REPRINT IZDANJE

Isključivo za internu upotrebu
u medresama.

MEHMED-ALI ĆERIMOVIĆ
ŠERIATSKI SUDIJA U M.

ŠERIATSKO
NASLJEDNO PRAVO
(FERÁIZ)

هرحقی محفوظدر
SVA PRAVA PRIDRŽANA

1 9 3 6
DRŽAVNA ŠTAMPARIJA U SARAJEVU

SADRŽAJ

DIO PRVI

Opće nasljedno pravo

DIO DRUGI

Matematički (tehnički) dio

DIO TREĆI

Specijalni slučajevi

Dodatak

DIO PRVI

OPĆE NASLJEDNO PRAVO

I

UVOD

Prije Islama, u doba neznanja (džahilijjeta), u Arapa je bio osnov za nasljedstvo:

a) krvno srodstvo (النسب),

b) međusobni ugovor (العهد).

a) **Krvno srodstvo**

Po krvnom srodstvu mogle su da nasljeđuju samo muške osobe, koje su bile sposobne da se na konjima u ratu bore i da plijen zadobivaju. Malodobna muška djeca, žene i ženska djeca nijesu uopće ništa našljeđivali.

b) **Međusobni ugovor**

Međusobni ugovor mogao je biti jedan od slijedećih dviju vrsta.

U *prvu vrstu* spadao je ugovor, kad bi dvojica ljudi ugovorili, da jedan za drugog krvninu plati, ako zločin počine; da jedan za drugog uopće odgovara i da jedan od njih, koji nadživi drugoga, ovoga naslijedi.

U *drugu vrstu* spadao je ugovor, koji bi se učinio, kada bi jedan čovjek posinio tuđe muško dijete i učinio ga kao svoje vlastito dijete. Ono bi se tada prozvalo njegovim imenom, a ne imenom vlastitog oca; ono bi ga i naslijedilo[1]).

---

[1]) اعلم ان اهل الجاهلية كانوا تيوارثون بشيئين : احدهما النسب و الآخر العهد .

اما النسب فهم ما كانوا يورّثون الصغار و لاالاناث و انما كانو يورّثون من الاقارب الرجال الذين يقاتلون على الخيل و يأخذون الغنيمة . اما العهد فمن وجهين :

الاول الحلف كان الرجل فى الجاهلية يقول لغيره دمي دمك و هدمي هدمك و ترثني و ارثك وتطلب بي و اطلب بك . فاذا تعاهدوا على هذالوجه فايّهما مات قبل صاحبه كان للحي ما اشترط من مال الميت .

و الثانى التبنى فان الرجل منهم كان يتبنى ابن غيره فينسب اليه دون ابيه من النسب و يرثه . و هذ التبنى نوع من انواع المعاهدة . و لما بعث الله محمدا صلى‌الله عليه و سلم تركهم فى اول الامر على ما كانوا عليه فى الجاهلية . هذا اسباب التوريث في الجاهلية (تفسير كبير عند آيت الميراث) .

Ovi osnovi ili sebebi nasljedstva koji su bili prije Islama, zadržani su i na početku Islama, ali su istim dodata još dva nova osnova i to:

c) preselenje (هجرت),

d) bratimljenje (مؤاخات).

c) **Preseljenje**

Oni muhadžiri koji su hidžret[2]) učinili iz Mekke u Medinu i koji su se od njih među sobom pazili i prijateljski vladali, oni bi jedan drugog naslijedili, iako u rodu nijesu jedan drugom ništa bili. A drugi, ako nije bio muhadžir, pa makar da je i u rodu bio, ne bi ništa naslijedio.

d) **Bratimljenje**

Stanovnici Mekke i Medine, t. j. muhadžiri i ensárije, između kojih je Alejhisselam izvršio bratimljenje kad je u Medinu došao, nasljeđivali su jedan drugog, a nije ih nasljeđivala njihova rodbina[3]).

---

[2]) Poznato je, da su u početku Islama nevjernici (mušrići) toliko zlostavljali prve muslimane, da su ovi prisiljeni bili da se sele iz Mekke. Najprije su se selili u Abesiniju, ali trinaeste godine Alejhisselamovog poslanstva ukaže im se prilika, da se mogu iseliti u grad Jasrib, što je bilo bliže i zgodnije. Tada, naime, Alejhisselam sa jednom grupom od preko 70 članova iz plemenâ (kabila) Evs i Hazredž, koji su bili došli iz Jasriba u Mekku u doba hadža, sklopi ugovor, da se On i muslimani mogu iseliti u njihov grad i da ih oni štite kao što štite i brane sami sebe. Sastanak, gdje je ovaj ugovor zaključen, bio je na Akabi blizu Mekke.

Na osnovu ovog ugovora, u mjesecu muharemu i saferu 14 godine Alejhisselamovog poslanstva otsele skoro svi muslimani i radi vjere (dîni-mubîna) napuste svoje rodno mjesto. Ovi iseljenici zvali su se muhadžiri.

Alejhisselam je ostao u Mekki i čekao zapovjed Božju, da se i sam može preseliti. *Početkom rebîul-evvela 14 godine Svog poslanstva (622 po Isâ a. s.) u dru*štvu H.-Ebu-Bekira napusti Alejhisselam Mekku i preseli se u Jasrib, koji se od tada prozove Medinom.

Ovo selenje Alejhisselama i muslimanâ iz Mekke u Medinu nazvano je Hidžret.

Pošto je rodbina muhadžirâ većinom ostala u Mekki kao nemuslimani i neprijatelji, logično je bilo, da oni nisu nasljeđivali muslimane koji su otselili u Medinu.

3) و اما اسباب التوارث فى الاسلام فقد ذكرنا ان فى اول الامر قرر الحلف و التبنى و زاد فيه امرين آخرين :

احدهما الهجرة : فكان المهاجر يرث من المهاجر و ان كان اجنبيا عنه اذا كان كل واحد منهما مختصا بالآخر بمزيد المخالطة و المخالصة و لا يرثه غير المهاجر و ان كان من اقاربه .

و الثانى المؤاخاة : كان الرسول صلى الله عليه و سلم يؤاخي بين كل اثنين منهم و كان ذالك سببا للتوارث (تفسير كبير عند ايت الميراث فى سورة النساء) .

Sve ove osnove ili sebebe za nasljedstvo, koji su postojali u Arapa i prije Islama, i poslije, u samom početku Islama, Bog je konačno i potpuno ukinuo ovim ajetom:

وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللهِ (الانفال و الاحزاب).

»Po Božijoj knjizi ljudi između sebe vezani krvnom vezom bliži su jedni drugima (nego ostali vjerni i muhadžiri)«.

Ovakav red nasljedstva, kakav je bio zaveden kod Arapa prije Islama, prešao je bio u običaj i moglo bi se nazvati običajno nasljedno pravo, jer nije bilo osnovano na zakonskim propisima. Ovaj običaj nije mogao dalje sa pojavom Islama opstojati, jer je očito nepravedan bio, pa ga je trebalo ukinuti i zakonskim propisima zamijeniti.

Ali, pošto su se Arapi u taj običaj bili uživjeli, to nije bilo lahko za njih da ga najedamput napuste i da nešto novo poprime, tim više što je taj običaj zadirao i uređivao njihove imovinsko-pravne odnose. Da im se u tom pogledu olakša, Bog je zato ajet po ajet objavljivao i taj običaj malo po malo, postepeno, ukidao.

Bog je najprije to u jednom ajetu općenito nagovijestio, a tek kasnije stvar opširno razjasnio, kako će se to i ovdje razabrati iz stranica koje slijede.

Za svaku súru ili ájet iz Kur'ána bio je nekakav povod ili sebeb, da se objavi. Tako, za prvi ajet o nasljedstvu ili mirasu da bude objavljen bio je povod taj, što je iza bitke na Uhudu[4]) došla Alejhisselamu žena Sa'da bin Rebîé sa svoje dvije kćerke i pritužila se, da je njezin suprug Sa'd bin Rebî'a u bitci na Uhudu poginuo (šehid bio) i da je njegov imetak naslijedio njegov brat, dok ona kao njegova supruga i njegove dvije neudate kćerke nijesu ništa od imetka dobile i tako ostale neopskrbljene.

To je isto učinila i žena Evs bin Sábita El-Ensárije, koji je iza sebe ostavio ženu, tri kćerke i dva stričevića (amidžića). Žena i kćerke nijesu bile ništa dobile, jer su amidžići imetak naslijedili.

Povodom tih prituživanja najprije je bio objavljen ajet koji samo općenito određuje, da i muške i ženske osobe imaju pravo na našljedstvo, a taj ajet glasi:

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَ الْاَقْرَبُونَ وَ لِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَ الْاَقْرَبُونَ

مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا (النساء).

»Muškarcima pripada dio od onog što ostave njihovi roditelji i bližnji srodnici, a i ženama (ženskinju) pripada dio od onoga što ostave njihovi

---

[4]) Bitka na Uhudu, jednom brdu blizu Medine, dogodila se u trećoj godini po Hidžretu, početkom mjeseca ševvala, u kojoj je lično i Alejhisselam učestvovao.

roditelji i bližnji srodnici, bilo da su ostavili malo ili mnogo, njima pripada određeni alikvotni dio«.

I ovim je ajetom žena priznata kao pravno lice i izjednačena sa muškarcem.

Ovo je bio prvi ajet koji počinje da reguliše nasljedno pravo i da ono običajno pravo djelomično i postepeno ukida.

Kasnije, u svemu su bila objavljena još tri ajeta, koji su potpuno regulisali nasljedno pravo muslimana.

Evo ta tri ajeta:

1. ajet:

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ. فَاِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ
ثُلُثَا مَا تَرَكَ. وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ. وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا
تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ. فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ. فَاِنْ كَانَ لَهُ
اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا اَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ
اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ. اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (النساء).

»Bog vam zapovijeda u dijeljenju vašeg imanja između vaše djece, da muško dijete dobije dio koliko dvoje ženske djece. Ako budu samo ženska djeca *i to ih bude dvoje ili više*, onda im pripada (*svima zajedno*) dvije trećine od onog što ostavi (njihov roditelj). Ako bude (nasljednik) samo jedno žensko dijete, pripada mu polovina. Svakom od roditelja (umrlog) pripada po jedna šestina od onog što umrli ostavi, ako bude imao (umrli) makar samo jedno dijete, a ako (umrli) ne bude imao nikakva djeteta, a naslijede ga (samo) roditelji, onda njegovoj majci pripada jedna trećina. Ako (umrli) bude imao braće, onda njegovoj majci pripada jedna šestina, pošto se izvrši vasijjet (oporuka) koju je umrli učinio i pošto se plati dûg (umrlog). Vi ne znate, da li su vam vaši roditelji ili vaša djeca korisnija, a ove su vam odredbe (u nasljedstvu) propisane kao neopoziva dužnost (imperativna zapovjed) od Boga; zaista Bog zna (poslove ljudi) i mudar je (u odredbi)«.

2. ajet:

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ
الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ
يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ
بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ

مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَالِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى
بِهَا أَوْدَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ (النساء).

»I vama (muževima) pripada polovina od onog što ostave vaše žene, ako ne budu imale (uopće u času smrti) djece, a ako budu imale koje dijete, onda vama muževima pripada jedna četvrtina od onog što one ostave, pošto se izvrši vasijjet (oporuka) koji su one učinile i plati njihov dûg. Njima (ženama) pripada četvrtina od onog što vi ostavite, ako ne budete imali (uopće) u času smrti nikakvo dijete, a ako budete imali koje dijete, onda njima (ženama) pripada osmina od onog što vi ostavite, ali pošto se izvrši vasijjet (oporuka) koji ste učinili i pošto se plati dûg. A ako muškarac ili žena od kojih se nasljeđuje po daljnjem srodstvu, bude imao (bude imala) brata ili sestru (po majci), onda svakom od njih (bio brat ili sestra) pripada šestina, a ako ih bude više od jednog (bili braća, bile sestre, ili bili i braća i sestre), to oni zajedno imaju trećinu poslije vasijjeta, koji je učinio i poslije isplate dûga ako (umrli) nije (vasijjetom ili dûgom) imao namjeru, da ošteti nasljednike. To je zapovjed od Boga, a Bog zna i ne hiti s kaznom«.

3. ajet:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا
نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا
تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ
أَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (النساء).

»Oni će u tebe (o daljnim rođacima) tražiti savjeta, (Muhammede!) — Reci im: Bog vas poučava o daljnjim rođacima. Ako umre čovjek bez djece i ako ima sestru (rođenu, ili po ocu) ona će (ta sestra) imati polovinu imanja koje on ostavi. On će (brat rođeni, ili brat po ocu) također biti njezin nasljednik, ako žena umre bez djece. Ako (umrli) ima dvije (ili više od dvije) sestre (rođene, ili po ocu), one ćê imati (sve zajedno) dvije trećine onog imanja, koje umrli bude ostavio; ako (umrli) ostavi i braće i sestara (rođenih, ili po ocu), brat će imati dio koliko dvije sestre. Bog vam je to razgovjetno istumačio, da ne biste zabludili. Bog zna sve stvari«.

Za one osobe koje nisu spomenute u citiranim ajetima, a spadaju u krvno srodstvo i ulaze u nasljedstvo, nasljedstvo je regulisano Sunnetom i Idžmá'i-ummetom.

Sunnetom je, na pr., ustanovljen nasljedni dio za baku (nanu), t. j. za očinu majku i materinu majku, po ovom hadisu: »اطعموا الجدات السدس« »Podajte šestinu (iz ostavštine) nanama«.

Idžmá'om je, na pr., ustanovljen nasljedni dio djeda (očina oca), nasljedni dio djeci od sina (unucima) i dr.

U Kur'ánu iza ajetâ koji određuju nasljedne dijelove dolazi ájet, koji kaže:

تِلْكَ حُدُودُ اللهِ ....

»To su zapovjedi ili odredbe Božije«.

A iza ovoga ájeta slijedi ajet:

وَمَنْ يَعْصِ اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا (النساء)

»Onaj koji ne posluša Boga i Njegova poslanika i koji prekorači granice (odredbe) koje je Bog postavio, biće uveden u vatru (na budućem svijetu)«.

Pošto je nasljedstvo za muslimane, kako se to iz naprijed izloženog vidi, Kur'ánom i Sunnetom uređeno, to muslimani, kao takvi, ne mogû drukčije postupiti.

Postoji rivájet, da je ام المؤمنين Hazreti Ummi-Selema rekla Božijem poslaniku, da bi ipak bilo poželjno, iako ljudi ratuju sa dušmanima, a žene to ne čine, da se ženama dâ toliki dio u nasljedstvu, da bude polovica od onog dijela što se muževima daje. Povodom ove H. Ummi-Selemine izražene želje objavljen je bio ovaj ajet:

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ (النساء).

»Mi smo svakom odredili nasljednike, koji imaju právo na nasljedstvo onog (imetka), što iza sebe ostave roditelji i rodbina«.

Od kolike je važnosti nasljedno právo za ljudstvo, dosta je napomenuti samo to, da je sâm Bog nasljedstvo do u detalje izveo i nasljednike svakom odredio. Nije to određivanje prepustio ni meleki-mukarrebu, kao Džebráîlu, *niti nebijji-murselu, kao Muhammed-Alejhisselamu* (ابن عابدين). U šerhu Muhtesari-Kudûrije stoji, da je to Alejhisselam rekao.

«ان الله تعالى لم يكل قسم مواريثكم الى ملك مقرب ولا الى نبي مرسل ولكن تولى ربنا بيانها فقسمها»

Ovako detaljno izvođenje kod drugih odredaba, kao na pr. kod namáza, zekáta, posta i hadža, nije učinio, nego ih je samo općenito spomenuo, kako se to vidi iz ovih ájeta koji to određuju:

كقوله تعالى: أَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ — كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ — فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ — وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ

Međutim, nasljedstvo je do u detalje izveo i zatim rekao:

يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (النساء).

»Bog vam je to razgovjetno istumačio, da ne biste zabludili. Bog zna sve stvari«.

Posljednji Božji poslanik, kao Zakonodavac (Šari')[5]), bojeći se, da bi nasljedno pravo (feráiz), radi toga što ga je teško pamtiti, a i razumjeti, moglo otići u zaborav, On je ashabe i drugi svijet potstrekivao i osobitu im pažnju skrenuo na učenje nasljednog prava (feráiza). Govorio je:

«تعلّموا الفرائض و علّموها الناس فانى امرؤ مقبوض و سيقبض هذ العلم بقبض العلماء و تظهر الفتن حتى يتنازع الاثنان فى الفريضة فلا يجدان احدا (ان من يعرف حكم الله تعالى) يفصل بينهما».

»Učite sami, a i svijet naučavajte u nauci o nasljedstvu (feráizu). Ja sam čovjek koga će nestati. Sa nestajanjem uleme nestalo bi i znanja o nasljedstvu. U tom slučaju pojavile bi se među svijetom smutnje (fitneluk), koje bi prouzrokovale sporove među strankama za pravo nasljedstva. Ali se tada ne bi mogao naći niko, ko bi poznavao Božje odredbe i hukume, pa da riješi te nasljedne sporove onako kako je Bog odredio«.

Osim toga, pošto jedan posebni dio šeriatskog prava ili fikha (معاملات) reguliše imovinsko-pravne odnose ljudi do njihove smrti, a drugi opet posebni dio (فرائض) poslije njihove smrti, to je Alejhisselam stoga i rekao, da je nasljedno právo (feráiz) polovica znanja (u imovinsko-pravnim odnosima). Ta izreka Alejhisselama glasi:

«تعلّموا الفرائض و علموها الناس فانها نصف العلم».

»Učite sami i naučavajte svijet u feráizu, jer je feráiz polovina znanja«.

Fukaha se je saglasila (kao idžmá'i-ummet), da je nasljedno pravo (feráiz) učiti dužnost (farzi-kifáje). Zato kažu, ako bi se stanovnici jednog mjesta složili u tom, da niko od njih ne uči feráiza, oni bi, po vjeri, svi bili griješni[6]).

Riječ »feráiz« je plural od »farîdatun«. Riječ farîdatun u arapskom jeziku znači: određeno, fiksirano, a u šerijatu znači: od Boga nama stavljena odredba ili zapovjed, u koju se ne može posumnjati, jer je ustanovljena glavnim izvorima Islama: Kur'ánom i Sunnetom.

5) Šâri' (شارع) ili Zakonodavac je Bog Sveznajući, ali s obzirom na to što je Njegove zakone objavio Muhammed a. s. to se i za Muhammeda a. s. kaže, da je Šâri'a ili Zakonodavac.

6) و اما الاجماع فانه قدانعقد على ان تعلم هذ العلم فرض كفاية و لو اتفق اهل بلد على تركه اثموا جميعا (السيد).

Pošto je Bog u Kur'ánu nazvao nasljedno pravo imenom feráiz (فَرِيضَةً مِنَ اللهِ), a isto tako i Alejhisselam u Hadisu rekao تعلّموا الفرائض , to je stoga i fukaha nasljedno pravo nazvala imenom feráiz (فرائض).

Dakle, kako se vidi iz naprijed izloženog, feráiz se osniva na tri glavna šeriatska izvora i to: na Kur'ánu, Sunnetu i Idžmá'i-ummetu.

اصوله ثلاثة: الكتاب و السنة (فى ارث الام بشهادة المغيرة و ابن سلمة) و اجماع الامة (فى ارث ام الاب باجتهاد عمر رض.) ابن عابدين.

و اما الفروض المقدرة بالاجماع و هي ثلث ما يبقى الذى هو سهم الام فى احدى حالاتها الثلث و سدس الجدات (السيد).

II

DEFINICIJE. ELEMENTI NASLJEĐIVANJA

« تعريف علم الميراث و اركانه »

1. Definicije

« تعريف علم الميراث »

Nasljedno pravo, u objektivnom smislu, jest skup pravnih odredaba koje uređuju prelaz zaostavštine umrlog lica (ostavitelja) na neko drugo živo lice (nasljednika).[7])

Nasljeđivanje je prelaz imovine izvjesnog lica koje je umrlo, na neko drugo živo lice putem nasljedstva.[8])

Elementi, odnosno bitni ili sastavni dijelovi nasljeđivanja, jesu:

1. umrlo lice koje se, s obzirom na zaostavštinu, zove ostavitelj (مُوَرِّث).

2. živo lice na koje zaostavština ostavitelja prelazi i, s obzirom na to, zove se nasljednik (وارث).*)

3. imovina ostavitelja o kojoj je riječ pri nasljeđivanju i koja se, s obzirom na to, zove zaostavština (تركه , متروكات , مخلفات).

Po sebi se razumije, da, ako nema ovih bitnih dijelova, onda nema ni nasljeđivanja.

7) علم الميراث : هى علم باصول (اى قواعد) من فقه و حساب تعرف (تلك الاصول) حق كل (اى كل واحد من الورثة قدر ما يستحقه) من التركة والحقوق (ابن عابدين).

8) الارث فى الشرع : انتقال مال الغير الى الغير على سبيل الخلافة (كذا فى خزانة المفتين).

*) Nasljednici se — kako će se to i kasnije vidjeti — dijele u tri kategorije:
I kategorija su »ashâbi-feráiz«,
II kategorija su »asaba« i
III kategorija su »zevil-erhâm«.

2. Osnovi i pretpostave nasljeđivanja

»اسباب الميراث و شروطه«

Vidjeli smo naprijed, da su prije Islama bila dva osnova za nasljeđivanje, koja su u početku Islama zadržana, ali su im bila dodana još dva. Tako, u početku Islama, bila su četiri osnova za nasljeđivanje.

Međutim, kasnije, uvedena su svega *tri osnova, tako da se danas u šeriatskom pravu zakonsko nasljeđivanje osniva na:*

1. krvnom srodstvu (نسب),
2. valjanoj bračnoj vezi (نكاح صحيح), i
3. zaštitništvu (patronatu, velâu) (مولى العتاقة , مولى الموالاة).

Pretpostave za nasljeđivanje jesu:

1. Smrt ostavitelja (موت حقيقي , حكمي و تقديرى). Nasljedno pravo pretpostavlja, da je ostavitelj umro, odnosno, da je pravomoćno proglašen za mrtvog.

2. Pravo na nasljedstvo. To pravo izvjesnog lica na nasljedstvo mora da se zasniva na nekim činjenicama (zakonskim ili na vasijjetu). Pravo na nasljedstvo ne može se osnivati na ugovoru, jer šeriatski propisi ne poznaju ugovora o nasljeđivanju.

3. Postojanje (egzistiranje) nasljednika. Nasljedno pravo pretpostavlja, da lice koje ima pravo na nasljedstvo, bude u životu u času smrti ostavitelja t. j. da ovoga nadživi; treba da je, dakle, rođeno ili bar začeto (§ 582 Ahk. šer.).*)

4. Sposobnost nasljeđivanja. Lice koje ima pravo na nasljedstvo, treba da ima sposobnost nasljeđivanja.

3. Odgovornost zaostavštine

»حقوق متعلقة بالتركة«

Zaostavština ostavitelja kao takva odgovara za:

a) troškove oko liječenja u smrtnoj bolesti i ukopa ostavitelja,

b) dugove ostavitelja,

c) vasijjet (oporuku) ostavitelja,

d) prelaz i urudžbu čiste ostavine.

---

*) Začeto dijete postaje nasljednikom, ako se rodi živo ili je, barem, pokazivalo znakove života za vrijeme dok je preko polovice tijela izišlo iz utrobe.

a) Troškovi liječenja i ukopa

Iz zaostavštine ostavitelja treba najprije podmiriti troškove liječenja i sve potrebne i uobičajene troškove opreme otkako ostavitelj umre, pa dok se ne pokopa.[10])

Troškovi oko ukopa treba da budu odmjereni prema zaostavštini. Ne treba da budu ni preveliki, ni premaleni.

»ويكفن على قدر التركة من غير تقتير ولا تبذير«

Ako umrli ne bi imao zaostavštinu toliku, da bi se iz nje mogli podmiriti svi troškovi oko ukopa, onda pada dužnost da ga ukopa, na onog koji bi bio dužan da umrlog izdržava, kada bi bio živ, a nesposoban da se sam izdržava. A ako ne bude takvog, koji bi bio dužan da ga izdržava, odnosno pokopa, ili bude, ali i sam bude siromašan, onda dužnost da ga ukopa, pada na bejtul-mâl. (Sejid).

Napomena. — Ako bi se, na pr., zaostavština sastojala samo od jedne stvari koja se n a l a z i u z a l o g u kod izvjesne osobe za njene tražbine, onda ta osoba ima prvenstvo, da iz zaloga naplati svoje tražbine, a ne da se podmire troškovi ukopa.

b) Dugovi ostavitelja

Iz zaostavštine koja preostane iza ukopnih troškova i troškova oko liječenja, treba podmiriti sve priznate i dokazane dugove ostavitelja onim vjerovnicima koji budu tražili naplatu svojih tražbina.

Ako mulkovna zaostavština, poslije odbitka troškova oko liječenja i ukopa, ne bude tolika, da bi se mogli potpuno namiriti svi vjerovnici, onda šeriatski sud ima ureda radi, t. j. i bez privole nasljednika, prodati ostavinski imetak i konkursualnom razdiobom ostavine srazmjerno vjerovnike namiriti.

c) Vasijjet ostavitelja

Iz zaostavštine koja preostane iza ukopnih troškova i iza podmirenja dugova ostavitelja, treba izvršiti vasijjet ili oporuku ostavitelja.

---

10) اعلم ان الابتداء بالتجهيز من جميع المال عند الجمهور و عليه الفتوى (السيد).
قال سفيان: أجرُ القبرِ و الغسلِ هو من الكفن (بخارى).
فيبدأ اولا بجهازه و كفنه و ما يحتاج اليه فى دفنه بالمعروف (كذا فى المحيط).
اولا يبدأ من التركة بما يحتاج اليه الميت من حين موته الى دفنه (احكام شرعيه ٥٨٣ ماده).
تجهيز و تكفين دخى حق ميتدركه نتكم حال حياتنده مديون اولسه جميع مالى داينلرينه و يريلور لكن لابس اولديغى ثيابنه تعرض اولنماز (مرشد الوارثين فى احوال الاربعين).

V a s i j j e t je odredba kojom ostavitelj prije smrti čini naređenja kojima raspoređuje cijelu svoju imovinu (ako nema nasljednika ili ima, ali uz njihovu privolu) ili jedan određeni dio (do $1/3$) svoje imovine (ako ima nasljednika), odnosno određuje u pogledu pojedinih imovinskih predmeta, da se to izvrši iza njegove smrti kao dobročinstvo.

Vasijjet ili oporuka može se učiniti u korist izvjesnih lica, a može i u korist vjerskih, kulturno-prosvjetnih i drugih dobrotvornih ustanova, kao i u pobožne svrhe.

Vasijjetom se mogu oporučiti poimence stvari ili predmeti, kao i izvjesna svota novaca.

P r e t p o s t a v e z a v a l j a n o s t v a s i j j e t a jesu:

1. da oporučitelj (ostavitelj) bude sposoban raspoređivati svoju imovinu;

2. da je onaj kome je vasijet učinjen, m û s â - l e h, u času smrti ostavitelja na životu ili bar da je začet;[11]) da je sposoban sticati imovinu i da iza smrti ostavitelja izjavi, da taj vasijjet prima;

3. da ne bude vasijjetom raspoloženo sa više od jedne trećine ($1/3$) imovine tamo, gdje ima zakonskih nasljednika, a nema njihove privole;

4. da ne bude ostavitelj prezadužen;

5. da ne bude vasijjet učinjen zakonskom nasljedniku.

Za slučaj smrti može se vasijjet učiniti (oporučiti) jedna trećina pokretnog i nepokretnog mulk-imetka, kako to ovaj hadis kaže:

لقوله عليه الصلاة و السلام: ان الله تصدق عليكم بالثلث اموالكم فى آخر اعماركم
زيادة لكم فى اعمالكم.

»Bog vam je prepustio jednu trećinu vašeg imetka, da na kraju vašega života možete tom trećinom raspoložiti i u vašim poslovima što više koristi učiniti«.

Napomena. — Iz dosad izloženog mogli smo uočiti, da iz zaostavštine, poslije podmirenja troškova oko liječenja i ukopa kao i isplate dugova, treba i vasijjet izvršiti, pa tek onda preći na uručenje i razdiobu zaostavštine među nasljednike. Ovo prvenstvo izvršenja vasijjeta nad razdiobom zaostavštine postoji onda, ako je ostavitelj jednu ili više stvari poimence vasijjet učinio (oporučio) ili izvjesnu sumu novaca. Ali, ako ostavitelj vasijjet učini jedan idealni dio — kao na pr. $1/3$, $1/4$, $1/6$ — nekome ko može imanje sticati, onda taj vasijjet nema nikakvog prvenstva, već onda onaj kome je vasijjet učinjen (موصى له) dolazi kao suvlasnik (شريك) sa nasljednicima.

---

[11]) Vasijjet važi u korist začetog djeteta.

U ovakvom slučaju, gdje je nekome vasijjetom oporučen jedan idealni dio iz ostavine, ako se do uručenja toga dijela zaostavština poveća, onda i mûsâ-leh, kao i drugi nasljednici, dobiva prema svom dijelu od viška kao što dobiva i umanjeni idealni dio, ako se zaostavština do uručenja umanji.[12])

d) **Prelaz i urudžba**

Kada se podmire troškovi oko liječenja i ukopa i kada se isplate dugovi i izvrši vasijjet, kako je pod a), b) i c) navedeno, onda treba odmah čistu zaostavštinu zakonskim nasljednicima uručiti.

---

12) و هذا اذا كانت الوصيه بشيء بعينه فاما اذا كانت الوصيه شائعة نحو الوصيه بالثلث والربع لاتقدم الوصية على الميراث بل يكون الموصى له شريك الورثة فى هذه الصورة و يزداد بزيادة تركة الميت و ينقص حقه بنقصان تركة الميت كذا فى التارخانية (السيد).

III

SPOSOBNOST NASLJEDNIKA

المستحقون للتركة

Onih što su sposobni da budu nasljednici, t. j. onih što nemaju smetnji, a imaju pravo da naslijede zaostavštinu, ima devet vrsta:

1. ashâbi-feráiz,
2. asabai-nesebijje,
3. asabai-sebebijje,
4. asabai-mevlel-itâka,
5. ashâbur-reddi,
6. zevil-erhâm,
7. mevlel-muvâlât,
8. mukarrun-leh,
9. mûsâ-leh bi džemi'il-mâli.

Poslije ovih, na deseto mjesto, uvršćuju bejtul-mâl, ali ne kao nasljednika, nego kao najsigurniju vlast za deponovanje ostavinske imovine.

1. Ashâbi-feráiz

A s h â b i - f e r á i z jesu ona lica koja su u srodstvu po muškoj krvi sa ostaviteljem i kojima su određeni Kur'ánom, Sunnetom ili Idžmá'om[13]) alikvotni dijelovi zaostavštine, koji se zovu f a r z o v i.

Među nasljednicima na prvom mjestu dolazi ashâbi-feráiz na osnovu ovog hadisa:

اَلحِقُوا الفَرَائِضَ بِاَهلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِاَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ (صحيح مسلم).

»Uručite (iz zaostavštine umrlog) Kur'ánom određene alikvotne dijelove onima što su spomenuti u Kur'ánu i Sunnetu, a ono od zaostavštine, što preostane iza njihovih dijelova, pripada onim muškim osobama koja su, po krvnom srodstvu, ostavitelju najbliža«.

---

13) الاجماع : و هو اتفاق المجتهدين من امة محمد فى عصر على حكم شرعى.

»Ako se svi islamski učenjaci jednog stoljeća, koji imaju propisanu stručnu spremu za idžtihâd, saglase na jedan šeriatski hukum, onda je to Idžmâ'«.

2. Asabai-nesebijje

Asabai-nesebijje ili kraće asaba (univerzalni nasljednici) jesu ona lica koja su u srodstvu po muškoj krvi sa ostaviteljem, a nisu im Kur'ánom određeni dijelovi zaostavštine.

Oni nasljeđuju cijelu ostavinu, ako su sama t. j. ako ne postoji ashâbi-feráiz, ili onaj dio ostavine koji preostane, kada se odbiju farzovi, ako ima ashâbi-feráiza.

Da asaba dolazi odmah iza ashâbi-feráıza t. j. da nasljeđuje cijelu zaostavštinu, ako ne postoji ashâbi-feráiz, ili onaj dio zaostavštine koji preostane, pošto se odbiju farzovi, ako ashâbi-feráiz postoji, osniva se na drugom dijelu maločas spomenutog hadisa:

»فما بقي فهو لِأَوْلى رجل ذَكَر«

3. Asabai-sebebijje

Asabai-sebebijje jesu lica koja oslobode svog roba.

Mevlel-itâka je oslobodite!j, zaštitnik ili patron oslobođenog.

Oslobodite!ji nasljeđuju od oslobođenog, ako oslobođeni ne ostavi nikog od nasljednika.

Razlog njihovom nasljeđivanju je taj, što su oni oslobođenom učinili neizmjerno veliko dobro tim, što su ga oslobodili.[14])

Njihovo se nasljeđivanje osniva na slijedećem hadisu, što ga je Alejhisselam izrekao jednom prilikom, kada je neki Arap oslobodio i oprostio svoga roba:

»و ان مات و لم يترك وارثا كنت انت عصبة«

»Ako umre (oslobođeni), a ne ostavi nikog od nasljednika, onda ćeš mu ti (oslobodite!j) biti asaba-nasljednik«.

Oslobođeni niukom slučaju ne mogu nasljeđivati oslobodite!ja.

»وَالْمُعْتَقُ لا يَرِثُ مِن مُعْتِقِه«

4. Asabai-mevlel-itâka

Asabai-mevlel-itâka jesu ona lica koja su u srodstvu po muškoj krvi (asaba) sa osloboditeljem (mevlel-itakom). I oni nasljeđuju od oslobođenog — kada nema mevlel-itake (oslobodite!ja) — onim redom, kako nasljeđuje asabai-nesebijja bi-nefsihi.

عصبة مولى العتاقة بانفسهم على الترتيب.

14) و العصبة السببية كل من يصير عصبة بسبب الاعتاق ذكرًا كان او انثى و هى عصوبة سببها نعمة المُعتق (احكام شرعيه ٥٨٤ ماده).

5. Ashâbur-reddi

Ashâbur-reddi jesu lica od ashâbi-feráiza koja naslijeđe i onaj dio ostavine, koji preostane, pošto se odbiju njihovi farz-dijelovi i to srazmjerno svako prema svom farz-dijelu.

Oni i taj ostatak ostavine nasljeđuju onda, kad ostavitelj ne ostavi nikog od asaba-nasljednika.

Ashâbi-redda ima osam lica, od tih jedno je muško, a ostala su ženska. Muško lice je brat po majci. Ženska su lica: vlastita kći ostavitelja, kći od sina, sestra po ocu i majci, sestra po ocu, sestra po majci, majka i prava nana (baka الجدة الصحيحة).

Muž i žena ne može naslijediti onaj dio ostavine koji preostane, pošto se odbije njihov dio jer, iako su muž i žena ashâbi-feráiz, ipak nijesu u krvnom srodstvu jedno s drugim.

6. Zevil-erhâm

Zevil-erhâm jesu lica koja su u srodstvu po ženskoj krvi sa ostaviteljem i koja nasljeđuju cijelu ostavinu ostavitelja, kada nema ni asabe, ni ashâbi-feráiza. Na primjer u zevil-erhâm ubrajaju se: unuci od kćerke, otac majke (djed po majci), sestrić i t. d.

7. Mevlel-muvâlât

Mevlul-muvâlât je lice koje je primilo muvâlât (zaštitništvo, patronat) ostavitelja, kada mu je ostavitelj za života izjavio, da je on (to lice) njegov mevlâ (velija, patron) i da će ga on (to lice) naslijediti ako prije njega umre, kao što će platiti i krvninu ako bi ovaj (ostavitelj) počinio zločin.[15])

Ovaj je ugovor valjan, ako ona osoba, koja uzima sebi drugu osobu za zaštitnika (mevlâta), ima ove uslove:

1. da bude slobodna osoba, da nije rob;
2. da nije Arap;
3. da ne bude oslobođeni, t. j. koji je prije bio rob pa oslobođen;
4. da nema nikog od nasljednika po krvnom srodstvu;

---

[15]) Velâ'a (patronata) ima dvije vrste: a) velâji-muvâlât i b) velâji-'itâk.

a) Velâji-muvâlât je uzajamno-prijateljstveni patronat, međusobni ugovor po kome se dvije osobe međusobno obvežu, tako da, u slučaju zločina, ima jedna za drugu dotičnu krvninu platiti, i da ima jedna drugoj nasljednikom biti. Može i da samo jedna osoba to ponudi, a druga da primi, da bude njoj mevlâ i nasljednik.

b) Velâi-'itâk je manumisionalni patronat za koji vrijedi posebni pravni odnošaj osloboditelja prema oslobođenom.

5. da ne bude država (بيت المال) njegov mevlâ (patron);
6. da ne bude već prije uzeo nekoga za mevla-muvâlâta.

Kada neka osoba ima ove uslove i kada sa drugom slobodnom osobom ugovori na način, kako je to naprijed navedeno, onda će nastati (sâbit biti) velâjet nad prvom osobom, a druga će osoba biti mevlâ, velija (مولى الموالاة), te će prvu po njenoj smrti naslijediti.

فتى حصل عقد بالكيفية المتقدمة و توفرت الشروط فى الموالى ثبت الولاية عليه للموالى وصار وارثا له عند عدم من ذكر قبله من المستحقين (شرح احكام شرعيه).

Ako obje ugovarajuće osobe budu posjedovale jednako naprijed spomenute uslove, onda oni mogu ugovoriti, da svaki od njih jedan drugome bude velija (patron) i da jedan drugog naslijedi.

و اذا فرض ان الموالى توفرت فيه الشروط المتقدمة و والى الآخر صح و صار كل منها وليا للآخر يرثه اذا مات و يعقل عنه اذا جنى فعقد الموالاة كما يصح من جانب واحد يصح من الجانبين متى توفرت الشروط فى كل منها (السيد).

8. Mukarrun-leh bin-neseb

M u k a r r u n - l e h b i n - n e s e b je ona osoba, koja je bila nepoznata i za koju je ostavitelj, dok je još bio živ, izjavio, da je u krvnom srodstvu s njim i pri toj izjavi ostao.

Primjer za to bio bi, kada ostavitelj za jednu osobu čije je srodstvo nepoznato (مجهول النسب), očituje, da mu je ta osoba brat, amidža ili ma ko drugi od rodbine i kod toga očitovanja ostane.

Srodstvo koje se osniva samo na izjavi ostavitelja vrijedi samo za ostavitelja. To srodstvo, koje se osniva na izjavi ostavitelja, a ne na dokazu po svjedocima ili po dokumentima (ispravama), ne može se protegnuti i na druge srodnike (po krvi) ostavitelja. Prema tome, takva osoba koja zasniva svoje srodstvo samo na izjavi ostavitelja, može da bude nasljednik toga ostavitelja, ali ne može nasljeđivati srodnike po krvi toga ostavitelja.

Kada bi ta osoba dokazala svoje krvno srodstvo pred sudom svjedocima ili ispravama, onda bi se to srodstvo protegnulo i na druge srodnike. Šeriatsko pravilo glasi:

بينه ـ حجت متعديه و اقرار ـ حجت قاصردر (مجله ٧٨ ماده).

Ako ostavitelj nema nikoga od krvnog srodstva, kao nasljednika, osim one osobe za koju je očitovao, da mu je na pr. brat, amidža ili drugi (srodnik po krvi), onda će ta osoba naslijediti cijelu zaostavštinu ostavitelja. Isto će tako ta osoba naslijediti i sve ono što preostane iza dijela

jednog od supruga. Jer supruzi nemaju redda jedno od drugog, već samo ono što im je farzom opredijeljeno.

فاذا توفى شخص و لم يترك الا المقر له بالنسب على الغير اخذ كل التركة ، و كذالك اذا ترك احد الزوجين معه فان احد الزوجين يأخذ فرضه و المقر له بالنسب المذكور يأخذ الباقى لان احد الزوجين لا يرد عليه (شرح احكام شرعيه).

9. Mûsâ-leh bi-džemî'il-mâli

Mûsâ-lehbi-džemi'il-mâli je ona osoba kojoj je ostavitelj vasijjetom ostavio cijelu zaostavštinu, jer nije imao nikoga od nasljednika.

U slučaju, da je ostavitelj jedno od supruga, a da kao nasljednik ostane samo drugo od supruga, onda mûsâ-leh dobiva sve ono što ostane iza dijela toga drugog od supruga koji se nalazi još u životu. Supruzi, naime, jedno od drugoga nemaju redda, pošto nemaju krvnog srodstva.

10. Bejtul-mâl

Kada se dogodi, da ostavitelj ne ostavi iza sebe nikoga od ovih nasljednika, što su navedeni naprijed u ovih devet vrsta, onda se zaostavština predaje bejtul-mâlu, ali ne kao nasljedniku, već kao sigurnoj vlasti za deponovanje ostavinske imovine s tim, da se utroši u svrhe koje šeriatski propisi određuju, kao na pr. za izdržavanje i liječenje bolesnika muslimanske sirotinje; za izdržavanje onesposobljenih za rad (usljed starosti ili tjelesnog nedostatka [mane]) i t. d.

اذا لم يوجد احد من المذكورين توضع التركة فى بيت المال على انها مال ضايع فصارت لجميع المسلمين فتوضع هناك وليس ذلك بطريق الارث بناء على انهم اخوته (السيد).

توضع التركة فى بيت المال لا ارثا بل فيأ للمسلمين (ابن عابدين)

بيت المال : و هو مكان يوضع فيه المال تحت يد امين ليصرف فى مصارفه الشرعية (شرح احكام الشرعية عند ٥٨٤ مادة).

بو مقوله عائد اولان تركه‌دن مجتمع مالدن فقراء مسلمينك عليل و مرضالرينك نفقه و ادويه بهالرينه و كسبدن عاجز ضعفانك نفقه‌لرينه صرف اولنور (مرشد الوارثين فى احوال الاربعين)

IV

NESPOSOBNOST NASLJEDNIKA

« المحروم من الارث »

Nesposobnost nasljeđivanja je dvovrsna: 1. apsolutna nesposobnost (مانع ارث) i 2. relativna nesposobnost (حجب).

1. Apsolutna nesposobnost

الموانع

Apsolutna nesposobnost isključuje dotično lice iz nasljedstva uopće radi izvjesnih smetnji (المحروم كالمعدوم فلا يحجب غيره).

Te smetnje, koje čine jednu osobu apsolutno nesposobnom u nasljedstvu jesu:

a) vjerska raznolikost (اختلاف الدين),

b) ubijstvo (umorstvo) (القتل) i

c) ropstvo (الرق).

a) Vjerska raznolikost

Apsolutno je nesposoban nemusliman da nasljeđuje ostavitelja muslimana i obratno.

b) Ubijstvo (umorstvo)

Nedostojan je da nasljeđuje onaj od nasljednika, koji svoga ostavitelja ubije (umori).

Ubijstvo po šerijatu je peterovrsno:

1. hotimično sa predomišljajem (قتل عمداً);

2. slično hotimičnom (قتل شابه عمده) t. j. kada ubica nije imao namjeru baš da ubije, ali je imao namjeru da tuče ili slično, usljed čega napadnuti umre;

3. nehotimično, bez predomišljaja (خطأ قتل);

4. počinjeno usljed nekog čina a ne od svoje volje (خطا مجراسنه جارى قتل). Na pr. da se desi, da neko lice padne sa neke građevine i pri padu udari na neko drugo lice ispod te građevine i to drugo lice usljed toga umre i

5. nastalo uzrokom neke osobe (تسبباً قتل).

Od navedenih pet vrsta ubijstava prve četiri vrste (od 1—4) lišavaju dotičnog ubicu (katila) vasijeta i nasljedstva od ubijenog ostavitelja. Samo ga peta vrsta ubijstva (pod 5) ne lišava.

Napomena: — Neće biti lišen nasljedstva ubica, ako je malodoban, umobolan ili slabouman od starosti (matuh), kao što neće biti lišen toga ni ubica, koji valjano-priznatom silom bude prisiljen, da svoga ostavitelja umori (اكراه ملجئ معتبر).

Isto tako neće biti lišen ni ubica, koji ubije ostavitelja u vršenju nužne i pravedne samoodbrane (§ 586 Ahk. šer.).

c) Ropstvo

Nesposobno je da nasljeđuje i ono lice, koje nije slobodno t. j. rob ili robinja.

Ropstvo njih lišava nasljedstva i vasijeta, jer oni ne mogu sticati imetak ni iz nekog drugog naslova, pa ne mogu ni iz naslova nasljedstva.

Pošto i rob i njegov imetak pripada njegovom gospodaru (vlasniku) to bi i njegovo nasljedstvo pripalo njegovom gospodaru. Prema tome, kad bi rob nešto naslijedio to bi, uistinu, naslijedio njegov gospodar. Međutim, njegov gospodar nema ni jednog osnova, koji su napred navedeni (II-2). A bez ijednog osnova ne može niko biti nasljednikom (§ 585 Ahk. šer.).

*

P r i m j e d b a. — U apsolutnu nesposobnost za nasljeđivanje ubraja se i raznolikost državljanstva (اختلاف الدار). To je onda, kada je ostavitelj podanik (državljanin) jedne a nasljednik druge države.

Međutim ova nesposobnost odnosi se, specijalno, na nemuslimane. Jer, po Šerijatu, za muslimane ne može biti zapreka za nasljeđivanje raznolikost u državljanstvu (§ 588 Ahk. šer.).

لان دار الاسلام دار احكام فلا تختلف الدار فيما بين المسلمين لان حكم الاسلام يجمعهم اذ هو لا يتغير فى وقت من الاوقات (شرح احكام شرعيه).

حتى ان المسلم اذا مات فى دار الاسلام وله ابن مسلم فى دار هند اوالترك يرث (حامديه).

2. Relativna nesposobnost

الحجب

Relativna nesposobnost je ona, koja isključuje dotično lice iz nasljedstva iza ostavitelja radi toga, što postoji neko drugo lice.

To isključenje može biti:

a) potpuno, hudžbi-hirman,

b) djelimično, hudžbi-noksan.

a) Potpuno isključenje

Može se dogoditi da jedno lice bude, radi toga što postoji neko drugo lice među nasljednicima, potpuno isključeno iz nasljedstva iza jednog ostavitelja. Inače, da nije toga drugog lica, prvo bi lice naslijedilo toga ostavitelja.

Kao primjer potpunog isključenja da navedemo djeda ostavitelja, ako mu je živ otac. Ili, ne može ništa naslijediti unuk ostvaitelja (sin od sina), ako mu je živ vlastiti sin.

Šest je lica koja se n e m o g u potpuno isključiti: otac, majka, sin, kći, suprug i supruga.

b) *Djelimično isključenje*

Djelimično je isključeno jedno lice, kada se desi, da mu se radi toga, što postoji neko drugo lice među nasljednicima, umanji njegov nasljedni dio.

Tako će se, na pr., umanjiti dio, koji pripada suprugu od $1/2$ na $1/4$, ako umrla supruga ostavi iza sebe i djece. Isto tako, umanjiće se nasljedni dio kćeri od sina sa $1/2$ na $1/6$, ako ostavitelj bude imao i vlastitu kćer.

V

ODREĐENI ALIKVOTNI DIJELOVI (FARZOVI)

«الفروض المقدرة»

U Kur'anu je navedeno šest određenih alikvotnih nasljednih dijelova, koji se zovu farzovi. Ti dijelovi jesu: jedna polovina ($^1/_2$), jedna četvrtina ($^1/_4$), jedna osmina ($^1/_8$), dvije trećine ($^2/_3$), jedna trećina ($^1/_3$) i jedna šestina ($^1/_6$).

1. Jedna polovina $^1/_2$

Ovu polovinu kao farz Kur'an spominje na tri mjesta i to za tri osobe: za kćerku, za muža i za sestru.

a) **za kćerku:**

«وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ»

»Ako bude (nasljednik) samo jedno žensko dijete, pripada mu jedna polovina«.

b) **za muža:**

«وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ»

»I vama (muževima) pripada polovica od onog što ostave vaše žene, ako ne budu (u času smrti) imale djece«.

c) **za sestru:**

«إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ»

»Ako umre čovjek bez djece i ako ima sestru (rođenu ili po ocu), ona će imati polovinu imanja kojeg on ostavi«.

2. Jedna četvrtina $^1/_4$

Ovu četvrtinu kao farz Kur'an spominje na dva mjesta i to za dva lica: za muža i za ženu.

a) **za muža:**

«فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ»

»Ako budu imale (žene u času smrti) koje dijete onda vama (muževima) pripada jedna četvrtina od onoga što one ostave, pošto se izvrši vasijet, koji su one učinile i plati njihov dug«.

b) **za ženu:**

«وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ»

»Njima (ženama) pripada četvrtina od onog, što vi ostavite, ako ne budete imali (u času smrti) nikakvo dijete«.

3. Jedna osmina $^1/_8$

Ovu osminu kao farz Kur'an spominje samo za jednu osobu i to za ženu:

«فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ»

»Ako budete imali (u času smrti) koje dijete, onda njima (ženama) pripada osmina od onoga što vi ostavite, ali pošto se izvrši vasijet, koji ste učinili i pošto se plati vaš dug«.

Napomena. — Ako ostavitelj imadne i više žena (dvije, tri ili četiri), onda njima svima zajedno pripada jedna osmina ($^1/_8$).

4. Dvije trećine $^2/_3$

Ove dvije trećine kao farz Kur'an spominje na dva mjesta i to: za kćerke i za sestre:

a) **za kćerke:**

«فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ»

»Ako budu samo ženska (djeca) i to ih bude (dvoje ili) više od dvoje, onda im pripada (svima zajedno) dvije trećine od onoga što ostavi njihov roditelj«.

b) **za sestre:**

«فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ»

»Ako umrli ima (dvije ili) više od dvije sestre (rođene ili po ocu), onda će one (sve zajedno) imati dvije trećine onog imanja, kojeg umrli bude ostavio«.

5. Jedna trećina $^1/_3$

Ovu trećinu kao farz Kur'an spominje na dva mjesta i to: za majku i za braću i sestre po majci:

a) **za majku:**

»فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ«

»Ako (umrli) ne bude imao nikako djeteta, a naslijede ga (samo) roditelji, *onda njegovoj majci pripada jedna trećina*«.

b) **za braću i sestre po majci:**

»فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَالِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ«

»Ako ih bude više, to oni zajedno imaju trećinu poslije vasijeta kojeg je učinio i poslije isplate duga«.

6. Jedna šestina $^1/_6$

Ovu šestinu kao farz Kur'an spominje na tri mjesta i to: za oboje od roditelja, za majku i za brata ili za sestru po majci:

a) **za oboje od roditelja:**

»وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ«

»Svakom od roditelja (umrlog) pripada po jedna šestina od onog što umrli ostavi, ako bude imao (umrli) makar samo jedno dijete«.

b) **za majku:**

»فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ«

»Ako (umrli) bude imao braće, onda njegovoj majci pripada jedna šestina, pošto se izvrši vasijet, koji je umrli učinio i pošto se plati dug *(umrlog)*«.

c) **za brata ili za sestru po majci:**

»وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ«

»Ako muškarac ili ženska, od kojih se nasljeđuje po daljnjem srodstvu, bude imao (bude imala) jednog brata ili jednu sestru (po majci), onda njima (kad se jedno od njih nađe) pripada jedna šestina (jednome)«.

*

Pošto postoji izvjesna pravilnost kod ovih određenih alikvotnih dijelova, to se dobija mogućnost, da se — radi preglednosti — složi slijedeća tabela:

I TABELA

Redni broj	Određeni alikvotni nasljedni dio (farz)	Koliko osoba nasljeđuje	Ko nasljeđuje?	Kada nasljeđuje?
I	jedna polovina (½)	pet	1) muž	kad supruga ne ostavi djece
			2) kći	kad umrli ne ostavi sinova
			3) kći od sina	kad nema od sina sinova
			4) rođena sestra	kad ostavitelj ne ostavi rod. braće i one pod 2 i 3
			5) sestra po ocu	kad nema braće po ocu i onih pod 2—4
II	jedna četvrtina (¼)	dvije	1) muž	kad supruga ostavi djece
			2) supruga	kad muž ne ostavi djece
III	jedna osmina (⅛)	jedna	1) supruga	kad muž ostavi djece
IV	dvije trećine (⅔)	četiri	1) dvije kćeri i od dvije više	kad s njima nema njihove braće
			2) dvije kćeri od sina i od dvije više	kad s njima nema njihove braće
			3) dvije rođene sestre i od dvije više	kad s njima nema njihove braće
			4) dvije sestre po ocu i od dvije više	kad s njima nema njihove braće

Redni broj	Određeni alikvotni nasljedni dio (farz)	Koliko osoba nasljeđuje	Ko nasljeđuje?	Kada nasljeđuje?
V	jedna trećina (⅓)	dvije	1) majka	kad umrli ne ostavi djece ili od sina djece; ili ne ostavi dvojicu braće i sestara
			2) dvoje ili od dvoje više braće i sestara po majci	ako umrli ne ostavi djece ili od sina djece i ako ne ostavi oca ili djeda
VI	jedna šestina (⅙)	sedam	1) otac	kad umrli ostavi sina ili od sina sina
			2) djed	kad umrli ostavi sina ili od sina sina
			3) kći od sina	kad umrli ostavi i svoju kćer
			4) sestra po ocu	kad umrli ostavi i rod. sestru
			5) brat ili sestra po majci	kad je od njih samo jedno
			6) majka	kad umrli ostavi djece ili od sina djece
			7) očina ili majkina majka	kad umrli ne ostavi svoje majke

VI

MOGUĆNOSTI ASHABI-FERAIZA

«أحوال نصيب ذوى الفروض»

Svega ima dvanaest lica od ashabi-feraiza ili prve kategorije nasljednika, koji, kao što je već napred rečeno, nasljeđuju određene alikvotne dijelove (farzove) zaostavštine. Od tih dvanaest lica četiri su muška, a osam ženskih.

Muška lica jesu: otac, očin otac (djed), brat po majci i suprug.

Ženska lica jesu: supruga, kći, kći od sina, rođena (punokrvna) sestra, sestra po ocu, sestra po majci, majka i nana (baba).

Svako od ovih, ovdje navedenih lica, dolazi kao nasljednik u raznim kombinacijama sa drugim izvjesnim sunasljednicima. Tako nastaju za njih razni mogući slučajevi ili mogućnosti (احوال) i prema tome, dobivaju veći ili manji dio nasljedstva kao farz.

Iz redaka, koji dalje slijede, moći će se razabrati te razne mogućnosti za svako pojedino lice od navedenih dvanaest lica ashabi-feraiza.

1. Mogućnosti oca (احوال الاب)

Otac ima tri mogućnosti za nasljeđivanje zaostavštine ostavitelja:

a) Prva mogućnost: ako umrli pored oca ostavi od nasljednika još samo sina (sinove) ili sina od sina (muške unuke), onda u tom slučaju otac nasljeđuje samo određeni alikvotni dio (farz) t. j. jednu šestinu ($^1/_6$).

لقوله تعالى : وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ .

b) Druga mogućnost: ako ostavitelj pored oca ostavi od nasljednika još samo kćer (kćeri) i od sina kćer (kćeri), u tom slučaju otac nasljeđuje osim farza ($^1/_6$) još, kao asaba, i onaj dio zaostavštine, koji preostane, pošto se odbije farz.

لقوله عليه السلام : فَمَا بَقِيَ فَلِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرٍ .

c) T r e ć a m o g u ć n o s t: ako ostavitelj pored oca ne ostavi više nikog, ko bi po zakonu mogao biti nasljednik, onda otac, kao asaba (univerzalni nasljednik), nasljeđuje cijelu zaostavštinu (§ 596 Ahk. šer.).

2. Mogućnosti djeda (احوال الجد)

Pravi djed (الجد الصحيح) t. j. očin otac konkuriše sa ocem. Kad, naime, umrli ostavi očina oca (pravog djeda), on nasljeđuje kao i otac u slučajevima navedenim pod a), b) i c) — [V.—1. Mogućnosti oca].

U drugim nekim slučajevima nasljeđivanje djeda nešto se razlikuje od oca (§ 597 Ahk. šer.).

3. i 4. Mogućnosti brata i sestre po majci (احوال اولاد الام)

Brat i sestra po majci imaju tri mogućnosti za nasljeđivanje:

a) P r v a m o g u ć n o s t: ako iza ostavitelja ostane samo jedno od ovih lica, t. j. ili samo brat po majci ili samo sestra po majci, onda to jedno lice nasljeđuje farzom jednu šestinu ($^1/_6$).

لقوله تعالى : وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوْ اِمْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ .

b) D r u g a m o g u ć n o s t: ako umrli ostavi iza sebe više od jednog od ovih lica, pa bili oni samo braća po majci, bile samo sestre po majci, bilo da su i braća i sestre zajedno, onda oni svi skupa nasljeđuju farzom jednu trećinu ($^1/_3$), koja se zatim dijeli među njima na jednake dijelove. Ovdje, dakle, i brat i sestra nasljeđuju podjednako.

لقوله تعالى : فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذَالِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُثِ .

c) T r e ć a m o g u ć n o s t: ako ostavitelj ostavi svoje vlastite djece ili ako ostavi djece od svoga sina ili ako, pak, ostavi oca ili očina oca (djeda) onda ovi svi isključuju iz nasljedstva brata i sestru po majci. Međutim, ako umrli ostavi majku ili nanu, onda ih ona ne isključuje iz nasljeđivanja (§ 598 Ahk. šer.).

5. Mogućnosti muža (احوال الزوج)

Dvije su mogućnosti za muža kod nasljeđivanja:

a) P r v a m o g u ć n o s t: ako umrla supruga ne ostavi iza sebe vlastite djece ili djece od sina, onda muž nasljeđuje jednu polovinu (½) zaostavštine.

لقوله تعالى . وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ .

b) D r u g a m o g u ć n o s t: ako, pak, umrla supruga ostavi iza sebe svoje vlastite djece ili djece od sina, onda muž nasljeđuje jednu četvrtinu (¼) — (§ 599 Ahk. šer.).

لقوله تعالى : فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ .

6. Mogućnosti supruge (احوال الزوجة)

Supruga ima dvije mogućnosti za nasljeđivanje:

a) P r v a m o g u ć n o s t: ako umrli suprug ne ostavi iza sebe svoje vlastite djece ili djece od sina, onda supruga nasljeđuje jednu četvrtinu (¼).

لقوله تعالى : وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ .

b) D r u g a m o g u ć n o s t: ako umrli suprug ostavi iza sebe svoje vlastite djece ili djece od sina, onda supruga nasljeđuje jednu osminu ($^1/_8$). (§ 600 Ahk. šer.).

لقوله تعالى : فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ .

Napomena. — Dogodi se da umrla supruga ostavi djece iz svog prvog braka iza muža, koji je umro, dok ne ostavi djece iz svog drugog braka iza muža, koji ju je nadživio i koji učestvuje kao nasljednik. Može se tada čuti od neupućenih gdje kažu, da nadživjelom suprugu, zato što nije on imao djece sa umrlom suprugom, pripada ½ zaostavštine. Sličan je slučaj kada umrli suprug ostavi djece od prve supruge, a ne ostavi od druge, koja ga je nadživila. I ovdje isti kažu, da ovoj njegovoj drugoj supruzi, koja ga je nadživila, zato što nije imala s njim djece, pripada ¼ zaostavštine.

Međutim treba da se zna, da se ne pravi pitanje, od koga je umrla supruga ostavila djecu, da li od prvog ili od drugog muža ili pak i od jednog i od drugog. To je sasvim svejedno.

Isto se tako ne pita, da li je umrli muž ostavio djece od prve ili je ostavio od druge supruge ili, pak, od obje zajedno. Glavno je tu, da je iza sebe ostavio (odnosno ostavila) svoje vlastite djece.

7. Mogućnosti vlastite kćeri (احوال البنات الصلبية)

Za vlastitu kćer postoje tri mogućnosti za nasljeđivanje:

a) P r v a m o g u ć n o s t: ako umrli ostavi od svoje djece samo jednu kćer, bez obzira na to, da li on ima još i drugih nasljednika ili ih nema, vlastita kćerka nasljeđuje farzom jednu polovinu (½).

لقوله تعالى : وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ .

b) Druga mogućnost: ako umrli od svoje djece ostavi dvije kćerke ili od dvije više, onda one sve zajedno nasljeđuju dvije trećine ($^{2}/_{3}$) zaostavštine.

قوله تعالى : فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ .

c) Treća mogućnost: ako umrli ostavi i sinova i kćeri zajedno onda sin nasljeđuje dio kao dvije kćerke.

قوله تعالى : لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ .

Kćerke su u ovom slučaju asaba-bi-gajrihi, a ne ashabi-feraiz — (§ 601 Ahk. šer.).

8. Mogućnosti kćerke od sina (احوال بنات الابن)

Kćer od sina ima šest mogućnosti za nasljeđivanje:

a) Prva mogućnost: ako ostavitelj ostavi samo jednu kćerku od sina, onda ona nasljeđuje jednu polovinu (½) zaostavštine kao i vlastita kćer.

b) Druga mogućnost: ako umrli ostavi dvije kćerke od sina ili od dvije više, onda one sve zajedno nasleđuju dvije trećine ($^{2}/_{3}$) kao i vlastite kćerke.

c) Treća mogućnost: ako ostavitelj ostavi i sinova i kćerki od sina, onda muški unuk nasljeđuje dio kao dvije ženske unuke.

Napomena. — Ova tri slučaja za kćerke od sina posve su identična sa onim slučajevima za vlastite kćerke, jer kćerke od sina dolaze na mjesto vlastitih, kad vlastitih kćerki nema. Slijedeća tri slučaja ne nalaze se kod vlastitih kćerki.

d) Četvrta mogućnost: ako umrli ostavi samo jednu vlastitu kćerku, a od sina jednu ili više njih, onda kćerke od sina (bila jedna ili više njih) nasljeđuju jednu šestinu ($^{1}/_{6}$) zaostavštine. Vlastita kćer, međutim, nasljeđuje u ovom slučaju farzom jednu polovinu (½). Tako dio od vlastite kćerke sa dijelom od kćerki od sina čini dvije trećine ($^{2}/_{3}$) zaostavštine. (تكملة للثلثين). Jer vlastita kći i kćerke od sina, svi zajedno, ne mogu farzom bez redda naslijediti više od dvije trećine ($^{2}/_{3}$).

e) Peta mogućnost: ako ostavitelj ostavi dvije vlastite kćeri ili od dvije više, a osim toga ostavi i kćerke od sina, onda se kćerke od sina isključuju iz nasljedstva, jer vlastite kćerke nasljeđuju farzom i reddom cijelu zaostavštinu, ako s njima ne bude niko više od ashabi-feraiza odnosno svoj farz-dio, ako bude sunasljednika od ashabi-feraiza.

Ako sa kćerkama od sina bude i sinova od sina, onda te kćerke i sinovi (kao sestre i braća) dolaze u asaba-nasljednike i jedan takav muški nasljeđuje koliko dvije ženske.

f) Šesta mogućnost: ako ostavitelj ostavi vlastitog sina i kcerke od drugog sina, opet se kćerke od sina isključuju iz nasljeđivanja i sam sin nasljeđuje cijelu zaostavštinu (§ 602 Ahk. šer.).

9. Mogućnosti punokrvne sestre (احوال الاخوات لاب وام)

Punokrvna sestra ima pet mogućnosti za nasljeđivanje.

a) Prva mogućnost: ako ostavitelj ostavi jednu punokrvnu sestru, t. j. sestru i po ocu i po majci, ona nasljeđuje jednu polovinu (½).

لقوله تعالى : وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ .

b) Druga mogućnost: ako umrli ostavi dvije punokrvne sestre ili od dvije više, onda svima zajedno pripada dvije trećine (²/₃) zaostavštine.

لقوله تعالى : فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ .

c) Treća mogućnost: ako ostavitelj ostavi i punokrvne braće i punokrvnih sestara, onda sestre sa braćom nasljeđuju tako, da brat dobije dio koliko dvije sestre.

لقوله تعالى : وَاِنْ كَانُوا اِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ .

d) Četvrta mogućnost: ako umrli ostavi punokrvnih sestara sa vlastitim kćerkama ili sa kćerkama od sina, onda sestre nasljeđuju kao asaba, onaj dio zaostavštine koji preostane, pošto se odbije farz vlastitim kćerkama ili kćerkama od sina.

لقوله عليه السلام : اجعلوا الاخوات مع البنات عصبة .

e) Peta mogućnost: ako ostavitelj ostavi sina ili sina od sina i tako dalje (t. j. muške unuke ili praunuke) ili ostavi oca ili pravog djeda (očina oca), onda se punokrvne sestre isključuju i ne nasljeđuju ništa (§ 603 Ahk. šer.).

10. Mogućnosti polukrvne sestre po ocu (احوال الاخوات لاب)

Za polukrvne sestre po ocu postoji sedam mogućnosti nasljeđivanja.

a)—d) Prve četiri mogućnosti, koje su navedene pod 9) ispod a), b), c) i d) za punokrvnu sestru, vrijede također i za polukrvnu sestru po ocu, jer ona dolazi namjesto punokrvne, ako ove nema s tim,

da ona nasljeđuje sa svojim bratom bez obzira na to, da li je ostala punokrvna sestra ili nije.

e) Peta mogućnost: ako ostavitelj ostavi sina ili od sina sina i tako doli dalje (unuke ili praunuke), ili ostavi oca ili pravog djeda (očina oca), ili ostavi punokrvnog brata ili punokrvnu sestru, koja je asaba sa kćerkom od ostavitelja ili sa kćerkom od ostaviteljeva sina, ili, pak, ostavi dvije punokrvne sestre, onda, ma koji bio od ovih nasljednika, on isključuje polukrvnu sestru iz nasljedstva.

f) Šesta mogućnost: ako ostavitelj ostavi jednu punokrvnu sestru i jednu polukrvnu sestru po ocu, onda polukrvna sestra po ocu nasljeđuje jednu šestinu ($^1/_6$). Na taj se način namiruju $^2/_3$ zaostavštine za obje, jer punokrvna sestra nasljeđuje $^1/_2$. — ($^1/_6 + ^1/_2 = ^2/_3$).

g) Sedma mogućnost: ako umrli ostavi jednu polukrvnu sestru po ocu i dvije (odnosno od dvije više) punokrvne sestre, onda ove isključuju polukrvnu sestru po ocu i ona ne nasljeđuje ništa, osim ako ne bude ostao i brat po ocu, pa da je učini asabom (§ 604 Ahk. šer.).

I Napomena. — Polukrvna braća i sestre po ocu isključuju se i ne nasljeđuju ništa, ako umrli ostavi punokrvne braće ili punokrvnih sestara, koje su asaba sa vlastitom kćerkom ostavitelja ili sa kćerkom od ostaviteljeva sina.

II Napomena. — *Red i način nasljeđivanja kod punokrvne braće* i sestara isti je kao što je to kod nasljeđivanja vlastite djece ostavitelja. *Red i način nasljeđivanja kod polukrvne braće i sestara po ocu isti je* kao što je to kod nasljeđivanja djece od sina ostavitelja. Dakle, braća *nasljeđuju na isti način kao sinovi, a sestre na isti način kao kćeri. Kako* vlastiti sin ostavitelja isključuje iz nasljedstva djecu od sina ostavitelja, tako isto punokrvni brat isključuje iz nasljedstva polukrvnu braću i sestre.

ان ميراث الاخوة و الاخوات لاب وام اجرى مجرى ميراث الاولاد الصلبية . و ميراث الاخوة و الاخوات لاب اجرى مجرى ميراث الاولاد الابن . ذكورهم كذكورهم و اناثهم كاناثهم. و كما يحجب اولاد الابن بالابن كذالك يحجب اولاد العلات بالاخ لاب و ام (السيد).

11 Mogućnosti majke (احوال الام)

Majka ima tri mogućnosti za nasljeđivanje.

a) Prva mogućnost: ako umrli ostavi majku i svoje djece ili djece od sina, ili ako ostavi dvoje ili više od dvoje braće i sestara bez obzira na to, da li su ta braća i sestre punokrvna ili polukrvna bilo po ocu, bilo po majci, ili jedno po ocu, a drugo po majci, bilo jedno puno-

krvno, a drugo polukrvno, u svakom tom slučaju majka nasljeđuje jednu šestinu ($^1/_6$).

لقوله تعالى : وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ .

b) Druga mogućnost: ako ostavitelj ostavi majku, a ne ostavi onih lica koja su navedena pod a), osim toga ne ostavi ni oca, niti nadživi jedno od supruga, onda majka nasljeđuje jednu trećinu ($^1/_3$) od cijele čiste zaostavštine.

لقوله تعالى : فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ .

c) Treća mogućnost: ako umrli ostavi oca, majku i ako nadživi jedno od supругâ — na pr. ako umre supruga i ostavi iza sebe oca, majku i muža, ili umre muž i ostavi oca, majku i suprugu, u oba ta slučaja majka nasljeđuje jednu trećinu ($^1/_3$) zaostavštine, koja preostane, pošto se odbije farz-dio jednog od supruga, koji je nadživio drugog.

U prvom navedenom slučaju, gdje je umrla supruga, a ostao muž, jedna trećina ($^1/_3$) koju dobiva majka od ostatka zaostavštine, kada se odbije farz-dio muža, iznosi u stvari jednu šestinu ($^1/_6$) od cijele, čiste zaostavštine.

U drugom slučaju, gdje je umro muž, a ostala supruga, jedna trećina ($^1/_3$) koju nasljeđuje majka od ostatka zaostavštine pošto se odbije farz-dio supruge, iznosi stvarno jednu četvrtinu ($^1/_4$) od cijele, čiste zaostavštine.

Ako bi, međutim, majka ostala sa djedom ostavitelja (mjesto oca) i jednim od supruga, onda majka nasljeđuje jednu trećinu ($^1/_3$) od cijele, čiste zaostavštine (§ 606 Ahk. šer.).

12. Mogućnosti nane (احوال الجدة)

Nana t. j. majka od oca i majka od majke ostavitelja ima dvije mogućnosti.

a) Prva mogućnost: ako umrli ostavi majku od oca ili majku od majke, ili, pak, oboje zajedno, onda jednoj, odnosno obadvjema skupa pripada jedna šestina ($^1/_6$), ako budu sve na istom stepenu (deredži) rodbinske udaljenosti.

لقوله عليه السلام : اطعموا الجدات السدس .

U slučaju da nisu na istom stepenu rodbinske udaljenosti, onda ona što je bliža isključuje iz nasljedstva onu što je dalja po rodbinskoj vezi.

b) **Druga mogućnost:** ako ostavitelj ostavi svoju majku, onda ova isključuje nanu i tada nana ne nasljeđuje ništa.

II TABELA

Redni broj	Ashabi-feraiz	Njegove mogućnosti		Kada nastaju?	Njegov nasljedni dio	Napomena
1	Otac	tri	a)	ako pored oca ostavitelj ostavi još sinova (sina) ili sinova (sina) od sina	1/6	
			b)	ako pored oca ostavitelj ostavi još kćeri (kćer) ili kćeri (kćer) od sina	1/6	+ kao asaba
			c)	ako pored oca ostavitelj ne ostavi više nikog	1/1	
2	Djed			*(Konkuriše sa ocem u gornjim trima mogućnostima)*	—	
3 i 4	Brat i sestra po majci	tri	a)	ako ostavitelj ostavi svega jedno od ovih lica	1/6	
			b)	ako ostavitelj ostavi njih više (ili braće, ili sestara, ili i braće i sestara)	1/3	svi skupa jednako
			c)	*vlastita djeca ostavitelja, djeca od sina,* otac, očin otac (djed) isključuju ove iz nasljedstva	—	
5	Muž	dvije	a)	ako umrla supruga ne ostavi vlastite djece ili djece od sina	1/2	
			b)	ako umrla supruga ostavi vlastite djece ili djece od sina	1/4	
6	Supruga	dvije	a)	ako umrli suprug ne ostavi vlastite djece ili djece od sina	1/4	
			b)	ako umrli suprug ostavi vlastite djece ili djece od sina	1/8	
7	Vlastite kćeri	tri	a)	ako ostavitelj ostavi samo jednu vlastitu kćerku	1/2	bez obzira na druge nasljednike
			b)	ako ostavitelj ostavi dvije ili više vlastitih kćerki	2/3	sve skupa jednako
			c)	ako ostavitelj ostavi i sinova i kćerki; sin nasljeđuje dio kao dvije ženske	—	
8	Kćerke od sina	šest	a)	ako ostavitelj ostavi samo jednu kćerku od sina	1/2	
			b)	ako ostavitelj ostavi dvije ili više kćerki od sina	2/3	sve skupa jednako
			c)	ako ostavitelj ostavi i sinova od sina i kćerki od sina; muški dobiju dio kao dvije ženske . . .	—	
			d)	ako ostavitelj ostavi jednu vlastitu kćer i jednu (ili više) kćerki od sina	1/6	
			e)	ako ostavitelj ostavi dvije ili više vlastitih kćerki onda ove isključuju kćerke od sina	—	
			f)	ako ostavitelj ostavi vlastitog sina i kćerke od drugog vlastitog sina	—	isključuje ih

Redni broj	Ashabi-feraiz	Njegove mogućnosti		Kada nastaju?	Njegov nasljedni dio	Napomena
9	Punokrvna sestra	pet	a)	ako ostavitelj ostavi jednu punokrvnu sestru . .	½	
			b)	ako ostavitelj ostavi više punokrvnih sestara . .	⅔	sve skupa jednako
			c)	ako ostavitelj ostavi i punokrv. braće i punokrv. sestara: brat dobija dio kao dvije sestre . .	—	
			d)	ako ostavitelj ostavi uz punokrvne sestre i vlastite kćeri ili kćeri od sina	—	nasljeđuju kao asaba
			e)	ako ostavitelj ostavi sina ili sina od sina i t. d. doli, oca, očina oca	—	isključuju ih
10	Polukrvna sestra po ocu	sedam		[Prve četiri mogućnosti od a) do d) za punokrv. sestru (vidi 9) vrijede i ovdje]		
			e)	sin, od sina sin i t. d.; otac, očin otac; punokrv. brat, punokrv. sestra (asaba), dvije punokrv. sestre isključuju polukrv. sestru, ma ko bio od ovih lica	—	
			f)	ako ostavitelj ostavi uz jednu polukrv. po ocu i jednu punokrv. sestru (⅙)	⅙	$1/2+1/6=2/3$
			g)	ako ostavitelj ostavi uz jednu polukrv. po ocu i dvije ili više punokrv. sestara, polukrvna se isključuje	—	
11	Majka	tri	a)	ako ostavitelj uz majku ostavi vlastite djece ili djece od sina ili ostavi dvoje ili više braće i sestara	⅙	
			b)	ako ostavitelj ne ostavi lica navedenih pod a), niti oca, niti svog bračnog druga	⅓	
			c)	ako ostavitelj ostavi majku oca i svog bračnog druga, majka nasljeđuje ⅓ iz zaostavštine, pošto se odbije farz tog bračnog druga . . .	—	
12	Nana	dvije	a)	ako umrli ostavi majku od oca ili majku od majke ili obje zajedno (ako nisu na istom stepenu rodbinske udaljenosti bliža isključuje dalju)	⅙	ako su obe onda objema ⅙
			b)	majka ostavitelja isključuje nane	—	

VII

ASABA (UNIVERZALNI NASLJEDNICI)

» العصبات «

Asaba je druga kategorija nasljednika, koja dolazi na red odmah poslije ashabi-feraiza. Asaba ili univerzalni nasljednici nasljeđuju onaj dio ostavine koji preostane, pošto se odbiju određeni alikvotni dijelovi (farzovi) nasljednika od ashabi-feraiza. Ako ovih nasljednika od ashabi-feraiza nema, onda asaba nasljeđuje cijelu zaostavštinu.

Da asaba nasljeđuje onaj dio zaostavštine, koji preostane, pošto se odbiju farzovi, osniva se na ovom hadisu:

« وما ابقته الفرائض فلاولى رجل ذكر »

»Sve ono što preostane od zaostavštine, pošto se odbiju farzovi, pripada muškim licima koji su u rodbinskoj vezi najbliži ostavitelju«.

Asaba-nasljednika ima dvije vrste: asabai-nesebijje i asabai-sebebijje.

1. Asabi-nesebije

Asabai-nesebijje jesu ona lica, koja su u krvnom srodstvu sa ostaviteljem po muškoj lozi.

Asabai-nesebijje dijele se u tri vrste:

a) asaba bi-nefsihi,

b) asaba bi-gajrihi i

c) asaba mea-gajrihi.

a) Asaba bi-nefsihi

Asaba bi-nefsihi jest svako muško lice, koje je direktno u srodstvu po muškoj krvi sa ostaviteljem.

Asaba bi-nefsihi dijeli se u četiri razreda.

U prvi razred uvrštena su lica iz izravne silazne loze ostavitelja (جزأ الميت), kao sin, muški unuk (od sina sin) i t. d.

U drugi razred ubrajaju se članovi iz izravne uzlazne loze ostavitelja (أصل الميت), kao otac, djed (očin otac), i t. d.

U treći razred uvrštena su lica iz pobočne muške loze ostavitelja (جزا ابيه), kao punokrvni brat, polukrvni brat po ocu, njihovi sinovi, od njihovih sinova sinovi i t. d.

U četvrti razred ubrajaju se članovi iz pobočne muške loze oca ostavitelja (جزا جده), kao punokrvni amidža (stric), polukrvni amidža, njihovi sinovi, od njihovih sinova sinovi i t. d.

Od ova četiri razreda svaki pređašnji isključuje slijedeće iz nasljedstva. Tomu isključivanju je, svakako, razlog bliži stepen srodstva lica iz pređašnjeg razreda sa ostaviteljem, nego lica iz slijedećih razreda (قرب درجه).

Isto tako, kod nasljeđivanja, punokrvni srodnici ostavitelja (قوة قرابت) isključuju polukrvne iz nasljedstva. To se osniva na ovom hadisu:

»إن اعيان بنى الام يتوارثون دون بنى العلات«

b) **Asaba bi-gajrihi**

Asaba bi-gajrihi jest svako žensko lice, koje je postalo asabom uz drugo muško lice koje je asaba bi-nefsihi. Takvih ženskih osoba ima četiri. To su one koje, kada su ashabi-feraiz, dobivaju određeni alikvotni nasljedni dio: ili $^1/_2$ ili $^2/_3$. Jednu polovinu ($^1/_2$) nasljeđuje: 1) kći, 2) kći od sina, 3) punokrvna sestra i 4) polukrvna sestra po ocu, ako je ona sama (jedina). Dvije trećine ($^2/_3$) nasljeđuju ove posljednje t. j. polukrvne sestre po ocu onda, ako su njih dvije napose, ili od dvije više.

Ove četiri ženske osobe, t. j. kći, kćerka od sina, punokrvna sestra i polukrvna sestra po ocu, postaju asaba svaka sa svojim bratom ili braćom. To, da one postaju asaba sa svojim bratom ili braćom, za prve dvije osniva se na ajetu:

»يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَولاَدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ«

»Pri dijeljenju vašeg imanja među vašom djecom Bog vam zapovijeda, da muško dijete dobije dio, koliko dvoje ženske djece«. A za druge dvije, na ajetu:

»وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالاً وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنْثَيَيْنِ«

»Ako (umrli) ostavi i braće i sestara, brat će imati dio, koliko dvije sestre«.

Sva druga ženska lica, koja nemaju određeni, alikvotni dio (farz) ne postaju asaba, kada njihova braća postaju asaba. Na pr., amidža (stric) ostavitelja nasljeđuje kao asaba, ali njegova sestra ne postaje s njim asaba te tako ne nasljeđuje. Ona, naime, nema uslova t. j. nema određenog farz-dijela, pa da ga je radi brata izgubila.

Spomenute četiri ženske osobe postaju sa bratom asaba radi toga, što su one radi brata isključene i ne nasljeđuju svoj određeni dio (farz), kojega bi dobile, kad bi bile same. Da one radi brata gube pravo na svoj farz-dio, razlog je taj što, kada bi i sa bratom dobile svoj farz, onda bi bile odabrane mimo braću, što se protivi zakonskom principu, koji se osniva na Kur'anskom ajetu

»فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الانثيين«

»Muški nasljeđuje dio, koliko dvije ženske«.

c) Asaba mea-gajrihi

Asaba mea-gajrihi je svako žensko lice, koje postaje asaba uz drugo žensko lice. Takvih ženskih osoba ima dvije: punokrvna sestra i polukrvna sestra po ocu.

Svaka od obje ove sestre postaju asaba sa kćerkom od ostavitelja ili sa kćerkom od ostaviteljeva sina. Na pr., ostavitelj ostavi vlastitu kćerku i s njom punokrvnu sestru ili polukrvnu sestru po ocu; ta će sestra, ma koja bila, naslijediti onaj dio zaostavštine što preostane, pošto se odbije farz, koji pripada vlastitoj kćerki ostavitelja. Tako je isto i sa kćerkom od sina ostavitelja.

Njihovo nasljeđivanje kao asabe osniva se na ovom hadisu:

»اجعلوا الاخوات مع البنات عصبة«

»Učinite da budu sestre (od ostavitelja) asaba sa kćerkama (od ostavitelja)«.

Napomena: — Ako umrli ostavi sve tri ove vrste asaba-nasljednika (bi-nefsihi, bi-gajrihi, i mea-gajrihi), onda će za nasljeđivanje imati prvenstvo ona asaba, koja bude najbliža ostavitelju u srodstvu. Kao primjer navedimo, da ostavitelj ostavi svoju vlastitu kćerku, zatim punokrvnu sestru i sina od brata po ocu. U ovom slučaju vlastita kći ostavitelja nasljeđuje jednu polovinu ($1/2$) kao farz, a drugu polovinu ($1/2$) punokrvna sestra kao asaba. Punokrvna je, naime, sestra bliža po krvi ostavitelju od bratova sina. Zato sin od brata po ocu, u ovom slučaju, ne nasljeđuje ništa, premda je on asaba bi-nefsihi, a sestra asaba mea-gajrihi.

2. Asabai-sebebijje

Asabai-sebebijje jest ono lice, koje nasleđuje zaostavštinu svog oslobođenog roba iz razloga (sebeba) toga, što ga je oslobodio i opet ostao njegov zaštitnik (مولى العتاقة).

Oslobodilelj nasljeđuje od oslobođenog roba onda, ako isti ne ostavi nikoga od nasljednika po krvnom srodstvu (§§ 606—616 Ahk. šer.; vidi III—3).

VIII

ZEVIL-ERHAM NASLJEDNICI

»توريث ذوى الارحام«

Ako se zna, koja su lica od ostaviteljevih srodnika ashabi-feraiz, a koja, opet, asaba, onda je lako znati koji se od srodnika ubraja u zevil-erham. Zato se i kaže:

Zevil-erham je svako lice koje je u krvnom srodstvu sa ostaviteljem, a nije ubrojeno ni u asabu, ni u ashabi-feraiz.

ذوو الرحم: وهو كل قريب لم يفرض له سهم مقرر (فى كتاب الله تعالى او سنة رسوله او اجماع الامة) و لم يتعصب (السيد)

Srodstvo zevil-erhama potiče po ženskoj krvi ostavitelja, a njegovo nasljeđivanje osniva se na ovom ajetu:

»وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ«

»Po Božijoj su knjizi ljudi, koji su među sobom vezani krvnom vezom, bliži jedni drugima (nego ostali vjernici i muhadžiri).«

Nasljednici od zevil-erhama, kao treća kategorija nasljednika, s obzirom na »džihet« ili lozu po kojoj potiče njihovo srodstvo sa ostaviteljem, dijele se na četiri razreda (sunufa), od kojih svaki pređašnji isključuje slijedeće iz nasljedstva.

U prvi razred zevil-erhama ubrajaju se lica koja potiču od ostavitelja po ženskoj krvi u izravnoj (direktnoj) silaznoj lozi. Ta su, pak, lica djeca od ostaviteljeve kćerke (unuci) i njihova djeca dolje dalje, zatim djeca od sinove kćerke i njihovi potomci. Ovi posljednji nasljeđuju onda, kada nema djece od vlastite kćerke (§ 639 Ahk. šer.).

U drugi razred zevil-erhama uvrštena su lica od kojih ostavitelj potiče u izravnoj uzlaznoj lozi po ženskoj krvi. Ta su lica djedovi i nane koja nisu ni asaba ni ashabi-feraiz (§ 640 Ahk. šer.).

»و هم الاجدد الساقطون اى عن الفرض والتعصيب والجدات الساقطات عن الفرض«

U treći razred zevil-erhama dolaze lica koja potiču od ostaviteljevih roditelja u pobočnoj lozi. Ta su lica djeca od sestara i od ove djece

djeca i dolje dalje. Svejedno je, da li su sestre punokrvne ili polukrvne. U ta lica spadaju i kćerke od braće i od ovih djeca i dolje dalje. Svejedno je, bila ta braća punokrvna ili polukrvna. Zatim, ovdje se ubrajaju i lica koja su sinovi od brata po majci kao i djeca od ovih i dolje dalje (§ 641 Ahk. šer.).

U četvrti razred zevil-erhama ubrajaju se lica koja potiču od djeda ostavitelja, t. j. od oca njegova oca ili njegove majke, zatim lica koja potiču od nane ostavitelja, t. j. od majke njegove majke ili njegova oca. Ta lica jesu sestre od ostaviteljeva oca (العمات) i njihova djeca, onda kćerke od amidže ostavitelja i njihova djeca. Svejedno je, da li je taj amidža i po ocu i po majci amidža ili je to samo po ocu (و بنات الاعمام لاب و ام اولاب). U ova lica ubrajaju se još i braća po majci od oca ostavitelja (و الاعمام لام) i njihova djeca, zatim još braća i sestre od majke ostavitelja, t. j. dajdže i tetke (الاخوال و الخالات), i njihova djeca i od djece djeca i dolje dalje bez razlike da li su muška ili ženska (§ 642 Ahk. šer.).

Iz ovoga, kako je maločas izloženo, može se uočiti, da su se četiri razreda zevil-erhama razvila uzimajući u obzir četiri razne loze ili džiheta, t. j. silaznu, uzlaznu i pobočnu lozu ostavitelja, kao i pobočnu lozu od oca i majke ostavitelja. To je bilo i kod asabe samo s tom razlikom, što se te loze kod zevil-erhama uzimaju po ženskoj krvi, dok kod asabe po muškoj. Međutim i kod asabe i kod zevil-erhama svaki pređašnji razred isključuje slijedeće.

Ako u razredu koji dolazi u obzir kod nasljeđivanja zaostavštine ostavitelja bude samo jedno lice, onda je to jednostavan slučaj, jer to lice tada nasljeđuje cijelu ostavinu. Ali, ako se nađu u tom razredu dva nasljednika ili više od dva, onda već nije to jednostavan slučaj i za njihovo nasljeđivanje potrebno je dati objašnjenje i tumačenje.

Stoga se ukazuje potreba, da se svaki razred od ova četiri razreda zevil-erhama pojedinačno razmotri.

1. Prvi razred zevil-erhama

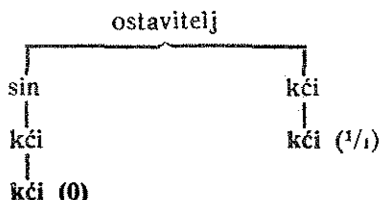
»الصنف الاول«

Kao što je već rečeno, u prvi razred zevil-erhama ubrojena su djeca od vlastite kćerke ostavitelja i djeca od sinove kćerke i njihovi potomci.

Ako se od ovih lica nađe samo jedno kao nasljednik, onda ono sámo nasljeđuje cijelu ostavinu. Međutim, ako ih bude dvoje ili više kao nasljednici, onda se gleda na njihovu udaljenost od ostavitelja, t. j. na stepen (deredžu) srodstva sa ostaviteljem. Oni, naime, mogu biti svi na istom stepenu (na pr. svi pripadaju drugom ili trećem koljenu), kao što mogu biti i na raznim stepenima srodstva.

O prvom slučaju, t. j. kada su ova lica sva na istom stepenu srodstva, govorićemo malo kasnije. U onom drugom slučaju, t. j. kada su na raznim stepenima srodstva, naslijediće oni koji budu makar i za jedan stepen bliži ostavitelju.

P r i m j e r. — Neka je ostavitelj ostavio kćer od kćerke i kćer od sinove kćerke:

U ovom slučaju nasljeđuje samo kći od kćerke, jer je bliža ostavitelju za jedan stepen (za jedno koljeno) od kćeri sinove kćerke.

Pravilo je:

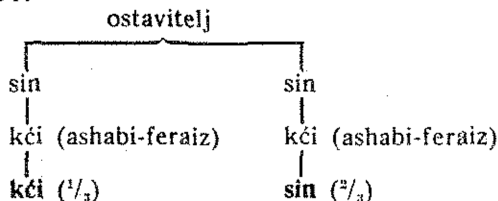
« اوليهم بالميراث اقربهم الى الميت »

»Onaj ko je po krvi bliži umrlom nasljeđuje njegovu zaostavštinu«.

U onom slučaju kada budu sva lica ovoga razreda na istom stepenu srodstva, onda se gleda na to da li ta lica potiču od ashabi-feraiza ili ne potiču. Mogu, dakle, nastupiti u tome tri slučaja, jer mogu sva ta lica da *potiču od osobe (roditelja)*, koja je ashabi-feraiz, a mogu, opet, sva od osobe koja nije ashabi-feraiz, već zevil-erham. Treći slučaj bio bi taj kada bi se tih lica našlo pomiješanih, t. j. da jedni potiču od osobe koja je ashabi-feraiz, a drugi od osobe koja je zevil-erham.

Ako imamo slučaj da svi potiču od osobe koja je ashabi-feraiz, onda će svi i nasljednici biti. Oni će naslijediti zaostavštinu sa jednakim dijelovima, ako budu svi istog pola t. j. ili svi samo muški, ili sve samo ženske. Ali, ako ih se nađe pomiješano od oba pola t. j. i muških i ženskih, onda će svako muško lice naslijediti koliko dvije ženske.

P r i m j e r:

U ovome su primjeru oba nasljednika jednako udaljeni od ostavitelja, na istom su stepenu srodstva, kao što su oboje djeca osoba koje su ashabi-feraiz, ali su raznog pola. Zato ovdje muškarac nasljeđuje dva puta toliko (2/3) koliko ženska (1/3).

U drugom slučaju kada sva lica potiču od osoba koje su zevil-erham, onda posmatramo njihovu lozu (džihet). **Ako sva ta lica vuku ili** samo mušku lozu, ili samo žensku lozu (ان اختلفت صفة الاصول اى الآباء و الامهات فى الذكورة و الانوثة), onda če svi naslijediti jednake dijelove, ako budu svi istog pola t. j. ako budu ili svi samo muški, ili sve samo ženske. A ako ih pak bude pomiješano od oba pola, onda će jedan muški naslijediti dva puta toliko, koliko jedna ženska (بلاخلاف).

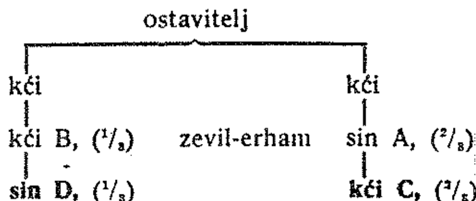
Međutim, ako ta lica ne budu vukla ili samo mušku, ili samo žensku lozu, već ih bude pomiješano od obje loze (وان اختلفت صفة الاصول اى الاباء والامهات فى الذكورة و الانوثة), — onda će se ostavina podijeliti u prvom koljenu (فى اول بطن), od kojeg te loze potiču, t. j. tamo gdje je bio kao nasljednik i sin i kći, pa je od sina potekla muška loza, a od kćerke ženska. To će se izvesti tako, da će se u mislima staviti toliko sinova namjesto sina od kojega je potekla muška loza, koliko broji ta muška loza živih nasljednika, a isto toliko kćerki namjesto kćerke od koje je potekla ženska loza, koliko broji ta ženska loza živih nasljednika, pa će se, uzimajući u obzir ovdje učinjenu pretpostavku, podijeliti ostavina u dva dijela: jedan za mušku, a drugi za žensku lozu. Zatim će se među članove muške loze podijeliti dio koji je pripao muškoj lozi, odnosno među članove ženske loze dio koji je pripao ženskoj lozi po poznatom pravilu, da muški nasljeđuje dio dva puta toliki koliki je dio ženske.

«علماؤنا يعتبرون الجهات فى توريث ذوى الارحام و محمد يعتبر الجهات فى الاصول فانه يقسم المال على اول بطن اختلف بين الاصول و يأخذ العدد فى الاصول من الفروع ثم يجعل الذكور طائفة والاناث طائفة»

Ovaj način diobe zaostavštine uzet je po kavlu Imami-Azama, a koji je rivajet učinjen po Imami-Muhamedu i koji je uzet kao mufta-bih-kavl.

و قول محمد رحمه الله اشهر الروايتين عن ابى حنيفة فى جميع ذوى الارحام و عليه الفتوى (السيد).

Primjer:

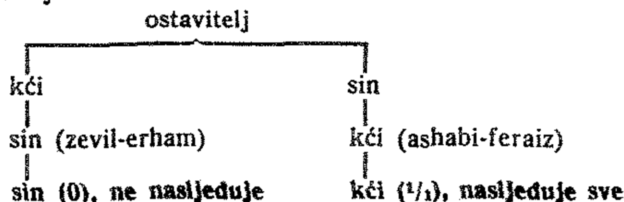

U ovom se primjeru vidi, da u drugom stepenu (koljenu) dolazi i muško i žensko kao unuci ostavitelja (sin A i kći B). U ovom drugom

stepenu, odnosno koljenu zaostavština se dijeli i sin, kao muškarac, dobiva dvije trećine ($^2/_3$), a kći, kao ženska, jednu trećinu ($^1/_3$) ostavine. I zaista, tom razdiobom zaostavštine u drugom koljenu između muškog i ženskog nasljednika nastala je zasebna muška i zasebna ženska strana, tako da više jedna s drugom nema veze. Na muškoj strani potomak kći C nasljeđuje dio svoga oca A, t. j. $^2/_3$, a na ženskoj strani potomak sin D nasljeđuje dio svoje majke B, t. j. $^1/_3$. U primjeru je uzeto, da na obje strane ima živ po jedan potomak (فروع), pa su, zato, i kod dijeljenja u usulu uzeti jedan sin i jedna kći.

U trećem slučaju, kada neka lica ovoga razreda potiču od osoba, koja su ashabi-feraiz, a neka, opet, od osoba koja su zevil-erham, onda će biti nasljednici samo oni koji potiču od osoba koje su ashabi-feraiz, dok ona lica koja potiču od osoba koja su zevil-erham neće, u ovom slučaju, nasljeđivati ništa, makar bili i na istom stepenu srodstva sa onima što su potekli od osoba koje su ashabi-feraiz.

Primjer:

Kaže se, da varisovo dijete t. j. dijete od ashabi-feraiza i dijete od asabe ima preče pravo na nasljedstvo od djeteta zevil-erhama. Kao razlog uzima se to, što je varisovo dijete bliže ostavitelju, ako ne hakikaten, a ono hukmen.

فولد الوارث اولى من ولد ذوى الارحام. والسبب فى هذه الاولوية : ان ولد الوارث اقرب حكما. والترجيح يكون بالقرب الحقيقي ان وجد والا فبالقرب الحكمى (السيد).

Ovo prvenstvo nasljeđivanja vrijedi samo za varisovu djecu, dok za djecu njihove djece t. j. za varisove unuke to ne važi.

واختلفوا فى ولد ولد الوارث والصحيح انه ليس بأولى (السيد).

Riječ »veledul-varis« znači uopće dijete i od ashabi-feraiza i od asabe. Međutim, u ovom razredu zevil-erhama ta se riječ odnosi samo na dijete od ashabi-feraiza, pošto se ne može dogoditi, da dođe ovdje u obzir dijete od asabe.

فولد الوارث اولى واراد بولد الوارث هناك ولد صاحب الفرض فقط اذ لا تيصور فى الصنف الاول ذو رحم هو ولد العصبة (السيد).

2. Drugi razred zevil-erhama

» الصنف الثاني «

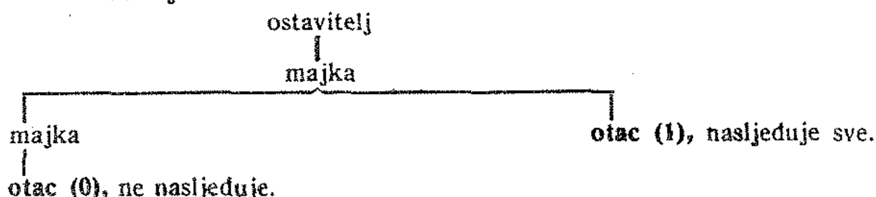
U drugi se razred zevil-erhama, rečeno je, ubrajaju djedovi i babe (náne ili néne) po ženskoj krvi, koji nisu ni asaba, ni ashabi-feraiz.

Ako se od ovih nađe samo jedno lice kao nasljednik, onda će ono sámo i naslijediti cijelu zaostavštinu.

Ali, ako ih bude dva ili više njih kao nasljednika, onda se uzima u obzir stepen srodstva prema ostavitelju.

Ako su lica iz ovog razreda na raznim stepenima srodstva, onda će naslijediti samo oni čiji je stepen najbliži ostavitelju. Prema tome naslijediće onaj djed ili baba od zevil-erhama, koji budu bliži ostavitelju, bez obzira da li je ta bliskost sa strane oca ili sa strane majke, bez obzira da li koje od njih potiče od ashabi-feraiza ili ne potiče, bez obzira da li je s muške ili ženske strane.

Primjer:

I ovdje, kao i kod drugih, važi pravilo, da onaj nasljeđuje ostavitelja, ko mu je bliži.

» اوليهم بالميراث اقربهم الى الميت «

Ako lica ovoga razreda budu sva na istom stepenu srodstva, onda se mogu pojaviti tri mogućnosti. Jer, svi oni mogu poticati od varisa (asabe ili ashabi-feraiza), ili svi od zevil-erhama, ili, pak, jedni od varisa, a drugi od zevil-erhama.

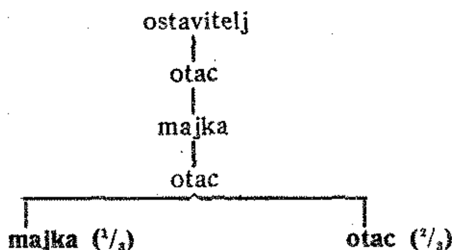
Kada se dogodi jedna od prve dvije mogućnosti, t. j. ako su svi od varisa, ili ako su svi od zevil-erhama, onda, opet, mogu biti svi sa očine strane ili svi sa majčine strane, odnosno jedni sa strane oca, a drugi sa strane majke.

U prva dva slučaja t. j. ako su svi sa strane oca, ili ako su svi sa *strane majke, onda će, opet, biti ili svi potomci jednog muškog lica ili svi* potomci jednog ženskog lica, odnosno jedni će biti potomci muškog, a drugi ženskog lica.

Dakle, ako budu svi na istom stepenu srodstva i ako budu svi od jednog muškog, ili svi od jednog ženskog lica, zatim ako budu svi samo sa očine, ili svi samo sa materine strane, — onda će naslijediti svi podjed-

nako, ako budu svi istog pola, t. j. ako su svi ili samo muški, ili ako su sve samo ženske. A ako budu zastupana oba pola, onda jedan muški nasljeđuje dio, koliko dvije ženske.

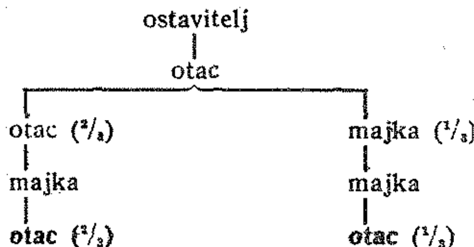
P r i m j e r:

و ان استوت درجاتهم فى القرب و البعد و ان اتفقت صفة من يدلون بهم فى الذكورة و الانوثة و اتحدت ايضا قرابتهم بان يكون كلهم من جانب اب الميت او من جانب امه فالقسمة حينئذ على ابدانهم اى يجب ان يقسم المال عند اجتماع هذه الشرائط باعتبار صفات ابدان الفروع للذكر مثل حظ الانثيين . فيجعل المال فى ذالك المثال ثلاثا ثلثاه لاب اب ام الاب و ثلثه لام اب ام الاب (السيد).

Međutim, ako budu svi na istom stepenu srodstva, ali ne budu svi od samo muškog, odnosno samo ženskog lica, već jedni budu od muškog, a drugi od ženskog lica, — onda će se ostavina dijeliti u onom koljenu, u kom je bilo zastupano to muško i žensko lice kao nasljednici, pa će muški dobiti dva puta toliki dio, koliko žensko lice. Potomci muškog lica naslijediće tada ovaj njegov dio, a potomci ženskog lica dio toga ženskog lica. Isto, dakle, kao i u prvom razredu zevil-erhama.

P r i m j e r:

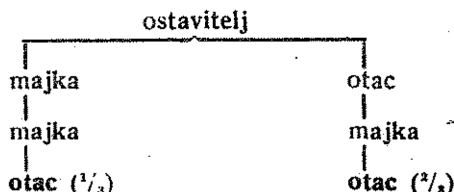

و يبنى على ذالك انه اذا توفى شخص عن ابى ام ام اب ـ و ابى ام اب ب يأخذ : ابو ام ابى الاب الثلثين نصيب ابن بنته و يأخذ : ابو ام ام الاب الثلث نصيب بنت بنته .

Ako budu svi na istom stepenu srodstva, ali ne budu svi samo s očine strane, ili svi samo sa strane majke, već jedni budu sa strane oca,

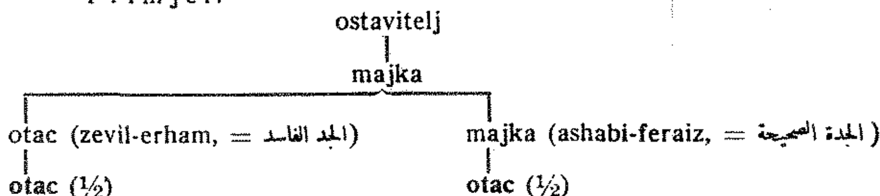
a drugi sa strane majke, — onda će se zaostavština podijeliti tako, da dvije trećine ($^2/_3$) dobiju oni što su sa strane oca (و هو نصيب الاب), a jednu trećinu ($^1/_3$) oni što su sa strane majke (و هو نصيب الام). Jer, oni što su s *očine strane, oni dolaze namjesto oca, dok oni što su s materine strane,* oni dolaze namjesto majke. Zato se ostavina dijeli tako, kao da je ostavitelj ostavio oca i majku, pa onoj grupi koja stoji mjesto oca pripadaju dvije trećine ($^2/_3$), a grupi koja stoji mjesto majke pripada jedna trećina ($^1/_3$). — (§ 644 Ahk. šer.).

Primjer:

Kada se dogodi treća mogućnost t. j. ako jedni budu od varisa, a drugi od zevil-erhama, onda će naslijediti ovdje i jedni i drugi, jer u drugom razredu zevil-erhama nemaju pravo prvenstva u nasljeđivanju oni koji su *od varisa potekli, kao što je to bilo u prvom razredu zevil-erhama.*

Primjer:

«كابو ام ام ـ و ابو ابى ام فهما سواء»

و الضابط ان يقول: اما ان يكون هناك استواء الدرجة أَوْلاً ـ فعلى الثانى الاقرب اولى ـ و على الاول اما ان يتحد القرابة او يختلف ـ فان اختلف يقسم المال اثلاثا كما ذكرنا آنفا ـ و ان اتحدت ـ فان اتفقت صفة الاصول فالقسمة على ابدان الفروع ـ و ان لم يتفق يقسم المال على أَعْلَى الخلاف كما فى الصنف الاول فتأمل (السيد) .

Ovako se uručuje zaostavština nasljednicima iz drugog razreda zevil-erhama i to po kavlu onih koji kažu, da u drugom razredu nemaju pravo prvenstva za nasljeđivanje oni koji potiču od varisa (asabe ili ashabi-feraiza) prema onima koji potiču od zevil-erhama.

و هذ الجواب على قول من لا يعتبر المدلى بالوارث كذا فى خزانة المفتين (هند آيه) .

3 Treći razred zevil-erhama

» الصنف الثالث «

U treći razred zevil-erhama ubrojena su lica koja potiču, kako je to već naprijed istaknuto, od ostaviteljevih roditelja u pobočnoj lozi. To su lica:

a) kćerke od punokrvne braće i djeca od punokrvnih sestara i njihova djeca;

b) kćerke od braće po ocu i djeca od sestara po ocu i njihova djeca;

c) djeca od braće i sestara po majci i njihova djeca.

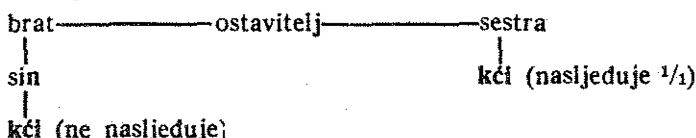
Ako se nađe samo jedno od ovih lica kao nasljednik, onda ono i nasljeđuje cijelu zaostavštinu.

Međutim, ako ih bude više [ma koji nabrojeni pod a), b) i c)], onda se, opet, gleda na stepen srodstva sa ostaviteljem.

Ne nađu li se svi od ovih na istom stepenu srodstva, to nasljeđuju oni, koji su u srodstvu bliži ostavitelju; po pravilu:

» اوليهم بالميراث اقربهم الى الميت «

Primjer:

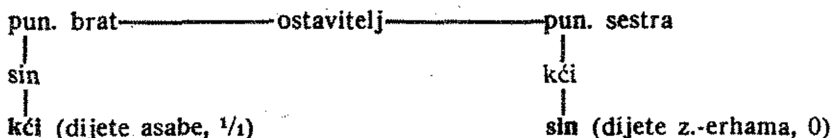

Kći od sestre, u ovom primjeru, nasljeđuje cijelu zaostavštinu, jer je za jedan stepen bliža ostavitelju od kćerke bratova sina.

U slučaju, kada su svi na istom stepenu srodstva, onda se uzima u obzir to, da li neki od njih potiču od asabe, a drugi od zevil-erhama, odnosno da li su svi djeca samo od asabe, ili su svi djeca samo od zevil-erhama.

Bude li ih pomiješano t. j. i od asabe i od zevil-erhama, onda će nasljednici biti samo oni što su djeca od asabe, dok oni što su djeca od zevil-erhama neće ništa nasljeđivati, premda se nalaze na istom stepenu srodstva sa prvima prema ostavitelju.

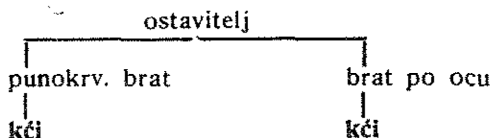
Primjer:

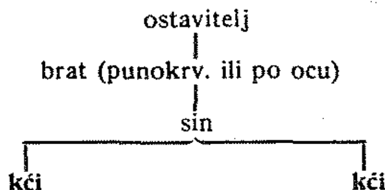

U ovom primjeru nasljeđuje kćerka bratova sina cijelu ostavinu, jer je ona dijete od asabe, dok sin sestrine kćerke ne dobiva ništa, jer je on dijete zevil-erhama.

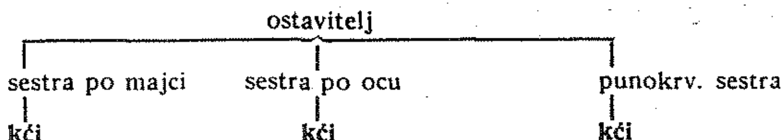
Ako ne budu izmiješani, onda mogu nastupiti slijedeće mogućnosti:

a) Svi su nasljednici djeca od asabe, na pr.:

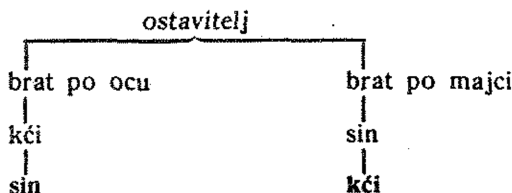

b) Svi su nasljednici djeca od ashabi-feraiza, na pr.:

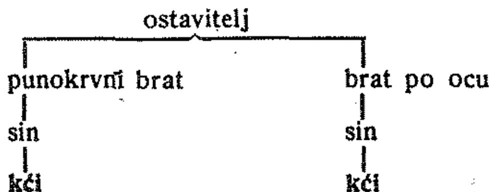
c) Svi nasljednici jesu djeca zevil-erhama, na pr.:

Uopće, u svim ovim slučajevima, ukoliko postoji mogućnost da se dogode, zaostavština se dijeli u prvom stepenu između braće i sestara, pa onda dijelove ovih nasljeđuju njihovi potomci.

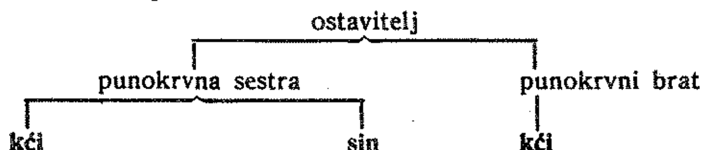
يقسم المال على الاخوة و الاخوات مع اعتبار عدد الفروع و الجهات فى الاصول و هو ظاهر الرواية من قول ابى حنيفة (السيد) .

Primjer I. — Neka ostavitelj ostavi kćerku od sina punokrvnog brata i kćerku od sina brata po ocu:

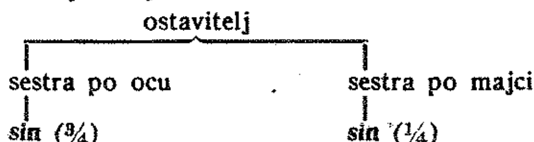
Dijeleći zaostavštinu među braćom (عل الاصول) punokrvni brat nasljeđuje sve, a, onda, od njega i njegovi potomci. Međutim, brat po ocu ne dobiva ništa, jer smo vidjeli kod asabe, da onaj ko je u krvnom srodstvu jači, taj je i u nasljedstvu preči. Stoga, ni njegovo potomstvo ne nasljeđuje ništa. Dakle, u ovom slučaju, unuka od punokrvnog brata nasljeđuje sve, dok unuka od brata po ocu ne dobiva ništa.

Primjer II. — Neka umrli ostavi kćerku punokrvnog brata, a sina i kćerku od punokrvne sestre:

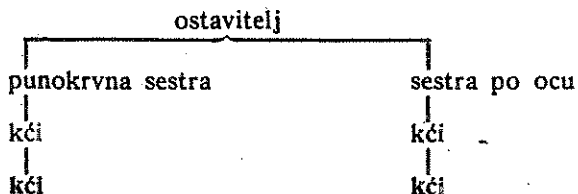
Ovdje će se najprije zaostavština podijeliti na njihove roditelje t. j. između brata i sestre ostavitelja na jednake dijelove, pošto sestra ima dvoje djece, pa se, radi njih, broji kao da je ostavitelj ostavio dvije sestre. Međutim, kako brat ostavitelja ima svega jedno dijete, to za brata ostaje da je on jedan. A mi znamo, da brat i dvije sestre dijele imetak tako, da brat dobije jednu polovicu, a dvije sestre drugu polovicu. Zato, u ovom primjeru, bratova kćerka nasljeđuje dio svog oca t. j. njegovu polovicu, a sin i kćerka od sestre dio svoje majke t. j. njezinu polovicu i to tako, da sin dobije dva puta toliko, koliko kći (للذكر مثل حظ الانثيين).

Primjer III. — Neka se je dogodilo, da umrli ostavi sina od sestre po ocu i sina od sestre po majci:

Ostavina se, opet, podijeli najprije na njihove roditelje, t. j. između ostaviteljevih sestara tako, da će sestri po ocu pripasti jedna polovina ($\frac{1}{2}$), dok sestri po majci jedna šestina ($\frac{1}{6}$). Zatim se ostatak od dvije šestine ($\frac{2}{6}$) podijeli sa reddom proporcionalno ovim njihovim dijelovima. Tako sestru po ocu zapadaju tri četvrtine ($\frac{3}{4}$), a sestru po majci jedna četvrtina ($\frac{1}{4}$). Prema tome sin od sestre po ocu nasljeđuje tri četvrtine ($\frac{3}{4}$), a sin od sestre po majci jednu četvrtinu ($\frac{1}{4}$), t. j. svaki nasljedni dio svoje majke.

Sličan je ovomu primjer, kada ostavitelj ostavi kćerku od kćerke punokrvne sestre i kćerku od kćerke sestre po ocu:

Ovaj treći razred zevil-erhama sličan je u svemu prvom razredu.

الصنف الثالث كالصنف الاول فى تساوى الدرجة و القرب و الادلاء بوارث و القسمة و ان اختلفوا فى ذالك يعتبر الابدان و وصف الاصول (السيد) .

4. Četvrti razred zevil-erhama

» الصنف الرابع «

U četvrti razred zevil-erhama ubrajaju se:

a) sestre ostaviteljeva oca (العمات), t. j. tetke s očinu stranu;

b) braća po majci ostaviteljeva oca (و الاعمام لام), t. j. amidže po majci;

c) braća i sestre ostaviteljeve majke (الاخوال والخالات), t. j. dajdže i tetke.

Ako se nađe samo jedno od ovdje nabrojanih lica kao nasljednik, onda ono i nasljeđuje cijelu ostavinu.

Međutim, ako ih bude više [nabrojenih pod a), b) i c)] i ako budu svi na istom stepenu srodstva prema ostavitelju, u tom slučaju, onda, gleda se, da li su svi sa očinu stranu [t. j. oni pod a) i b)] ili su svi sa strane majke [t. j. oni pod c)] ili ih, pak, ima pomiješano sa obje strane.

Ako budu svi sa očinu stranu ili svi sa materinu stranu, onda jedni od njih mogu da imaju jače srodstvo (punokrvnu lozu), a drugi slabije (polukrvnu lozu), t. j. jedni od njih mogu vući lozu i sa očinu i sa materinu stranu, a drugi samo sa očinu ili samo sa materinu stranu.

Oni što imaju jače srodstvo sa ostaviteljem, ti imaju i preče pravo na nasljedstvo.

فالاقوى منهم فى القرابة اولى بالاجماع اعنى ان من كان لاب و ام اولى بالميراث فمن كان لاب و هو اولى ممن كان لام ذكورا كانوا او اناثا .

Ne pravi se, osim toga, pitanje od toga, da li je taj nasljednik što ima jače srodstvo muškarac ili ženska osoba.

Neka, na pr., umrli ostavi očinu punokrvnu sestru, očinu sestru po ocu i očinu sestru po majci, dakle sve tri tetke sa očinu stranu, — ostavinu će, ipak, naslijediti samo punokrvna tetka, jer je njeno srodstvo jače sa ostaviteljem od druge dvije, premda su sve tri ostaviteljev rod s očinu stranu.

Sličan je slučaj, ako umrli ostavi materina punokrvnog brata, materina brata po ocu i materina brata po majci, dakle sva tri dajdže sa materinu stranu, — zaostavštinu će, ipak, naslijediti samo punokrvni dajdža (majčin rođeni brat), jer je njegovo srodstvo jače od druge dvojice, premda su sva trojica ostaviteljev rod s materinu stranu.

Bude li ovih lica više i budu li svi u jačini srodstva jednaki, onda će naslijediti svi podjednako, ako budu svi istog spola, t. j. ako budu svi samo muški ili sve samo ženske. Budu li, pak, zastupljena oba spola, onda jedan muški dobiva koliko dvije ženske.

Navedimo, kao primjer, da umrli ostavi očina tri brata po majci t. j. trojicu amidža po majci, ostavinu će svi podjednako (po $^1/_3$) naslijediti, jer sva trojica imaju istu jačinu srodstva i pripadaju istom džihetu (lozi), kao i istom spolu.

Sličan bi bio slučaj, kada bi umrli ostavio dvije očine punokrvne sestre, t. j. dvije punokrvne tetke s očinu stranu, ostavinu će naslijediti po pola, jer obje imaju istu jačinu srodstva i pripadaju istom džihetu, kao i istom spolu.

Isto tako bi bilo, kada bi umrli ostavio tri punokrvna (ili po ocu) brata svoje majke, t. j. trojicu dajdža, ostavinu će podjednako (po $^1/_3$) naslijediti, jer sva trojica imaju istu jačinu srodstva i pripadaju istom džihetu, kao i istom spolu.

Na isti se način rješava, ako ostavitelj ostavi i tetke kao sestre svoje majke.

Dogodi li se da jedni od lica ovoga razreda budu s očinu stranu, a drugi s materinu stranu, onda se ne uzima u obzir koja od ove dvije strane ima jače srodstvo, već oni što su sa očinu stranu dobivaju očin nasljedni dio ($^2/_3$), a oni s materinu stranu nasljedni dio majke ($^1/_3$).

Uzmimo, kao primjer, da umrli ostavi tri očine sestre i to: jednu punokrvnu, jednu po ocu i jednu po majci (sve tri su one tetke ostavitelju s očinu stranu); zatim, neka umrli ostavi još i tri materine sestre, također jednu punokrvnu, jednu po ocu i jednu po majci (sve tri su one tetke ostavitelju s materinu stranu). U ovakvom će slučaju onaj rod što je sa očinu stranu t. j. tetke sa očinu stranu naslijediti dvije trećine ($^2/_3$), dok onaj rod što je s materinu stranu t. j. tetke sa materinu stranu jednu trećinu ($^1/_3$). Zatim, prema pravilu koji je maločas istaknut, te dijelove na obje strane dobiće one tetke koje imaju jače srodstvo (قوت قرابت), t. j. ona punokrvna tetka sa očine strane nasljeđuje te dvije trećien, a ona punokrvna tetka sa materine strane onu jednu trećinu. Ove, naime, imaju jače srodstvo (قوت قرابت) od onih, što su tetke ili samo po ocu ili samo po majci.

Ovakav je postupak i onda, kada budu nasljednici amidže po majci s očine strane i dajdže s materine strane (§ 646 Ahk. šer.).

Nasljeđivanje potomaka koja potiču od lica IV razreda

« حكم اولاد الصنف الرابع »

(Dodatak četvrtom razredu)

Ako umrli ostavi samo jednog potomka koji potiče od lica iz četvrtog razreda zevil-erhama (اولاد العمات و الاعمام لام و الاخوال و الخالات) i s njim

ne bude nikog iz drugih razreda, onda će taj potomak naslijediti cijelu zaostavštinu.

Bude li, pak, tih potomaka više od jednoga i na raznim stepenima srodstva, onda će naslijediti oni koji budu na najbližem stepenu srodstva, pa bilo da su oni rod sa očine, bilo da su sa materine strane.

Neka ostavitelj, na pr., ostavi sina od očine sestre (ابن عمة) i sinova sina od materina brata (و ابن ابن خال); ostavinu će ovdje naslijediti samo sin od očine sestre, jer je za jedan stepen bliži ostavitelju.

Drugi primjer bi bio, kada bi umrli ostavio sina materine sestre (ابن خالت) i kćer od sina očine sestre (و بنت ابن عمة); ostavinu će ovdje naslijediti samo sin materine sestre, pošto je za jedan stepen bliži, makar što je rod sa materinu stranu.

Sada ćemo da vidimo, kako se postupa, kada ostavitelj ostavi više takvih potomaka, koji su, s obzirom na udaljenost srodstva, svi na istom stepenu. U ovom slučaju postoje dvije mogućnosti, t. j. ili svi ti potomci imaju zajedničku lozu (džihet) ili je nemaju.

Ako imaju svi zajedničku lozu (اتحاد جهة القرابة), t. j. svi budu ili sa očinu stranu (na pr. djeca od očinih sestara, djeca od očine braće po majci, kćerke od amidže i kćerke od njihovih sinova), ili pak svi budu sa materinu stranu (na pr. djeca od materine braće i sestara t. j. djeca od dajdža i tetki) — onda se ovi mogu, opet, da dijele po jačini srodstva t. j. mogu oni biti po jačini srodstva (قوت قرابت) svi jednaki, ili nejednaki.

Kada se dogodi da u jačini srodstva budu nejednaki t. j. da ih bude i punokrvnih i polukrvnih, onda imaju preče pravo na nasljedstvo oni što imaju jače srodstvo (يقدم الاقوى فى القرابة). Dakle, ovdje imaju pravo prvenstva oni, čiji je roditelj (asul) u srodstvu sa ostaviteljem i sa očinu, i sa materinu stranu, jer oni su preči od onih, čiji je roditelj u srodstvu samo sa očinu, ili samo sa materinu stranu. Isto tako preči su nasljedstvu oni čiji je roditelj u srodstvu sa ostaviteljem samo sa očinu stranu od onih čiji je u srodstvu samo sa materinu stranu.

Neka ostavitelj, na pr., ostavi djecu od očine sestre i po ocu i po majci, kao i djecu od očine sestre po ocu, a tako i djecu od očine sestre po majci. U ovakvom slučaju naslijediće cijelu ostavinu djeca što su od očine sestre i po ocu i po majci (djeca od punokrvne sestre), jer oni imaju jače srodstvo nego ona druga djeca. Isto bi tako bilo jače srodstvo djece *što su od sestre po ocu, nego one djece što su od sestre po majci.*

Tako se isto jačina srodstva uzima i kod kćerki od amidže, kao i kod kćerke od dajdža i tetaka.

U slučaju da ti potomci budu u jačini srodstva jednaki, onda mogu biti tri mogućnosti. Nazovimo:

a) prvom mogućnosti, kada su jedni od tih potomaka djeca od asabe, a drugi djeca od zevil-erhama;

b) drugom mogućnosti, kada budu svi djeca od asabe; i

c) trećom mogućnosti, kada budu svi djeca od zevil-erhama

Kod prve mogućnosti [pod a)] nasljeđuju samo djeca od asabe, jer imaju prvenstvo nad djecom od zevil-erhama.

Uzmimo kao primjer, da ostavitelj ostavi kćerku od očina brata po ocu (بنت عم لاب) i kćerku od očine sestre po ocu (و بنت عمة لاب). Ovdje prvenstvo ima kćerka od očina brata po ocu.

Kod druge mogućnosti [pod b)] nasljeđuju svi podjednako.

Navedimo kao primjer, da umrli ostavi dvije kćerke od dva očina punokrvna brata. Svaka od njih, onda, nasljeđuje po jednu polovicu.

Kod treće mogućnosti [pod c)] naslijediće svi podjednako, ako budu svi istog pola; ako ih, pak, bude od oba pola, onda jedan muški dobiva dio koliko dvije ženske.

Ostavi li, na pr., ostavitelj sina od majčina punokrvnog brata t. j. dajdže (ابن خال شقيق) i kćerku od majkine punokrvne sestre t. j. tetke (و بنت خالة شقيقة), onda će naslijediti sin dvije trećine ($^2/_3$), a kći jednu trećinu ($^1/_3$).

Kada potomci koji potiču od osoba iz četvrtog razreda zevil-erhama nemaju svi istu lozu (džihet), nego jedni su rod sa očinu, a drugi sa materinu stranu (اختلاف جهة القرابة), onda se ovdje ne uzima u obzir koja strana ima jače srodstvo, niti koji su od njih djeca asabe, a koji, opet, nijesu, već oni što su sa očinu stranu dobivaju dvije trećine ($^2/_3$), a oni sa materinu stranu jednu trećinu ($^1/_3$). Zatim će svaka od ovih strana, kao zasebna grupa u kojoj je sada jednako i zajedničko srodstvo, dijeliti svoj dio na svoje članove, kako je to već maločas izloženo, uzimajući sada, radi prvenstva ili prečeg prava, u obzir i jačinu srodstva (قوت قرابت) i djecu od asabe (ولد العصبة).

Uzmimo kao primjer, da umrli ostavi kćerku od očina brata po majci (بنت عم لام) i sina od materina punokrvnog brata t. j. dajdže (و ابن خال شقيق). Ovdje kći od očina brata po majci dobiva dvije trećine ($^2/_3$), pošto je rod sa očinu stranu, a sin od materina brata jednu trećinu ($^1/_3$), budući da je rod sa materinu stranu.

Navedimo, kao drugi primjer, kada ostavitelj ostavi kćerku od očine sestre po ocu (بنت عمة لاب); sina od očina brata po majci (و ابن عم لام), kćerku od materine punokrvne sestre (و بنت خالة شقيقة) i sina od materina brata po ocu (و ابن خال لاب). Ovdje prvim dvoma pripadaju dvije trećine ($^2/_3$) jer su oni s očinu štranu, a drugom dvoma pripada jedna trećina ($^1/_3$) jer su oni s materinu stranu. Zatim, ove dvije trećine ($^2/_3$) nasljeđuje samo kćerka od očine sestre po ocu, jer je u nje jače srodstvo, nego što je u sina od očina brata po majci, a onu jednu trećinu ($^1/_3$) nasljeđuje kćerka od majčine punokrvne sestre, jer je i u nje jače srodstvo nego što je u sina od materina brata po ocu (§ 647 Ahk. šer.).

DIO DRUGI

MATEMATIČKI (TEHNIČKI) DIO

I

MATEMATIČKI ODNOSI BROJEVA

«التماثل و التداخل و التوافق و التباين بين المددين»

U feraiskim mes'elama (problemima) potrebno je, radi olakšice, sve nasljedne dijelove izraziti tako, da svi razlomci imaju isti zajednički nazivnik. To se čini uz pomoć izvjesnih matematičkih pravila, koja ćemo malo dalje iznijeti. Prije toga, da bi nam ta pravila pristupačnija i razumljivija bila, potrebno je znati izvjesne odnose koji postoje među raznim brojevima.

Pri tome smo prisiljeni da se, radi kratkoće, služimo arapskim nazivima.

Ta su odnosa četiri:

1) **temasul** ili **mumaselet** (مماثلت - تماثل) znači jednakost (identičnost) između dva broja. Dva su broja jednaka, ako svakoj jedinici jednog broja odgovara po jedna jedinica drugog broja, na pr. brojevi 3 i 3.

2) **tedahul** (تداخل) znači da se manji broj sadržaje u većem nekoliko puta bez ostatka, ili drugim riječima, da je veći broj djeliv s manjim brojem bez ostatka, na pr. brojevi 6 i 3 ili 6 i 2. U matematici se tada kaže, da je manji broj *mjera* onog većeg.

3) **tevafuk** ili **muvafekat** (موافقت - توافق) znači da su dva nejednaka broja djeliva bez ostatka sa jednim te istim trećim brojem (توافق المددين). Taj treći broj u matematici se zove *zajedničkom mjerom* onih dvaju. Dva broja (ili više njih) mogu da imaju više zajedničkih mjera. *Najveća zajednička mjera* je najveći broj s kojim su dva broja (ili više njih) djelivi bez ostatka. Tako na pr. za brojeve 8 i 20 najveća zajednička mjera broj 4.

Onaj količnik (broj), što se dobije, kada se jedan od datih brojeva podijeli s njihovom najvećom zajedničkom mjerom, zove se na arapskom *vefk* (وفق).

S najvećom zajedničkom mjerom dijeliće se često brojevi, pošto je s manjim brojevima mnogo lakše računati. Zato se i vrši skraćivanje, gdje se god to može.

4) **tebajun** ili **mubajenet** (مباينت - تباين) znači da dva broja nisu djeliva bez ostatka sa nekim trećim brojem, osim sami sa sobom.

Brojevi koji osim broja 1 nemaju druge zajedničke mjere zovu se u matematici prvotni brojevi, na pr. 5 i 13, 7 i 15, 9 i 25 itd.

II

DIJELJENJE ZAOSTAVŠTINE

(Feraiske mes'ele)

Kada se poslije smrti ostavitelja ima da podijeli njegova zaostavština njegovim nasljednicima, onda ovi, kad ih je više od jednoga, mogu dobiti samo izvjesne njezine dijelove. Tu se, dakle, ima posla s onim poglavljem iz matematike koje govori o razlomcima. Kako je to poglavlje u nižoj matematici jedno od težih poglavlja, to neće biti na odmet, ako se ovdje iznesu izvjesna pravila koja se odnose na to, a s obzirom na razne probleme, koji mogu nastupiti kod dijeljenja zaostavštine.

Kako su, uglavnom, farz-dijelovi ti razlomci prema kojima se cijeli račun upravlja kod pojedinih slučajeva, to će se i naše izlaganje upravljati prema tim farz-dijelovima. Od ranije je poznato, da tih farz-dijelova ima svega šest: $^1/_2$, $^2/_3$, $^1/_3$, $^1/_4$, $^1/_6$, $^1/_8$.

Svakom pojedinom slučaju kod računanja dijelova nasljednika kaže se mes'ela (مسئله) koje se u feraizu dijele na tri vrste:

1 mes'elei-adile (مسئلهٔ عادله),

2 mes'elei-avlijje (مسئلهٔ عوليه) i

3 mes'elei-reddijje (مسئلهٔ رديه).

1 Mes'elei-adile

U prvu vrstu ubrojene su m e s ' e l e i - a d i l e t. j. one, kod kojih suma nasljednih dijelova — onakvih kakvi jesu, bez ikakve izmjene — daju jedinicu, t. j. tim i takvim dijelovima upravo se iscrpljuje sva zaostavština, tako da niti šta preostaje, niti šta nedostaje.

Ovdje, dakle, prvenstveno imamo posla sa sabiranjem razlomaka kao matematičkom operacijom. Iz matematike nam je, pak, poznato, da se samo razlomci sa istoimenim nazivnicima (imeniteljima) mogu neposredno sabirati. Zato, kada su u pitanju razlomci sa raznoimenim nazivnicima, ti se razlomci imaju prvo pretvoriti[16]) u razlomke sa istoimenim nazivnicima. To se čini tako, da se nađe n a j m a n j i z a j e d n i č k i

[16]) Pretvaranje razlomaka sa raznoimenim nazivnicima u istoimene vrši se tako, da se najmanji zajednički nazivnik podijeli sa nazivnikom razlomka koji hoćemo da pretvorimo i tim brojem što se dijeljenjem dobije pomnoži se i brojnik i nazivnik razlomka što se pretvara.

nazivnik, t. j. takav najmanji broj u kojemu se svi ti raznoimeni nazivnici nalaze bez ostatka.

S obzirom na djeljivost nazivnika fukaha je sve farz-dijelove podijelila u dvije grupe.

Prvu grupu čine oni razlomci (farz-dijelovi) čiji su nazivnici djeljivi sa dva, a nisu djeljivi sa tri, dakle: polovina ($^1/_2$), četvrtina ($^1/_4$), i osmina ($^1/_8$).

Drugu grupu sačinjavaju oni razlomci (farz-dijelovi) čiji su nazivnici djeljivi sa tri, dakle: dvije trećine ($^2/_3$), jedna trećina ($^1/_3$) i jedna šestina ($^1/_6$).

Kada se uzmu u obzir sve razne moguće kombinacije ovih razlomaka, onda se može zapaziti, da kao nazivnici, odnosno kao najmanji zajednički nazivnici mogu nastupiti slijedećih sedam brojeva: 2, 3, 4, 6, 8, 12 i 24.

Nazivnik 2 dolazi u obzir onda, ako su dijelovi samo polovice.

Nazivnik 3 biće onda, ako su nasljedni dijelovi samo trećine.

Nazivnik 4 uzima se onda, ako su u pitanju samo četvrtine odnosno ako su sa četvrtinama pomiješane i polovice.

Primjer: ako ostavitelj ostavi kćerku ($^1/_2$), i muža ($^1/_4$) i brata (asaba), zajednički će nazivnik biti četiri i kćerka dobiva $^2/_4$, muž $^1/_4$ i brat ostatak $^1/_4$ kao asaba.

Nazivnik 6 uzima se onda, ako dolaze same šestine ili uz ove i trećine, kao na pr. cijela druga grupa farzova, odnosno i onda, kada se sa ma kojom kombinacijom farzova iz druge grupe nađe i farz polovica ($^1/_2$) iz prve grupe.

I primjer: ako ostavitelj ostavi dvije punokrvne sestre ($^2/_3$), majku ($^1/_6$) i brata po majci ($^1/_6$), zajednički je nazivnik 6, i punokrvne sestre dobivaju $^4/_6$ (svaka po $^2/_6$), majka $^1/_6$ i brat po majci $^1/_6$.

II primjer: ako ostaviteljica ostavi muža ($^1/_2$), dvije sestre po majci ($^1/_3$) i majku ($^1/_6$), najmanji zajednički nazivnik 6 i muž masljeđuje $^3/_6$, dvije sestre po majci $^2/_6$ (svaka po $^1/_6$) i majka $^1/_6$.

Nazivnik 8 dolazi onda, kada su u pitanju samo farzovi iz prve grupe, a među njima se nalazi i osmina. To će biti, dakle, onda, ako se pojavi sama osmina, ili uz ovu ili četvrtina ili polovica, odnosno i četvrtina i polovina (cijela prva grupa).

Primjer: ako ostavitelj ostavi kćerku ($^1/_2$), suprugu ($^1/_8$) i brata (asaba), najmanji zajednički nazivnik biće 8 i kćerka dobiva $^4/_8$, supruga $^1/_8$ i brat, kao asaba, ostatak $^3/_8$.

Nazivnik 12 se uzima onda, kada iz prve grupe farzova dolazi $^1/_4$, odnosno $^1/_2$ i $^1/_4$ zajedno sa ma kojom kombinacijom farz-dijelova iz druge grupe.

Primjer: ako ostavitelj ostavi suprugu ($^1/_4$), majku ($^1/_6$), dvije sestre po majci ($^1/_3$) i brata (asaba), najmanji je zajednički nazivnik 12 i supruga nasljeđuje $^3/_{12}$, majka $^2/_{12}$, dvije sestre po majci $^4/_{12}$ (svaka po $^2/_{12}$) i brat ostatak $^3/_{12}$ kao asaba.

Nazivnik 24 dolazi o**nda, kada se nađe** $^1/_8$, odnosno ma koja kombinacija farzova iz prve grupe u kojoj ima i $^1/_8$, zajedno sa ma kojom kombinacijom farzova iz druge grupe.

P r i m j e r; ako ostavitelj ostavi dvije rod. kćeri ($^2/_3$), suprugu ($^1/_8$), majku ($^1/_6$) i sina od brata (asaba), onda je ovdje najmanji zajednički nazivnik 24, pa dvije rod. kćerke dobivaju $^{16}/_{24}$ (svaka po $^8/_{24}$), supruga $^3/_{24}$, majka $^4/_{24}$ i sin od brata ostatak $^1/_{24}$ kao asaba.

Iz ovoga izlaganja moglo se je uočiti da, kada su u pitanju samo farzovi iz prve grupe, onda mogu doći u obzir kao najmanji zajednički nazivnici samo 2, 4 i 8. A ako su u kombinaciji samo farzovi druge grupe, onda u obzir kao najmanji zajednički nazivnici mogu doći samo 3 i 6. Međutim ako se farzovi pomiješaju u raznim kombinacijama iz obje grupe, onda kao najmanji zajednički nazivnik mogu doći u obzir samo 6, 12 i 24. Vidimo, dakle, da je jedini nazivnik 6, koji može doći u obzir kao najmanji zajednički nazivnik i kada se javlja sama druga grupa farzova, kao i onda kada su pomiješani farzovi iz prve i iz druge grupe.

Kada su u kombinaciji farzovi samo iz jedne grupe, onda im je najmanji zajednički nazivnik onaj nazivnik od najmanjeg farz-dijela.

Miješanjem farzova u raznim kombinacijama iz obje grupe mogući su 49 slučajeva (sureta), od kojih su, po mufta-bih-kavlu, 20 njih neostvarljivi (عقيم), a 29 ih je ostvarljivo (منتج). Radi preglednosti donešeni su u slijedećoj tabeli. One kombinacije koje su neostvarljive označićemo crticom, a za one što su ostvarljive napisaćemo njihov najmanji zajednički nazivnik na odgovarajućem mjestu.

III TABELA

Prva grupa farzova \ Druga grupa farzova	$^2/_3$	$^1/_3$	$^1/_6$	$^2/_3 + ^1/_3$	$^2/_3 + ^1/_6$	$^1/_3 + ^1/_6$	$^2/_3 + ^1/_3 + ^1/_6$
$^1/_2$	6	6	6	6	6	6	6
$^1/_4$	12	12	12	12	12	12	12
$^1/_8$	24	—	24	—	24	—	—
$^1/_2 + ^1/_4$	12	12	12	12	12	12	12
$^1/_2 + ^1/_8$	—	—	24	—	—	—	—
$^1/_4 + ^1/_8$	24	—	24	—	24	—	—
$^1/_2 + ^1/_4 + ^1/_8$	—	—	24	—	—	—	—

2 Mes'elei-avlije

U drugu vrstu uvrštene su m e s'e l e i-a v l i j j e, t. j. one, kod kojih je zbir nasljednih farz-dijelova viši od jedinice tako, da se kao takvi ne mogu svi iz zaostavštine podmiriti.

Ovdje je, stoga, potrebno, da se svi dijelovi (razlomci) proporcionalno smanje, tako da nijedan od nasljednika ne bude oštećen, jer je svaki od njih u svom pravu jednak.

Vrijednost razlomka se smanji, ako mu se nazivnik uveća ili proširi.

Od sedam nazivnika, o kojima smo naprijed govorili, samo se tri uvećavaju ili proširuju[17]) i to: 6, 12 i 24. Ostala se četiri nazivnika 2, 3, 4 i 8 ne uvećavaju.

a) Uvećavanje nazivnika 6

Nazivnik 6 uvećaje se na sve parne i neparne brojeve do 10, dakle: na 7, na 8, na 9 i na 10.

Na koji će se od ova četiri broja nazivnik 6 povećati, doznajemo iz slijedećeg pravila:

Kada je suma farzova veća od jedinice, a najmanji im je zajednički nazivnik šest, onda se najprije svi ti pojedini farzovi pretvore u šestine, pa se, zatim, svi brojnici (brojitelji) ovih saberu i ovaj dobiveni zbir biće onda uvećani nazivnik koji pišemo mjesto nazivnika 6.

I p r i m j e r: ako ostaviteljica ostavi muža ($^{1}/_{2}$) i dvije punokrvne sestre $^{2}/_{3}$, onda je ovdje suma farzova veća od jedinice, a zajednički najmanji nazivnik je 6. Kada ih pretvorimo u šestine i saberemo: $^{3}/_{6} + ^{4}/_{6} = ^{7}/_{6}$, dobijemo da je suma brojnika ravna 7. Dakle, ovdje je uvećani nazivnik 7, pa kad ga stavimo namjesto nazivnika 6, tada će muž dobiti $^{3}/_{7}$ umjesto $^{3}/_{6}$ ($^{1}/_{2}$) *a dvije punokrvne sestre* $^{4}/_{7}$ *(svaka po* $^{2}/_{7}$*) umjesto* $^{4}/_{6}$ ($^{2}/_{3}$).

II p r i m j e r: ako ostaviteljica ostavi muža ($^{1}/_{2}$), dvije punokrvne sestre ($^{2}/_{3}$) i sestru po majci ($^{1}/_{6}$), biće i ovdje suma farzova veća od jedinice, a najmanji zajednički nazivnik je 6. Pretvaranjem u šestine i sabiranjem ovih razlomaka: $^{3}/_{6} + ^{4}/_{6} + ^{1}/_{6} = ^{8}/_{6}$, dobićemo za sumu brojnika da je ravna 8, koji će biti uvećani nazivnik. Kada, dakle, ovaj nazivnik pišemo mjesto nazivnika 6, to će, onda, muž dobiti $^{3}/_{8}$ umjesto $^{3}/_{6}$ ($^{1}/_{2}$), dvije punokrvne sestre $^{4}/_{8}$ umjesto $^{4}/_{6}$ ($^{2}/_{3}$) i, napokon, sestra po majci $^{1}/_{8}$ umjesto $^{1}/_{6}$.

b) Uvećanje nazivnika 12

Nazivnik 12 povećava se ili proširuje samo na neparne brojeve do 17, dakle: na 13, na 15, i na 17.

Na koji će se od ova tri broja nazivnik 12 povećati razabire se iz slijedećeg pravila, koje je analogno onome za uvećanje nazivnika 6:

[17]) H.-Omer r. a. bio je prvi koji je sa povećanjem (proširenjem) hukum učinio.

Kada je suma farzova veća od jedinice, a najmanji im je zajednički nazivnik dvanaest, onda se najprije svi ti pojedini farzovi pretvore u dvanaestine, pa se, zatim, svi brojnici ovih saberu i ovaj dobiveni zbir biće uvećani nazivnik, koji, onda, pišemo mjesto nazivnika 12.

P r i m j e r: ako ostavitelj ostavi ženu ($^{1}/_{4}$), dvije punokrvne sestre ($^{2}/_{3}$) i dvije sestre po majci ($^{1}/_{3}$), onda će suma ovih farzova biti veća od jedinice, a zajednički najmanji nazivnik je 12. Pretvaranjem ovih farzova u dvanaestine i njihovim sabiranjem: $^{3}/_{12} + ^{8}/_{12} + ^{4}/_{12} = ^{15}/_{12}$, dobićemo za sumu brojnika da je ravna 15, što će biti onda uvećani nazivnik i njega pišemo umjesto nazivnika 12. Prema tome će žena naslijediti $^{3}/_{15}$ umjesto $^{3}/_{12}$ ($^{1}/_{4}$), dvije punokrvne sestre $^{8}/_{15}$ umjesto $^{8}/_{12}$ ($^{2}/_{3}$) i, najzad, dvije sestre po majci $^{4}/_{15}$ umjesto $^{4}/_{12}$ ($^{1}/_{3}$).

c) Uvećanje nazivnika 24

Nazivnik 24 povećava se svega u jednoj kombinaciji farzova na 27 i to u onoj, kada se nađu zajedno: jedna osmina ($^{1}/_{8}$), dvije trećine ($^{2}/_{3}$) i dvije šestine ($^{2}/_{6}$) [18].

P r i m j e r: ako ostavitelj ostavi ženu ($^{1}/_{8}$), dvije kćerke ($^{2}/_{3}$), oca ($^{1}/_{6}$) i majku ($^{1}/_{6}$), onda je ovdje suma farzova veća od jedinice, a najmanji zajednički nazivnik jest 24. Ovdje imamo gornju kombinaciju farzova, pa možemo odmah, čim pretvorimo pojedine farzove u dvadesetčetvrtine, pisati umjesto nazivnika 24 nazivnik 27. Tako će žena naslijediti $^{3}/_{27}$ ($^{1}/_{9}$) umjesto $^{3}/_{24}$ ($^{1}/_{8}$), dvije kćerke $^{16}/_{27}$ umjesto $^{16}/_{24}$ ($^{2}/_{3}$), otac $^{4}/_{27}$ umjesto $^{4}/_{24}$ ($^{1}/_{6}$) i majka $^{4}/_{27}$ umjesto $^{4}/_{24}$ ($^{1}/_{6}$).

N a p o m e n a. — I ovdje se, u stvari, radi po onom istom pravilu kao i za nazivnik 6, odnosno za nazivnik 12, jer kada gornje farzove pretvorimo u dvadesetičetvrtine, suma brojnika iznosiće 27, što onda pišemo umjesto nazivnika 24.

3 Mes'elei-reddijje

U treću vrstu uvrštene su m e s'e l e i - r e d d i j j e t. j. one, kod kojih je suma nasljednih farz-dijelova manja od jedinice, a nema asabe da ostatak zaostavštine pokupi.

Potrebno je, stoga, ovdje, da se svi nasljedni farz-dijelovi (razlomci) proporcionalno povećaju, t. j. tako da svaki od nasljednika dobije od ostatka dio koji je srazmjeran njegovu farz-dijelu.

---

[18]) Ovaj slučaj, gdje se nazivnik 24 proširuje na nazivnik 27, zove se **mes'elei-minberijje.** To stoga, što se je H.-Alija r. a., kada je bio pitan za ovaj slučaj, nalazio na minberi u džamiji u Kufi. Na pitanje interesenata: »Zar nema žena osmine«, odgovorio je, »njena je osmina postala devetina«. Prisutni su bili iznenađeni ovom brzom odgovoru i brzom računanju.

Vrijednost razlomka se poveća, ako mu se nazivnik umanji.

Ovaj slučaj, gdje se farzovi proporcionalno uvećavaju, u feraizu se naziva »r e d d«, jer se onaj ostatak zaostavštine povraća na iste nasljednike srazmjerno njihovim nasljednim farz-dijelovima.

Ovo uvećavanje dijelova ili ovaj redd vrijedi za sva lica koja su ashabi-feraiz, osim — kako je to i naprijed razjašnjeno — za muža i za suprugu.

S obzirom na to da nasljednici — koji imaju pravo na redd — mogu biti ili svi samo od jedne grupe[19]), ili pak od više grupa (do tri grupe), kao i s obzirom na to, da se među njima može naći muž ili supruga kao nasljednik — kojima se dijelovi ne mogu uvećati, jer među njima nema redda — imamo četiri vrste mes'elei-reddijja.

a) Prva vrsta mes'elei-reddijja

U ovu vrstu ubrojene su one mes'elei-reddijje, kod kojih su svi nasljednici samo od jedne grupe, a među njima nema ni muža, ni supruge kao nasljednika.

Pošto u ovom slučaju svi ovi nasljednici nasljeđuju jednake dijelove, to je zajednički nazivnik jednak zbiru svih nasljednika.

P r i m j e r: ako ostavitelj ostavi samo dvije kćerke ($^2/_3$) onda svaka od njih, uslijed redda, dobiva po $^1/_2$. Kada bi ostavitelj ostavio, recimo, samo tri kćerke, onda bi svaka dobila po $^1/_3$ itd. — Isto bi se tako postupalo, ako bi ostavitelj ostavio na pr. samo sestre, ili samo náne (bâbe).

b) Druga vrsta mes'elei-reddijja

U ovu vrstu uvrštene su one mes'elei-reddijje, kod kojih su nasljednici od dvije ili od tri grupe, a među njima nema ni muža, ni supruge kao nasljednika.

Da bi se ovdje svi farzovi proporcionalno uvećali, postupa se kako slijedi:

Najprije se svi farzovi pretvore u razlomke sa najmanjim zajedničkim nazivnikom, pa se, zatim, uzme suma brojnika od ovih i stavlja kao skraćeni nazivnik umjesto onog prvobitnog najmanjeg zajedničkog nazivnika.

I p r i m j e r: ako umrli ostavi nánu ($^1/_6$) i sestru po majci ($^1/_6$), biće ovdje zajednički nazivnik 6, a suma brojnika je 2, koji se onda uzima za skraćeni nazivnik i piše umjesto nazivnika 6. U ovom primjeru, dakle, i nána i sestra po majci nasljeđuju po $^1/_2$.

---

[19]) Na pr. da sve budu samo kćerke, ili sve samo sestre, ili sve samo náne (bâbe).

II primjer: ako ostavitelj ostavi kćerku ($^1/_2$) i majku ($^1/_6$), to će najmanji zajednički nazivnik biti 6. Kada oba farza izrazimo u šestinama i saberemo: $^3/_6 + ^1/_6 = ^4/_6$, dobićemo za sumu brojnika 4, a to će biti skraćeni nazivnik. Njega sada pišemo namjesto nazivnika šest, pa će kćerka dobiti $^3/_4$ umjesto $^3/_6$ ($^1/_2$), a majka $^1/_4$ umjesto $^1/_6$.

c) Treća vrsta mes'elei-reddijja

U ovu vrstu ubrojene su one mes'elei-reddije, kod kojih se uz nasljednike koji pripadaju samo jednoj grupi nalazi još ili muž, ili supruga kao nasljednik.

Ovdje, dakle, među onim nasljednicima, što su uvršteni u prvu vrstu mes'elei-reddijja, nalazi se još kao nasljednik muž, odnosno supruga.

Osim toga što nasljednici koji pripadaju jednoj istoj grupi nasljeđuju jednake dijelove, njihovi se dijelovi, uslijed redda, i proporcionalno uvećavaju, dok se dio muža, odnosno supruge, ne povećava.

Da se ovdje onim nasljednicima što pripadaju jednoj istoj grupi proporcionalno povećaju nasljedni dijelovi, postoje dva pravila. Koji će se od ta dva pravila upotrijebiti, mjerodavni su ostatak (razlomak) koji se dobije kada se odbije farz-dio muža, odnosno žene, i suma nasljednika onih što pripadaju jednoj istoj grupi. Ako je brojnik ostatka djeljiv sa sumom nasljednika što pripadaju jednoj istoj grupi, onda će se postupati po prvom pravilu, a ako nije, onda po drugom pravilu.

I pravilo: *Ako je brojnik ostatka (razlomka) koji preostane kada se odbije farz-dio muža, odnosno supruge, djeljiv bez ostatka sa sumom nasljednika što pripadaju jednoj istoj grupi, onda će se jednostavno, bez ikakvih daljnjih matematičkih operacija, taj ostatak među te nasljednike podjednako podijeliti. Time su se, ujedno, i njihovi dijelovi proporcionalno uvećali.*

Primjer: ako ostaviteljica ostavi muža ($^1/_4$) i tri kćerke ($^2/_3$), onda, ovdje, kada se odbije farz-dio muža, kao ostatak preostaje $^3/_4$. Pošto je ovdje brojnik ostatka (3) djeljiv sa sumom nasljednika što pripadaju jednoj istoj grupi (3 kćerke), to će, onda, i svaka kći dobiti po $^1/_4$.

II pravilo: *Ako brojnik ostatka (razlomka) koji preostane pošto se odbije farz-dio muža, odnosno supruge, nije djeljiv sa sumom nasljednika što pripadaju jednoj istoj grupi, onda ga treba učiniti djeljivim time, što će se i brojnik i nazivnik ostatka pomnožiti jednim istim brojem*[30]). *Taj broj ili taj faktor kojim treba izvršiti to množenje jest vefk od broja nasljednika te grupe, ako postoji muvafekat. Ako, pak, između ova dva*

[30]) To možemo stoga, jer nam je iz matematike poznato, da **razlomak** svoju vrijednost ne mijenja, ako mu se i brojnik i nazivnik pomnoži sa **jednim** te istim brojem.

broja postoji mubajenet, onda i brojnik i nazivnik ostatka množi sa cijelim brojem (sumom) tih nasljednika što pripadaju jednoj te istoj grupi.

I primjer: ako ostaviteljica ostavi muža ($^{1}/_{4}$) i šest kćerki ($^{2}/_{3}$), onda, ovdje, brojnik ostatka ($^{3}/_{4}$) nije djeljiv sa sumom nasljednika 6 kćerki. Najveći broj (u ovom primjeru jedini) s kojim su i brojnik ostatka (3) i suma nasljednika (6) djeljivi jest 3. Kada, dakle, s ovim brojem podijelimo sumu nasljednika 6, dobijemo da je vefk ravan 2. Pomnoživši, zatim, sa ovim vefkom i brojnik i nazivnik ostatka, dobićemo $^{6}/_{8}$, koje je, sada, djeljivo na one nasljednike što pripadaju jednoj istoj grupi, pa će svaka kći dobiti po $^{1}/_{8}$. Pomnožimo li, na isti način, sa gornjim vefkom i nasljedni dio muža $^{1}/_{4}$ biće i njegov dio izražen u osminama i iznosiće $^{2}/_{8}$.

II primjer: ako ostaviteljica ostavi muža ($^{1}/_{4}$) i pet kćerki ($^{2}/_{3}$), onda, u ovom primjeru, brojnik ostatka ($^{3}/_{4}$) i suma nasljednika (5) nisu djeljivi sa jednim te istim brojem t. j. između njih je mubajenet. Zato se, ovdje, pomnoži i brojnik i nazivnik ostatka sa sumom nasljednika 5, dakle: $^{3}/_{4} \times ^{5}/_{5} = ^{15}/_{20}$ dobili smo razlomak ($^{15}/_{20}$) čiji je brojnik djeljiv na nasljednike što pripadaju onoj jednoj istoj grupi, pa će svaka kći dobiti po $^{3}/_{20}$. Ako s istim brojem pomnožimo i brojnik i nazivnik dijela koji nasljeđuje muž ($^{1}/_{4}$), dobićemo $^{5}/_{20}$, pa će, tako, i njegov dio biti izražen u istim dijelovima kao i ostatak nasljednika, t. j. u dvadesetinama.

d) **Četvrta vrsta mes'elei-reddijja**

U ovu vrstu uvrštene su one mes'elei-reddijje, kod kojih su nasljednici od dvije ili od tri grupe i uz koje se nalazi još ili muž, ili supruga kao nasljednik.

Ovdje, dakle, među onim nasljednicima, što su ubrojeni u drugu vrstu mes'elei-reddijja, nalazi se još kao nasljednik muž, odnosno supruga.

I kod ove vrste mes'elei-reddijje upotrebljavaju se sva ona ista pravila koja smo već naprijed izložili. Samo se sada prvenstveno uzima u obzir djeljivost grupa nasljednika i ostatka.

Da ne bi ovdje opet iznosili ona ista pravila, mi ćemo cijeli postupak razjasniti na dva primjera: prvi primjer biće kada je ostatak proporcionalno djeljiv na grupe, a drugi primjer, kada to nije slučaj.

I primjer ako umrli ostavi suprugu ($^{1}/_{4}$), četiri náne*) ($^{1}/_{6}$) i šest sestara po majci ($^{1}/_{3}$), biće ostatak $^{3}/_{4}$, pošto se odbije farz-dio supruge. Osim supruge ovdje imamo dvije grupe nasljednika: náne i sestre po majci. U ovom primjeru je ostatak proporcionalno djeljiv na grupe i nanama pripada $^{1}/_{4}$, a sestrama po majci $^{2}/_{4}$, jer je $^{1}/_{3} = ^{2}/_{6}$. Dalje se postupa, kao što je pokazano kod treće vrste mes'elei-reddijja. Imamo, dakle, $^{1}/_{4}$ da razdijelimo među 4 nane, a $^{2}/_{4}$ među 6 sestara po majci. Između

*) Nána (baba) je očeva ili mater'na mati, onda njihove bábe (prababe) i dalje, njihove prababe (šukunbabe).

sume nána i brojnika njihovog dijela (razlomka) ne postoji djeljivost, zato se uzima suma nána 4, a između sume sestara po majci i brojnika njihovog dijela (razlomka) postoji vefk 3. Sada se gleda, da li između ova dva broja, tj. između 4 i 3, postoji djeljivost. Kako u ovom primjeru djeljivost ne postoji, to se, onda, uzme njihov proizvod, tj. $4 \times 3 = 12$. Pomnoži li se sada s ovim brojem (12) i brojnik i nazivnik razlomaka koji pripadaju pojedinim grupama nasljednika, tj. $^{1}/_{4}$ koja pripada nánama i $^{2}/_{4}$ koje pripadaju sestrama po majci, dobićemo razlomke $^{12}/_{48}$ i $^{24}/_{48}$, koji će biti djeljivi na nasljednike, pa će svaka nána dobiti po $^{3}/_{48}$, a svaka sestra po majci po $^{4}/_{48}$. Tako isto, ako pomnožimo i onaj nasljedni dio što je pripao supruzi ($^{1}/_{4}$) sa ovim brojem 12, onda biće i taj dio izražen isto kao i ostali dijelovi t. j. u četrdesetosminama.

II p r i m j e r: ako umrli ostavi četiri supruge ($^{1}/_{8}$), devet kćerki ($^{2}/_{3}$) i šest nána ($^{1}/_{6}$), onda ovdje, pošto se odbije farz-dio koji pripada suprugama ($^{1}/_{8}$), kao ostatak ostaje $^{7}/_{8}$. Međutim ovaj ostatak ovako izražen nije proporcionalno djeljiv na pojedine grupe nasljednika (ovdje dvije). Ali možemo ga učiniti takvim, ako mu i brojnik i nazivnik pomnožimo s jednim te istim brojem. Da odredimo taj broj najprije saberimo gornje farzove nasljednika (grupa) što imaju pravo na redd: $^{2}/_{3}+^{1}/_{6}=^{4}/_{6}+^{1}/_{6}=^{5}/_{6}$. Pošto između brojnika ostatka (7) i brojnika od sume ovih farzova (5) nema djeljivosti, to će se cijeli ostatak $^{7}/_{8}$ i brojnik i nazivnik pomnožiti sa brojnikom sume farzova 5. Dobićemo $^{35}/_{40}$, koje je sada proporcionalno djeljivo na grupe, pa će kćerkama pripasti $^{28}/_{40}$, a nánama $^{7}/_{40}$. Kada i cijeli dio žena ($^{1}/_{8}$) tj. i brojnik i nazivnik pomnožimo sa ovim istim brojem (5), biće i on izražen kao ostali dijelovi i iznosiće $^{5}/_{40}$. Sada bi nam bio zadatak da $^{28}/_{40}$ podjednako podijelimo na 9 kćeri; tako isto $^{7}/_{40}$ na 6 nána i $^{5}/_{40}$ na 4 supruge. To bi bilo prosto, da su brojnici od ovih razlomaka djeljivi sa odgovarajućim sumama nasljednika pojedinih grupa, što ovdje nije slučaj. Zato uzimamo gornje pojedine sume nasljednika brojeve 4, 6 i 9 i gledamo, da li među njima postoji djeljivost. Prva dva broja 4 i 6 djeljivi su sa 2; ako jedan od njih, recimo 4 podijelimo sa ovim brojem 2, dobićemo za vefk da je ravan 2 s kojim, onda, pomnožimo onaj drugi broj (6), pa dobijemo za proizvod 12. Treći broj 9 i ovaj proizvod 12 djeljivi su sada sa 3; ako jedan od njih, recimo 9, podijelimo sa ovim brojem 3, dobićemo za vefk da je ravan 3 s kojim, onda, pomnožimo onaj drugi broj (12), pa ćemo dobiti novi proizvod 36. To će biti, konačno, broj s kojim treba pomnožiti gornje dijelove $^{28}/_{40}$, $^{7}/_{40}$ i $^{5}/_{40}$ i to brojnike i nazivnike, pa će onda biti djeljivi na pojedine nasljednike. Tako će dio koji pripada kćerkama glasiti $^{1008}/_{1440}$, dio koji pripada nánama $^{252}/_{1440}$, a dio koji pripada ženama $^{180}/_{1440}$. Prema tome svaka kćerka će dobiti po $^{112}/_{1440}$, svaka nána po $^{42}/_{1440}$ i svaka supruga po $^{45}/_{1440}$.

PRAVILA ZA DJELJIVOST U FERAISKIM MES'ELAMA

« تصحيح مسائل الفرائض[21] »

Mes'elu tashih učiniti znači učiniti je djeljivom bez ostatka.

ان التصحيح فى الاصل جعل التقسيم صحيحاً (السيد)

Svaka mes'ela sadržaje u sebi broj nasljednika (adadi ruûs عدد روٴس) i broj njihovih nasljednih dijelova (adadi siham — عدد سهام)[22].

Kod dijeljenja zaostavštine znamo da uvijek dolaze u pitanje slijedeći razlomci kao farz dijelovi: $^1/_2$, $^1/_4$, $^1/_8$, $^2/_3$, $^1/_3$, $^1/_6$, dakle razlomci sa raznoimenim nazivnicima. Kad imamo posla sa razlomcima sa raznoimenim nazivnicima, prvo je uvijek što činimo, da ih svedemo na najmanji zajednički nazivnik (mahradž), pa se iza toga, prema prirodi feraiske mes'ele, pristupa dalje računskim operacijama prema potrebi. To svođenje baš na najmanji zajednički nazivnik čini se zato, da bi se računi što je moguće jednostavnije izveli.

Dakle, pri rješavanju raznih feraiskih mes'ela (t. j. da ih se tashih učini) potrebno je poznavati izvjesna matematička pravila, koja će nam taj rad omogućiti i olakšati. Tih pravila, ima sedam[23]).

Uzevši u obzir sve moguće mes'ele u kojima dolaze različiti brojevi nasljednih dijelova i različite sume ili brojevi nasljednika, te uzevši u obzir osim toga djeljivost i nedjeljivost tih brojeva kao i njihovu zajedničku mjeru, tih sedam pravila dijele se opet u dvije skupine. Prvu skupinu čine tri, a drugu četiri pravila.

---

21) تصحيح مسائل الفرائض: و هو ان يأخذ السهام من عدد و يمكن على وجه لا يقع الكسر على واحد من الورثه (السيد).

22) Riječ adad (عدد) znači broj. Riječ rês (رأس) znači lice, jedan nasljednik; prema tome ruûs kao množina od rês znači nasljednici. Riječ sehum (سهم) znači dio, a sihâm (سهام) kao množina znači dijelovi.

23) يحتاج فى تصحيح المسائل بالمعنى الذى ذكرناه الى سبعة اصول (سراجيه).

1 Prvi skup pravila

Prvi skup obrazuju ona pravila koja se odnose na one mes'ele u kojima se javlja jedna grupa nasljednika. Ima ih tri[24]).

Prvo pravilo: ako su nasljedni dijelovi svake grupe nasljednika (كل فريق من الورثه) bez ostatka djeljivi na nasljednike, onda se jednostavno bez ikakva proširivanja zajedničkog nazivnika (mahradža) na njih podijeli[25]).

P r i m j e r. — Ako umrli ostavi oca, majku i dvije kćerke, zajednički nazivnik (mahradž) biće 6 (mes'ela je iz 6), pa će otac dobiti $^1/_6$, majka $^1/_6$ i dvije kćerke $^4/_6$ (svaka po $^2/_6$). Time je mes'ela riješena, jer je *potpuno bez ostatka djeljiva na nasljednike.*

صورت مسئله :

مخرج مسئله	ثلثان			سدس	سدس
٦ (اصل مسئله)	بنت	٤	بنت	ام	اب
	٢		٢	١	١

Drugo pravilo: Ako u mes'eli bude samo jedna grupa nasljednika (طائفة) čiji dijelovi nisu na njih djeljivi, ali između broja nasljednih dijelova (sihama) i broja nasljednika (ruûsa) te grupe postoji muvafekat, onda će se vefkom od broja nasljednika (ruûsa) pomnožiti i brojnici i nazivnici razlomaka od asul-mes'ele, pa će se tim postići djeljivost na nasljednike.

Ovo pravilo vrijedi i za mes'elei-avliju[26]).

I p r i m j e r (bez avla): — Ako umrli ostavi oca ($^1/_6$), majku ($^1/_6$) i deset kćerki $^2/_3$, najmanji zajednički nazivnik je 6. Otac i majka dobiju po $^1/_6$, što je na njih djeljivo, a 10 kćerki $^4/_6$, što nije na njih djeljivo. Međutim između broja 4 kao broja nasljednih dijelova (adadi sihama) i broja 10 kao broja nasljednika (adadi ruûsa) postoji muvafekat, jer imaju broj 2 kao zajedničku mjeru. Podijelivši 10 (broj nasljednika) sa 2 (zajedničkom mjerom) dobijemo 5 kao vefk od broja nasljednika, kojim treba po-

---

24) ثلثة منها بين السهام المأخوذة من مخارجها و بين الرؤس من الورثه (سراجيه).

25) الاصــل الاول من الثلثة أن يكون سهام كل فريق من الورثة منقسمة عليهم بلاكسر فلا حاجة الى الضرب (سراجيه).

26) الاصل الثانى من الثلثة : ان يكون كسر السهام على طائفة واحدة فقط ولكن كان بين سهامهم و رؤسهم موافقة – بكسر من الكسور – فيضرب وقف عدد رؤسهم اى رؤس من انكسر عليهم السهام و هم تلك الطائفة الواحدة فى اصل المسئلة ان لم تكن عائلة او فى اصلها و عولها معاً ان كانت عائلة (سراجيه و سيد).

množiti i brojnike i nazivnike gornjih razlomaka od asul-mes'ele, čime je onda postignuta djeljivost. Tako će sada $^1/_6$ koju dobije otac, a također i $^1/_6$ koju dobije majka biti izražena sa $^5/_{30}$, jer je $\frac{1\times5}{6\times5}=\frac{5}{30}$. Isto tako $^4/_6$ koje pripadaju kćerkama biće izražene sa $^{20}/_{30}$ jer je $\frac{4\times5}{6\times5}=\frac{20}{30}$, a pošto je njih 10, to svaka kćerka dobiva po $^2/_{30}$.

Ovim množenjem vrijednost nasljednih dijelova nije se promijenila, pošto znamo da se vrijednost razlomka ne mijenja, ako se i brojnik i nazivnik pomnože jednim te istim brojem.

صورت مسئله :

مخرج مسئله	ثلثان	سدس	سدس
(اصل مسئله) ٦	عشر بنات	ام	اب
	٤	١	١

II p r i m j e r (sa avlom): — Ako umrla ostavi muža ($^1/_4$), oca ($^1/_6$), majku ($^1/_6$) i šest kćerki $^2/_3$, najmanji zajednički nazivnik jest 12, te mužu pripadaju $^3/_{12}$, ocu $^2/_{12}$, majci $^2/_{12}$ i kćerkama $^8/_{12}$. Ali kako je ovdje zbir razlomaka veći od jedinice, jer je suma brojnika: $3+2+2+8=15$ veća od nazivnika 12, to je ovaj primjer mes'elei-avlija, pa se prema datom pravilu, nazivnik 12 povisi na 15. Time će se promijeniti i gornji nasljedni dijelovi, pa će sada pripasti mužu $^3/_{15}$, ocu $^2/_{15}$, majci $^2/_{15}$ i kćerkama $^8/_{15}$. Međutim ovih $^8/_{15}$ nije djeljivo u ovom obliku na 6 kćeri. Ali tu djeljivost postižemo lako po gornjem pravilu, ako uočimo da između brojeva 6 i 8 postoji muvafekat, pošto imaju broj 2 kao zajedničku mjeru. Podijelivši 6 sa brojem 2 dobijemo broj 3 kao vefk od broja nasljednika, s kojim treba pomnožiti i brojnike i nazivnike gornjih razlomaka od asul-mes'ele. Tako će na kraju muž dobiti $^9/_{45}$ (jer je $\frac{3\ \ 3}{15\times3}=\frac{9}{45}$), otac i majka po $^6/_{45}$ (jer je $\frac{2\times3}{15\times3}=\frac{6}{45}$), a kćerke sve zajedno $^{24}/_{45}$ (jer je $\frac{8\times3}{15\times3}=\frac{24}{45}$) ili svaka po $^4/_{45}$.

صورت مسئله :

مخرج مسئله	ثلثان	سدس	سدس	ربع
(مسئله عوليه) ١٥	ست بنات	ام	اب	زوج
	٨	٢	٢	٣

Treće pravilo: ako u jednoj mes'eli bude samo jedna grupa nasljednika (طائفة), čiji nasljedni dijelovi nisu na njih djeljivi u datom obliku, ali između broja nasljednih dijelova (sihama) i broja nasljednika (ruûsa)

postoji mubajenet, onda će se cijelim brojem što označuje broj nasljednika (ruûsa) pomnožiti gornji razlomci od asul mes'ele i to i brojnici i nazivnici, pa će se tako postići djeljivost.

Ovo pravilo vrijedi i onda, ako je mes'ela mes'elei-avlijja[27]).

I primjer (bez avla): — Ako umrla ostavi muža ($^{1}/_{2}$), nanu ($^{1}/_{6}$) i tri sestre po majci ($^{1}/_{3}$), najmanji zajednički nazivnik (mahradž) biće 6. Prema tome asul-mes'ela izgledaće ovako: muž $^{3}/_{6}$, nana $^{1}/_{6}$ i 3 sestre po majci $^{2}/_{6}$. Međutim ove $^{2}/_{6}$ nisu u ovom obliku djeljive na 3 sestre. Ali kako između brojeva 3 i 2 postoji mubajenet t. j. ne postoji jedan te isti broj osim 1 kojim bi oba broja bila djeljiva, to se, stoga, cijela asul'-mes'ela, i brojnici i nazivnici, pomnože sa brojem 3 kao brojem nasljednika (adadi ruûs). Time na kraju dobijemo za muža $^{9}/_{18}$ (jer je $\frac{3\times3}{6\times3}=\frac{9}{18}$), za nanu $^{3}/_{18}$ (jer je $\frac{1\times3}{6\times3}=\frac{3}{18}$), i za 3 sestre po majci $^{6}/_{18}$ (jer je $\frac{2\times3}{6\times3}=\frac{6}{18}$ ili svaka sama za sebe po $^{2}/_{18}$. Time je djeljivost postignuta (mes'ela tashih učinjena).

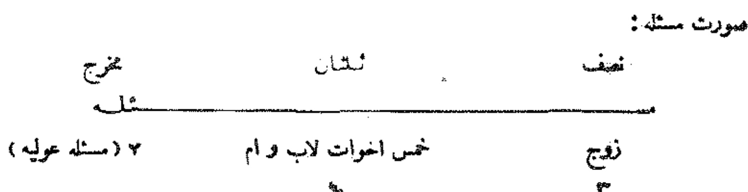
صورت مسئله :

مخرج	ثلث	سدس	نصف
مسئله			
٦ (اصل مسئله)	ثلث اخوات لام	جده	زوج
	٢	١	٣

II primjer (sa avlom). — Ako umrla ostavi muža ($^{1}/_{2}$) i pet punokrvnih sestara ($^{2}/_{3}$), najmanji zajednički nazivnik (mahradž) jest 6 i tada nasljedni dijelovi izgledaju: mužev $^{3}/_{6}$, a sestara, $^{4}/_{6}$. Pošto je ovdje suma razlomaka veća od jedinice, jer je zbir brojnika: $3+4=7$ veći od zajedničkog nazivnika 6, to imamo posla sa mes'elei-avlijjom. U tom slučaju, prema datom pravilu, zajednički nazivnik 6 povećava se na 7 t. j. na broj koji označava sumu brojnika. Na taj način mužu se određuje $^{3}/_{7}$, a sestrama $^{4}/_{7}$. Međutim ove $^{4}/_{7}$ nijesu u ovom obliku na njih 5 djeljive. A da bi to postigli, mi ćemo, pošto između brojeva 4 i 5 postoji mubajenet, i brojnike i nazivnike gornjih razlomaka pomnožiti sa 5 t. j. sa cijelim brojem nasljednika te jedne grupe (adadi ruûsom). Tako mužu pripada $^{15}/_{35}$ jer je $\frac{3\times5}{7\times5}=\frac{15}{35}$), a sestarma $^{20}/_{35}$ (jer je $\frac{4\times5}{7\times5}=\frac{20}{35}$) ili svakoj napose po $^{4}/_{35}$.

---

27) الاصل الثالث من الثلثة : ان يكون كسر السهام على طائفة واحدة فقط و لكن لا يكون بين سهامهم و رؤسهم موافقة بكسر بل مباينة فيضرب حينئذ كل عدد رؤسهم اى رؤس من انكسر عليهم فى اصل المسئلة ان لم تكن عائلة و فى اصلها مع عولها ان كانت عائلة (سراجيه و سيد).

و حاصل هذه الاصول الثلثة : انه ان استقام السهام على الورثة فذاك هو الاصل الاول . و ان لم يستقم فاما ان ينكسر على طائفة واحدة او اكثر . و الثانى هو المذكور فى الاصول الاربعة . و الاول لايخلو من ان يكون بين سهام تلك الطائفة و بين عدد رؤسهم موافقة اولا . فالاول هو الاصل الثانى ، و الثانى هو لاصل الثالث (السيد).

2 Drugi skup pravila

Drugi skup sačinjavaju ona pravila koja se odnose na one mes'ele, u kojima dolaze više grupa nasljednika. Tih pravila ima četiri[28]) .

Prvo pravilo: ako u jednoj mes'eli budu dvije ili više grupa nasljednika, čiji nasljedni dijelovi nijesu u datom obliku djeljivi na njih, ali između brojeva nasljednika (adadi ruûsa) tih pojedinih grupa postoji mumaselet ili, drugim riječima, da u svakoj grupi bude podjednak broj nasljednika, onda se brojnici i nazivnici od asul-mes'ele pomnože tim brojem od jedne grupe nasljednika[29]).

Ovo pravilo vrijedi i onda, ako postoji mumaselet između vefka od broja nasljednika (adadi ruûsa) neke grupe i broja nasljednika ostalih grupa. Tada se kaže za tu vrstu, čiji se vefk uzima u račun, da je njezin adadi ruûs m u m â s i l.

P r i m j e r: — Ako umrli ostavi šest kćerki ($^2/_3$), tri babe ($^1/_6$) i tri strica ili amidže ($^1/_6$), najmanji zajednički nazivnik biće 6, pa tada kćerkama pripada $^4/_6$, nanama $^1/_6$ i amidžama $^1/_6$. Ovdje imamo tri grupe nasljednika čiji nasljedni dijelovi u datom obliku nijesu na njih djeljivi. Ali između 6 (broja kćerki) i 4 (broja njihovih nasljednih dijelova) postoji muvafekat, jer imaju zajedničku mjeru 2. Dijeljenjem 6 sa 2 dobijemo 3 kao vefk od broja nasljednika jedne grupe (kćerkâ). Osim toga između ovoga vefka (3) i brojeva nasljednika ostalih grupa (3 babe, 3 strica) postoji mumaselet,

28) اربعة منها بين الرؤس و الرؤس من الورثة (سراجيه و سيد).

29) الاصل الاول من الاربعة : ان يكون كسر السهام على طائفتين من الورثة او اكثر و لكن كان بين اعداد رؤسهم مماثلة فالحكم فى هذه الصورة ان يضرب احد الاعداد المتماثلة فى اصل المسئلة فيحصل ما يصح به المسئلة على جميع الفرق (سراجيه و سيد).

pa se možemo poslužiti gornjim pravilom. Prema gornjem pravilu, da bi se postigla djeljivost, dovoljno je pomnožiti sa jednim 3 i brojnike i nazivnike gornje asul-mes'ele. Tako imamo za kćerke $^{12}/_{18}$ (jer je $\frac{4\times3}{6\times3}=\frac{12}{18}$) ili svakoj po $^{2}/_{18}$, za babe $^{3}/_{18}$ (jer je $\frac{1\times3}{6\times3}=\frac{3}{18}$) ili svakoj po $^{1}/_{18}$, za stričeve $^{3}/_{18}$ (jer je $\frac{1\times3}{6\times3}=\frac{3}{18}$) ili svakom po $^{1}/_{18}$.

صورت مسئله :

ثلثان	سدس	باقی	مخرج
مسئله			
ست بنات	ثلث جدات	ثلثة اعمام	٦ (اصل مسئله)
٤	١	١	

Drugo pravilo: ako u mes'eli bude više grupa nasljednika, čiji nasljedni dijelovi u datom obliku nisu na njih djeljivi, ali između brojeva nasljednika tih grupa postoji tedahul t. j. da su u broju nasljednika grupe koja ima najveći broj nasljednika sadržani bez ostatka brojevi nasljednika ostalih grupa sa manjim brojem nasljednika, onda se tim brojem nasljednika najveće grupe, pomnože i brojnici i nazivnici razlomaka od asul-mes'ele, čime se postiže djeljivost[30]).

P r i m j e r. — Ako umrli ostavi četiri žene ($^{1}/_{4}$), tri babe ($^{1}/_{6}$) i dvanaest stričeva (ostatak zaostavštine), najmanji zajednički nazivnik jest 12, pa ženama pripada $^{3}/_{12}$, babama $^{2}/_{12}$ i stričevima $^{7}/_{12}$ kao ostatak. Ovdje ovi nasljedni dijelovi u ovom obliku nijesu djeljivi na nasljednike ni kod jedne grupe. Ali između brojeva 3, 4 i 12 (brojevi nasljednika pojedinih vrsta) postoji tedahul, jer su 3 i 4 sadržani u 12 bez ostatka. Da bi se postigla djeljivost, dovoljno je, prema gornjem pravilu, pomnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka od asul-mes'ele sa ovim brojem 12. Na taj način 4 žene dobiju $^{36}/_{144}$ (jer je $\frac{3\times12}{12\times12}=\frac{36}{144}$) ili svaka po $^{9}/_{144}$, 3 babe $^{24}/_{144}$ (jer je $\frac{2\times12}{12\times12}=\frac{24}{144}$) ili svaka po $^{8}/_{144}$ i 12 stričeva $^{84}/_{144}$ (jer je $\frac{7\times12}{12\times12}=\frac{84}{144}$) ili svakom po $^{7}/_{144}$.

صورت مسئله :

ربع	سدس	باقی	مخرج
مسئله			
اربع زوجات	ثلث جدات	اثنیعشر عمًا	١٢ (اصل مسئله)
٣	٢	٧	

30) الاصل الثانى من الاربعة : ان يكون بعض اعداد رؤس الورثة المنكسرة عليهم سهامهم من طائفتين او اكثر متداخلا فى البعض فالحكم فى هذه الصورة ان يضرب ما هو اكثر تلك الاعداد فى اصل المسئلة فيحصل ما يصح به المسئلة على جميع الفرق (السيد).

Treće pravilo: ako u mes'eli bude više grupa nasljednika, čiji nasljedni dijelovi nisu na njih djeljivi u datom obliku, ali između brojeva *nasljednika (adadi ruûsa) pojedinih grupa postoji muvafekat, onda se* postupa ovako: uzmu se dva broja (brojevi nasljednika od dvije grupe) između kojih postoji muvafekat, pa se vefkom jednoga (svejedno kojeg) pomnoži onaj drugi. Sada se uzima ovaj umnožak (مبلغ) i slijedeći broj *nasljednika (broj nasljednika slijedeće treće grupe)* i, pošto među njima postoji muvafekat, vefkom jednoga umnoži drugi. Tako se, na sličan način, postupa dalje sa brojevima nasljednika preostalih grupa, pa se, konačno, zadnjim umnoškom pomnože i brojnici i nazivnici razlomaka od asulmes'ele čime se postiže djeljivost[31]).

N a p o m e n a. — Ako u nekoj grupi postoji između broja nasljed*nika i broja njihovih nasljednih dijelova muvafekat, onda se umjesto broja* nasljednika uzme njegov vefk. Ovo pravilo vrijedi uopće.

P r i m j e r. — Ako umrli ostavi četiri žene ($^1/_8$), osamnaest kćeri ($^2/_3$), petnaest baba ($^1/_6$) i šest stričeva (ostatak), najmanji zajednički nazivnik biće 24. Asul-mes'ela izgleda onda: za 4 žene $^3/_{24}$, za 18 kćeri $^{16}/_{24}$, za 15 baba $^4/_{24}$ i 6 stričeva $^1/_{24}$. Ovdje imamo četiri grupe nasljednika i vidimo, da kod nijedne grupe nasljedni dijelovi u datom obliku nijesu djeljivi. Da *bi ih učinili djeljivim, budući da među brojevima nasljednika pojedinih* grupa postoji muvafekat, možemo primijeniti gornje pravilo. Prije toga, jer u vrsti za kćeri između broja nasljednika (kćeri) 18 i broja njihovih nasljednih dijelova 16 postoji muvafekat[32]) (zajednička mjera 2), uzećemo vefk od broja nasljednika 9, mjesto broja nasljednika 18. Tako u obzir dolaze slijedeći brojevi: 4, 6, 9 i 15. Uzmimo, na pr., brojeve 4 i 6 između kojih postoji muvafekat (zajednička mjera 2), pa vefkom jednog pomnožimo drugi broj. Vefk od 4 je 2, a od 6 je 3. Dakle $2 \times 6 = 12$ ili $3 \times 4 = 12$. Uzmimo sada ovaj prvi umnožak (مبلغ) 12 i jedan od slijedećih gornjih brojeva između kojih postoji muvafekat, na pr. 9. Zajednička mjera između ova dva broja jest 3, pa za vefk od 12 dobijemo 4, a od 9 vefk 3. Sličnim postupkom kao i gore, dobijamo za drugi umnožak: $4 \times 9 = 36$ ili $3 \times 12 = 36$. Između ovog drugog umnoška 36 i gornjeg posljednjeg broja

---

31) الاصل الثالث من الاربعة : ان يوافق بعض اعداد رؤس من انكسر عليهم سهامهم من طائفتين او اكثر بعضا فالحكم فى هذه الصورة ان يضرب وفق احد اعداد رؤسهم فى جميع العدد الثانى ثم يضرب جميع ما بلغ فى وفق العدد الثالث ان وافق ذالك المبلغ الثالث و الا اى و ان لم يوافق المبلغ الثالث فحينئذ يضرب المبلغ فى جميع العدد الثالث ثم يضرب المبلغ الثانى فى العدد الرابع كذالك اى فى وفقه ان وافقه المبلغ الثانى او فى جميعه ان لم يوافقه ثم يضرب المبلغ الثالث فى اصل المسئلة (السيد).

32) موافقت بالنصف.

15 postoji muvafekat [33]) sa zajedničkom mjerom 3. Pa, prema tome, vefk od 36 jest 12, a od 15 jest 5. Upotrijebivši isti način kao i gore, dobivamo za treći, u našem primjeru posljednji umnožak: $5 \times 36 = 180$ ili $12 \times 15 = 180$. Prema gornjem pravilu, sada treba ovim posljednjim umnoškom 180 pomnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka od gornje asul-mes'ele, čime će se postići željena djeljivost na sve nasljednike. Tako, konačno, 4 žene će dobiti $^{540}/_{4320}$ (jer je $\frac{3 \times 180}{24 \times 180} = \frac{540}{4320}$) ili svaka po $^{135}/_{4320}$, 18 kćeri $^{2880}/_{4320}$ (jer je $\frac{16 \times 180}{24 \times 180} = \frac{2880}{4320}$) ili svaka po $^{160}/_{4320}$, 15 baba $^{720}/_{4320}$ (jer je $\frac{4 \times 180}{24 \times 180} = \frac{720}{4320}$) ili svaka po $^{48}/_{4320}$ i, napokon, 6 stričeva $^{180}/_{4320}$ (jer je $\frac{1 \times 180}{24 \times 180} = \frac{180}{4320}$) ili svaki napose po $^{30}/_{4320}$.

صورت مسئله :

مخرج	باقي	سدس	ثلثان	ثمن
مسئله				
٢٤ (اصل مسئله)	ستة اعمام	خمس عشرة جدة	ثماني عشر بنتا	اربع زوجات
	١	٤	١٦	٣

Četvrto pravilo: ako u nekoj mes'eli bude više grupa nasljednika, čiji nasljedni dijelovi u datom obliku nisu na njih djeljivi, a osim toga između brojeva nasljednika postoji mubajenet, onda će biti umnožak od svih (tj. množe se prvo dva, pa umnožak od ova dva s trećim itd.) taj broj kojim treba pomnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka asul'-mes'ele, pa da se postigne željena djeljivost[34]).

P r i m j e r. — Ako umrli ostavi dvije žene ($^1/_8$) šest bâbâ ($^1/_6$), deset kćeri ($^2/_3$) i sedam stričeva (ostatak), najmanji zajednički nazivnik jest 24 i asul-mes'ela izgleda ovako: ženama $^3/_{24}$, bâbama $^4/_{24}$, kćerima $^{16}/_{24}$ i stričevima $^1/_{24}$. Imamo četiri grupe nasljednika i ni u jednoj grupi nasljedni dijelovi u datom obliku nijesu na njih djeljivi. Prije nego primijenimo gornje pravilo, gledamo da li postoji muvafekat u nekoj grupi između broja nasljednika te grupe i broja njihovih nasljednih dijelova. Taj slučaj postoji samo u dvije gornje grupe: bâbâ i kćeri. Radi toga za te dvije grupe uzećemo umjesto brojeva nasljednika, njihove vefkove: za bâbe 3, a za kćeri 5. Tako sad imamo brojeve: 2, 3, 5 i 7. Kako između ova četiri

33) موافقت بالثلث.

34) الاصل الرابع من الاربعة : ان يكون اعداد رؤس من انكسر عليهم سهامهم من طائفتين او اكثر مباينة — لا يوافق بعضها ببعض — فالحكم فيها ان يضرب احد الاعداد فى جميع الثانى ثم يضرب ما بلغ فى جميع الثالث ثم ما بلغ فى جميع الرابع كذالك ثم يضرب ما اجتمع فى اصل المسئله (سراجيه و سيد).

broja postoji mubajenet, to, po gornjem pravilu, umnoškom od sva četiri dobijemo broj kojim treba pomnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka asul-mes'ele. Dakle: $2 \times 3 = 6$, $6 \times 5 = 30$, $30 \times 7 = 210$. Prema tome dobivaju:

a) 2 žene: $\frac{3 \times 210}{24 \times 210} = \frac{630}{5040}$ ili svaka po $^{315}/_{5040}$

b) 6 baba: $\frac{4 \times 210}{24 \times 210} = \frac{840}{5040}$ ili svaka po $^{140}/_{5040}$

c) 10 kćeri: $\frac{16 \times 210}{24 \times 210} = \frac{3360}{5040}$ ili svaka po $^{336}/_{5040}$

d) 7 stričeva: $\frac{1 \times 210}{24 \times 210} = \frac{210}{5040}$ ili svaki po $^{30}/_{5040}$

صورت مسئله :

ثمن	سدس	ثلثان	باقي	مخرج مسئله
امرأتين	ست جدات	عشر بنات	سبعة اعمام	٢٤ (اصل مسئله)
٣	٤	١٦	١	

XII

DIJELJENJE ZAOSTAVŠTINE ZA SLUČAJ NAGODBE JEDNOG NASLJEDNIKA

» التخارج «

Ako neki od nasljednika učini nagodbu i sporazumi se s ostalim nasljednicima, da mu, uime njegova nasljednog dijela, dadu neku izvjesnu stvar iz ostavine, onda će se kod diobe zaostavštine ostalim nasljednicima postupati na način kako je malo dalje izložen.

Mi znamo od ranije, da svakom pojedinom slučaju računanja nasljednih dijelova među nasljednike kažemo mes'ela (مسئلة) ili problem. I u gornjem slučaju, kada postoji izvjesna nagodba između jednog i ostalih nasljednika, treba sastaviti takvu mes'elu, samo nas sad interesuje, da li će u nju ući i nasljedni dio onog nasljednika što je nagodbu učinio ili će se račun obaviti bez njegova nasljednog dijela.

Odmah ćemo reći, da pri sastavljanju gornje mes'ele treba u nju uvrstiti i nasljedni dio nasljednika koji je učinio gornju nagodbu. Nakon ovako sastavljene mes'ele izbaciće se iz nje dio onog nasljednika što se je nagodio i zaostavština, naravno bez onog dijela što je po nagodbi pripalo nagođenom nasljedniku, podijeliti među ostale nasljednike.[35])

Postupak ovaj mnogo će nam biti jasniji kada razgledamo slijedeći primjer:

P r i m j e r. — Pretpostavimo da imamo takav slučaj gdje umre supruga, a ostavi kao nasljednike muža ($^1/_2 = {}^3/_6$), majku ($^1/_3 = {}^2/_6$) i strica (ostatak $^1/_6$). Uzmimo sada da je muž napravio nagodbu s majkom i stricem ostaviteljice tako, da njemu umjesto polovice koja njemu pripada dadu onu svotu koju bi on imao platiti u ime mehra i, poslije toga, on iz ostavine ne traži više ništa. Nakon ove pogodbe potrebno je sada preostalu zaostavštinu (bez mehra) podijeliti na ostale nasljednike tj. između majke

35) اى يصحح المسئلة مع وجود المصالح بين الورثة ثم اطرح سهامه من التصحيح ثم اقسم باقى التركة اى ما بقى منها بعد ما اخذه المصالح على سهام الباقين (سراجيه و سيد).

i strica čiji su nasljedni dijelovi, prema gornjoj mes'eli, $^2/_6$ i $^1/_6$. Suma obih brojnika daje broj 3, kojim zamijenimo nazivnik 6, pa će majci pripasti $^2/_3$ a stricu $^1/_3$.

Sličan bi postupak bio da učini izvjesnu nagodbu i jedan drugi nasljednik, recimo stric. U ovom bi slučaju suma brojnika od nasljednih dijelova muža ($^3/_6$) i majke ($^2/_6$) bio broj 5, pa bi muž dobio $^3/_5$, a majka $^2/_5$ iz zaostavštine bez onog dijela, što je, po nagodbi, dato stricu.

Napokon, mogla bi i majka u ovom primjeru da učini izvjesnu nagodbu, pa da izađe iz nasljedstva. U tom slučaju, slično kao i gore, suma nasljednih dijelova (brojnika) muža ($^3/_6$) i strica ($^1/_6$) dala bi broj 4, pa bi muža zapale $^3/_4$, a strica $^1/_4$.

Primjedba. — Moglo bi se sada postaviti pitanje: zašto se u mes'elu unosi i nasljedni dio onog nasljednika što je učinio neku nagodbu i tim ispao iz nasljedstva kao i on sam, kad bi, bar kako se na prvi pogled može učiniti, bilo mnogo jednostavnije, da se mes'ela sastavi tako kao da njega i nema i ostavina (bez onog njegova dijela) podijeli na ostale nasljednike? Postoji li za to neki razlog?

Zaista, taj razlog postoji. Nasljedni dio onog nasljednika što je napravio izvjesnu nagodbu kao i on sam uvrštava se u mes'elu zato, da bi svaki nasljednik dobio svoj pravi dio, svoj hak. Jer, kada bi se uzelo kao da taj nasljednik ne postoji i račun izveo bez njegova nasljednog dijela, onda bi se neki nasljedni dijelovi ostalih nasljednika umanjili, a neki uvećali, pa bi tako jedni bili oštećeni, dok bi drugi dobili više.

Da bi to bilo jasnije, pokazaćemo na primjeru.

U gornjem primjeru, gdje je muž nagodbom ispao iz nasljedstva, umanjio bi se dio majke, kada se ne bi u mes'eli uzeo u obzir muž i njegov nasljedni dio. Jer, prvo, njezina $^1/_3$ računala bi se tada od zaostavštine koja preostane iza onog dijela što po nagodbi odnese muž, umjesto od cijele zaostavštine. Drugo, mes'ela bi tada izgledala: majka $^1/_3$, stric $^2/_3$ (ostatak). Međutim, kad se uvrsti u mes'elu muž i njegov nasljedni dio, majka dobije, kao što je to gore nađeno, $^2/_3$, a stric $^1/_3$. Dakle vidimo, da bi majka u ovom slučaju, kad se u mes'eli ne bi uzeo u obzir muž i njegov nasljedni dio, bila oštećena za $^1/_3$ od zaostavštine koja preostane, kada muž odnese ono što je nagodbom dobio.

V

PRENOŠENJE ZAOSTAVŠTINE ILI MUNASEHA

» المناسخة «

Kada se dogodi da umre više lica koji su redom jedan drugom bili nasljednici, ali se dioba zaostavštine nije vršila u svakom pojedinom slučaju smrti, već se ona provodi po potrebi kasnije, onda se ovo naziva prenošenje zaostavštine ili munaseha (مناسخه).

Ta pojedina umrla lica zvaćemo, prema redu kako su umirala, prvoumrli, drugoumrli, trećeumrli itd.

Pri dijeljenju zaostavštine u slučaju munasehe mora se voditi računa *o svim umrlim nasljednicima prvoumrlog, jer se drukčije ne može znati*, koliko kome pripada od zaostavštine.

Za slučaj munasehe ulema daje slijedeća dva praktična uputstva:

Prvo uputstvo. — Ako drugoumrli nema drugih nasljednika osim onih što su nasljednici i prvoumrlom (s njim zajedno), onda pri diobi ne nastaju nikakve promjene, pa se drugoumrli ne uvodi u račun.

Primjer. — Neka umrli ostavi 2 sina i 3 kćerke (od jedne žene) i kasnije, u međuvremenu prije diobe, umre i jedna od one 3 kćerke, koja iza sebe ostavi svoja dva brata i one druge svoje dvije sestre, što su ujedno s njom zajedno nasljednici i prvoumrlog t. j, njihova oca. U ovom primjeru zato, prema gornjem uputstvu, neće biti potrebno sastavljati dvije mes'ele zasebno za svakog umrlog. Dovoljna će biti samo jedna, t. j. postupiće se *bez obzira na drugoumrlu, kao da je nije ni bilo, pošto i njezin dio pripada* ostalim nasljednicima na isti način kao i iza prvoumrlog. Kako se dijelovi sina i kćeri odnose kao 2 : 1, tj. nasljedni dio sina je dvaput toliki kao dio kćeri, to bi u ovom primjeru ta mes'ela izgledala ovako: 2 sina $^4/_6$ ili svaki po $^2/_6$ i dvije kćeri $^2/_6$ ili svaka po $^1/_6$.

صورت مسئله :

للذكر مثل حظ الانثيين

ابن	ابن	بنت	بنت	بنت	مخرج مسئله
٢	٢	١	١	∴	٦ (اصل مسئله)

Drugo uputstvo. — Ako drugoumrli ima i drugih nasljednika pored onih što su nasljednici prvoumrlog, ili ako ima sasvim druge nasljednike, onda se najprije sastavi i tashih učini mes'ela prvoumrlog po onim pravilima što su data u odjeljku pod XI. Zatim se, po istim pravilima, sastavi i tashih učini mes'ela za drugoumrlog. Kad imamo sastavljene ove dvije mes'ele, onda možemo posmatrati, kakav odnos postoji između nasljednog dijela (brojnika) drugoumrlog, m a - f i - j e d a[36]), što ga je dobio od prvoumrlog i zajedničkog nazivnika tashih-mes'ele drugoumrlog. Za taj odnos postoji jedna od slijedeće tri mogućnosti: ili je mumaselet, ili muvafekat, ili mubajenet.

Ako za taj odnos bude postojao mumaselet, onda je nasljedni dio drugoumrlog iz prve mes'ele djeljiv na nasljednike druge mes'ele, pa stoga neće biti potrebno nikakvo proširivanje ili umnožavanje prve mes'ele (prvog tashiha).

Bude li pak za gornji odnos postojao muvafekat, onda je potrebno i dovoljno vefkom nazivnika druge mes'ele (drugog tashiha) pomnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka prve mes'ele, a tako isto vefkom od ma-fi-jeda (brojnika) samo brojnike razlomaka druge mes'ele, zadržavši ovdje gornji nazivnik koji smo dobili množeći vefkom nazivnika prvu mes'elu.

Ako bi, napokon, za gornji odnos postojao mubajenet, onda će, u tom slučaju, biti potrebno pomnožiti sa cijelim nazivnikom druge mes'ele (drugog tashiha) i brojnike i nazivnike razlomaka prve mes'ele (prvog tashiha) a tako isto cijelim ma-fi-jedom samo brojnike razlomaka druge mes'ele, zadržavši ovdje gornji nazivnik koji smo dobili množeći cijelim nazivnikom prvu mes'elu.

Kako za drugoumrlog, tako ova uputstva vrijede i za trećeumrlog, četvrtoumrlog itd.

Ovo se je uputstvo izvelo primjenjujući za munasehu pravila iz odjeljka XI. Pri tom, po analogiji, prva mes'ela (prvi tashih) odgovara asul-mes'eli, svaka druga mes,ela (svaki drugi tashih) odgovara jednoj grupi nasljednika, a nasljedni dio (ma-fi-jed) svakog drugoumrlog odgovara dijelovima (sihamu) iz asul-mes'ele.

Poradi ove analogije u slučaju mumaseleta tashih prve mes'ele ujedno je tashih i druge. Iz istog razloga u slučaju muvafekata vefk od nazivnika druge mes'ele dolazi mjesto broja nasljednika jedne grupe nasljednika, pa množeći tim vefkom prvi tashih, kao tamo asul-mes'elu, postiže se željena djeljivost. Isto tako, za slučaj mubajeneta, cijeli nazivnik druge mes'ele (drugog tashiha) dolazi namjesto broja nasljednika (ruûsa) jedne grupe nasljednika, prvi tashih umjesto asul-mes'ele, a ma-fi-jed mjesto dijelova (sihama) prve mes'ele.

[36]) Ma-fi-jed (ما في يد) znači nasljedni dio (zaostavština) drugoumrlog, trećeumrlog itd. koji dobije od prvoumrlog.

P r i m j e r I (slučaj mumaseleta). — Neka prvoumrla ostavi za svoje nasljednike: muža Mehmeda ($^1/_4$), kćerku Fatimu ($^1/_2$) i majku Sidiku ($^1/_6$). Najmanji zajednički nazivnik bio bi 12. Ali ovdje imamo mes'elei-reddijju sa m e n l a j u r e d d u a l e j h, pošto se u njoj javlja muž za kojeg nema redda. Usljed toga ova će mes'ela biti tashih sa nazivnikom 16, pa će muž Mehmed dobiti $^4/_{16}$ (za njeg nema redda), kći Fatima sa reddom $^9/_{16}$ (inače $^8/_{16}$), a majka Sidika sa reddom $^3/_{16}$ (inače $^2/_{16}$).

صورت مسئله :

ردیه مع من لا یرد علیه	سدس	نصف	ربع
مثله			
تصحیح اول	ام صدیقه	بنت فاطمه	زوج محمد
١٦×٣	٣×٣	٩	٤
٣٢×٤	٦×٤	∴	∴
١٢٨	٢٤		

Međutim drugoumrli muž Mehmed (iz prve mes'ele) ostavi kao svoje nasljednike: suprugu[37]) Hatidžu ($^1/_4$), majku Halimu ($^1/_3$ od onog što preostane kada se oduzme dio supruge) i oca Hasana (ostatak kao asaba). Kada oduzmemo $^1/_4$ supruge, preostane $^3/_4$ zaostavštine i gornja $^1/_3$ koja pripada majci iznosi u stvari $^1/_4$ od cijele zaostavštine. Prema tome ova je mes'ela tashih sa nazivnikom 4 i supruga Hatidža dobiva $^1/_4$, majka Halima $^1/_4$ i otac Hasan $^2/_4$ od zaostavštine drugoumrlog muža Mehmeda koja, prema prvoj mes'eli, iznosi $^4/_{16}$. Kako između ma-fi-jeda 4 (brojnika od $^4/_{16}$) i nazivnika druge mes'ele 4 postoji mumaselet, to je ma-fi-jed drugoumrlog iz prve mes'ele djeljiv na nasljednike druge mes'ele bez ikakvih daljih matematičkih operacija. Prema tome supruzi Hatidži pripada $^1/_{16}$, majci Halimi $^1/_{16}$ i ocu Hasanu $^2/_{16}$.

صورت مسئله :

مات محمد		باقی	ثلث ما یبقی	ربع
مسئله				
٤ تصحیح ثانی	ما فی ید	اب حسن	ام حلیمه	زوجه خدیجه
	٤×٣	٢×٣	١×٣	١×٣
	٨	٤×٤	٢×٤	٢×٤
		١٦	٨	٨

P r i m j e r II (slučaj muvafekata). — Trećeumrla kći Fatima (iz prve mes'ele) ostavi iza sebe dva sina Bekira i Bišra i dvije kćerke Selmu i Rukiju. Dva sina nasljeđuju $^4/_6$ ili svaki po $^2/_6$, a dvije kćerke $^2/_6$ ili svaka

[37]) Muž se je, dakle, u međuvremenu po drugi put oženio drugom suprugom Hatidžom.

po $^{1}/_{6}$ od zaostavštine njihove majke Fatime koja, prema prvoj mes'eli, iznosi $^{9}/_{16}$ od zaostavštine prvoumrle. U ovom primjeru između gornjeg zajedničkog nazivnika 6 i ma-fi-jeda 9 (brojnika od $^{9}/_{16}$) postoji muvafekat sa zajedničkom mjerom 3. Prema tome imamo od nazivnika 6 vefk 2, a od ma-fi-jeda 9 vefk 3. Vefkom 2, po gornjem uputstvu, izmnožimo i brojnike i nazivnike razlomaka prve mes'ele, pa ćemo dobiti za dio muža Mehmeda $\frac{4\times2}{16\times2}=\frac{8}{32}$, za dio kćerke Fatime $\frac{9\times2}{16\times2}=\frac{18}{32}$ i za dio majke Sidike $\frac{3\times2}{16\times2}=\frac{6}{32}$.

Međutim gornji dio drugoumrlog muža Mehmeda $^{8}/_{32}$ pripada njegovim nasljednicima i to: supruzi Hatidži $^{2}/_{32}$, majci Halimi $^{2}/_{32}$ i ocu Hasanu $^{4}/_{32}$.

Isto tako gornji dio trećeumrle kćerke Fatime $^{18}/_{32}$ pripada njezinim nasljednicima i to: dvojici sinova Bekiru i Bišru $^{12}/_{32}$ ili svakom po $^{6}/_{32}$ i dvjema kćerkama Selmi i Rukiji $^{6}/_{32}$ ili svakoj po $^{3}/_{32}$. Ove dijelove dobijemo, ako po gornjem uputstvu, pomnožimo njihove dijelove (brojnike razlomaka $^{4}/_{6}$ i $^{2}/_{6}$ odnosno $^{2}/_{6}$ i $^{1}/_{6}$) vefkom ma-fi-jeda 3, zadržavajući kao zajednički nazivnik gornji nazivnik 32.

صورت مسئله :

مات فاطمه

مسئله

تصحيح ثالث	٩	ما في يد	بنت رقيه	بنت سلمه	ابن بشر	ابن بكر
	وفق	٩×٢	١×٣	١×٣	٢×٣	٢×٣
	٢	وفق ١٨	٣×٤	٣×٤	٦×٤	٦×٤
			١٢	١٢	٢٤	٢٤

P r i m j e r III (slučaj mubajeneta). — Četvrtoumrla kći Rukija (iz treće mes'ele) ostavi muža Omera ($^{1}/_{2}$) i dva brata Halida i Velida (ostatak $^{1}/_{2}=^{1}/_{4}+^{1}/_{4}$). Ovdje je najmanji zajednički nazivnik 4 i muž Omer nasljeđuje $^{2}/_{4}$, a braća Halid i Velid po $^{1}/_{4}$ od zaostavštine iza Rukije koja, po trećoj mes'eli, iznosi $^{3}/_{32}$. Kako između nazivnika 4 i ma-fi-jeda 3 (brojnika od $^{3}/_{32}$) vlada mubajenet, stoga, prema gornjem uputstvu, treba cijelim nazivnikom 4 izmnožiti i brojnike i nazivnike razlomaka prethodne mes'ele, a cijelim ma-fi-jedom 3 samo brojnike razlomaka ove mes'ele, zadržavajući gornji nazivnik 128 kojeg smo dobili množeći prethodnu mes'elu sa nazivnikom 4.

صورت مسئله :

مات رقيه		مباينت	باقي		نصف
تصحيح رابع	٤	ما في يد	اخ وليد	اخ خالد	زوج عمر
		٣	١	١	٢
		١٢	٣	٣	٦

Tako će, na kraju krajeva, nasljedni dijelovi svih nadživjelih nasljednika izgledati ovako:

1) majka Sidika . . . . . . $\frac{6\times4}{32\times4}=\frac{24}{128}$

2) supruga Hatidža . . . . $\frac{2\times4}{32\times4}=\frac{8}{128}$

3) majka Halima . . . . . $\frac{2\times4}{32\times4}=\frac{8}{128}$

4) otac Hasan . . . . $\frac{4\times4}{32\times3}=\frac{16}{128}$

5) sin Bekir . . . . $\frac{6\times4}{32\times4}=\frac{24}{128}$

6) sin Bišir . . . . $\frac{6\times4}{32\times4}=\frac{24}{128}$

7) kći Selma . . . . $\frac{3\times4}{32\times4}=\frac{12}{128}$

8) muž Omer . . . . $\frac{2\times3}{128}=\frac{6}{128}$

9) brat Halid . . . . $\frac{1\times3}{128}=\frac{3}{128}$

10) brat Velid . . . . $\frac{1\times3}{128}=\frac{3}{128}$

DIO TREĆI

SPECIJALNI SLUČAJEVI

I

NASLJEĐIVANJE ZAČETOG DJETETA

«توريث الحمل»

Začeto dijete je takvo dijete koje je na putu da se rodi, dakle dijete koje nije još rođeno, ali se ima uskoro roditi.

Pravo začetog djeteta — kada ono stupa u stepen srodstva koje konkuriše sa ostalim nasljednicima koji se kao takvi nalaze, odnosno koje ove djelimično isključuje — štiti se time, što se za nj čuva njegov nasljedni dio, odnosno cijela zaostavština. Cijela se zaostavština čuva onda, ako začeto dijete pripada stepenu rodbinstva, koji isključuje ostale nasljednike koji se kao takvi nalaze.

Kada začeto dijete dolazi u obzir kao nasljednik, smatraće se uvijek, da je samo jedno dijete začeto i da će se jedno i roditi.

Za nasljeđivanje začetog djeteta može nastupiti jedna od četiri mogućnosti ili četiri slučaja. Zato, kada dolazi u obzir začeto dijete kao nasljednik, a hoće se, odnosno bude potrebno, da se ostavina podijeli prije nego se začeto dijete rodi, onda treba uvijek prije diobe ustanoviti, koja je njegova mogućnost nasljeđivanja od četiri najavljene mogućnosti. Onda će se izvršiti dioba i, prema ustanovljenoj mogućnosti, ima se čuvati njegov nasljedni dio koji mu bude pripao[38]).

Začeto dijete, koje konkuriše sa nasljednicima koji se kao takvi nalaze ili koje ove djelomice isključuju, može biti začeto ili od samog ostavitelja, ili od ostaviteljeva oca, ili od ostaviteljeva oćuha. Ako bude dijete začeto od ostaviteljeva oca, to ga je mogla zanijeti ili ostaviteljeva majka ili ostaviteljeva maćeha.

U svakome tome slučaju potrebno je ustanoviti: koliki bi nasljedni dio bio tog djeteta, ako bi bilo muško (sin), a koliki, opet, ako bi bilo žensko (kći). Kada se, ovako, ustanovi, koje bi od njih dvoje (muško ili žensko dijete) dobilo veći nasljedni dio, pretpostaviće se tada, da će se to i roditi, pa će se njegov dio za nj čuvati.

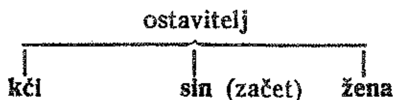
---

38) و روى الخصاف عن ابى يوسف : انه يوقف نصيب ابن واحد او بنت واحدة ايهما اكثر و هذا هو الاصح و عليه الفتوى كذا فى المبسوط (السيد).

Razmotrimo sada te četiri mogućnosti.

Prva mogućnost: nasljedni dio začetog djeteta bio bi veći, ako bi začeto dijete bilo muško (sin). A to bi bilo u onom slučaju, kad bi dijete bilo začeto od ostavitelja.

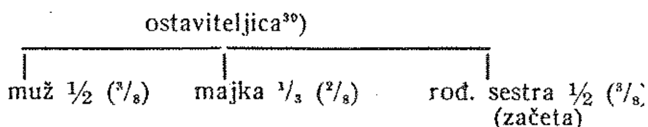
Na pr. umre muž i ostavi kćerku i trudnu ženu.

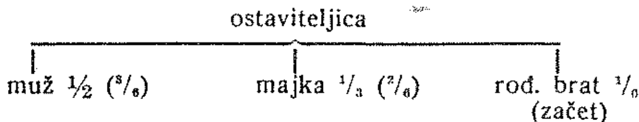
U ovom slučaju, kada bi se rodilo muško dijete (sin) naslijedilo bi veći dio, nego ako bi se rodilo žensko dijete (kći). Zato će se u ovom slučaju čuvati nasljedni dio muškog djeteta. Ženi pripada kao farz jedna osmina ($^1/_8$), a sinu i kćerki pripada ostatak kao asabi, tako da sin dobije dva puta toliko, koliko kći.

Druga mogućnost: nasljedni dio začetog djeteta bio bi veći, ako bi začeto dijete bilo žensko (kći). A to bi bio slučaj, kada bi dijete bilo začeto od ostaviteljeva oca.

Na pr. umre žena i ostavi muža i majku koja je ostala trudna od oca ostaviteljice. U ovome slučaju, kada bi se rodilo žensko dijete (kći), bila bi rođ. sestra ostaviteljice i naslijedila bi, kao ashabi-feraiz, jednu polovinu (½) zaostavštine:

Međutim, kada bi se rodilo muško dijete (sin), bio bi rođ. brat ostaviteljice i naslijedio bi, kao asaba, ostatak nakon što se odbije farz muža i majke. Taj ostatak bi bio jedna šestina ($^1/_6$):

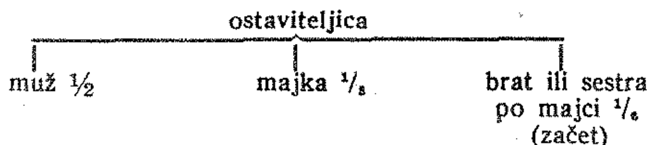

Treća mogućnost: nasljedni dio začetog djeteta bio bi isti (jednak) u oba slučaja t. j. bilo da će se roditi muško, bilo žensko dijete. A to bi bio slučaj onda, ako dijete bude začeto od očuha ostaviteljice sa majkom ostaviteljice.

Na pr. umre žena i ostavi muža i trudnu majku, koja je zanijela od očuha ostaviteljice — (a ne od oca ostaviteljice). U tome slučaju,

[30]) Ovaj je primjer proširen sa šest na osam jer nije mogao sadržati farzove.

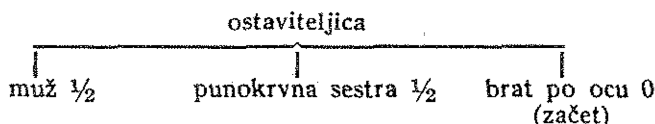
kada bi se rodilo žensko dijete, bila bi ostaviteljica sestra po majci, a kada bi se rodilo muško dijete, bio bi ostaviteljici brat po majci:

I jedno i drugo, t. j. bilo da se pretpostavi da će se roditi žensko, bilo da se pretpostavi da će se roditi muško, nasljeđuje — kada je sâmo — farzom samo jednu šestinu ($^1/_6$). Zato će se za nj čuvati samo jedna šestina ($^1/_6$) zaostavštine.

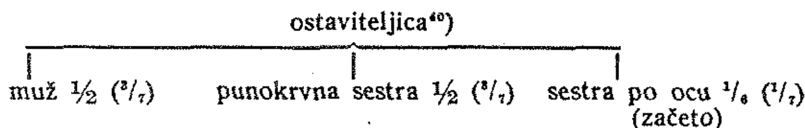
Četvrta mogućnost: začeto dijete bilo bi nasljednik ostavitelju, ako se rodi kao žensko dijete, dok ne bi bilo nasljednik, ako se rodi kao muško dijete, ili obratno: začeto dijete bilo bi nasljednik, ako se rodi kao muško dijete, dok ne bi bilo nasljednik, ako se rodi kao žensko dijete. U ovakvom slučaju pretpostaviće se, da će se roditi ono dijete koje će biti nasljednik, pa će se za nj čuvati njegov nasljedni dio. A to može biti onda, ako dijete bude začeto od oca ostaviteljice.

Na pr. umre žena i ostavi muža, punokrvnu sestru i trudnu maćehu (očinu ženu), koja je zanijela od oca ostaviteljice. U ovome slučaju, kada bi se rodilo muško dijete, bilo bi ono ostaviteljici brat po ocu i spada u asabu:

Ali, pošto asaba nasljeđuje tek ono, što preostane iza ashabi-feraiza, a kako u ovom slučaju ne može ništa preostati, jer muž nasljeđuje farzom jednu polovinu (½) i punokrvna sestra isto farzom jednu polovinu (½), to začetom djetetu za kojeg se pretpostavlja da će biti muško (brat po ocu) — kao asabi — ne ostaje ništa.

Ali, kada bi se rodilo žensko dijete, bilo bi ona ostaviteljici sestra po ocu:

[40]) Ovaj je primjer također proširen na sedam.

Međutim sestra po ocu uz punokrvnu sestru nasljeđuje farzom jednu šestinu (1/6). Zato će se, ovdje, i pretpostaviti, da će začeto dijete biti žensko, pa će se za nj čuvati njegov nasljedni dio.

*

Kada se rodi začeto dijete kao nasljednik, uručiće mu se čuvani dio zaostavštine u cijelosti, ako mu bude, prema učinjenoj pretpostavci, pripadao toliki dio. U slučaju da mu bude pripadao manji dio od onoga, što se je za nj čuvao, onda će se onaj višak razdijeliti i uručiti ostalim nasljednicima srazmjerno njihovim nasljednim dijelovima (§ 631 Ahk. šer.).

N a p o m e n a. — Začeto dijete postaje nasljednikom, ako se rodi živo, ili mu barem veći dio tijela izađe živući iz materine utrobe (لان الاكثر له حكم الكل) .

و الاصل فى ذالك ما رواه جابر من انه عليه السلام قال: اذا استهل الصبي وَرِثَ و صُلِّيَ عليه (السيد) .

Ako dijete pri porođaju dade glasa ili znaka života, pa umre, naslijediće i klanjaće mu se dženaza.

II

NASLJEĐIVANJE NEZAKONITOG DJETETA

«توريث ولد الزنا و ولد اللعان»

Dijete rođeno nezakonito, bilo da je rođeno kao veleduz-zina[41]), bilo kao veledul-lian[42]), nasljeđuje samo od svoje majke i od rodbine sa materine strane. Isto tako majka i rodbina sa materine strane nasljeđuje od njega. Ono, dakle, ne nasljeđuje od oca, niti od rodbine sa očinu stranu. I obratno, od njega ne nasljeđuje otac, niti rodbina sa očinu stranu.

Kod nezakonitog (vanbračnog) djeteta uzima se za nasljedstvo, kao da ono nema oca, pa nema niti rodbine sa očine strane (§ 634 Ahk. šer.).

والنبي صلى الله عليه و سلم ألحق ولد الملاعنة بامه فصار كشخص لاقرابة له من جهة الاب فيرثه قرابة امه و يرثهم (مجمع الانهر).

[41]) Veleduz-zina je nezakonito rođeno dijete, čija majka nije u braku.

[42]) Veledul-lian je nezakonito rođeno dijete, čija je majka u braku, pa prevari muža sa drugim muškarcem i iz tog brakolomstva rodi se ovo nezakonito dijete.

III

NASLJEĐIVANJE NESTALOG (ZAGUBLJENOG)

«توريث المفقود»

Nestalo ili zagubljeno lice (mefkud) je ono, za koje se ne zna ni da li je mrtvo, ni da li je živo, te se tako ne može odlučiti ni za njegovu smrt, ni za njegov život.

المفقود : هو الغائب الذى انقطع خبره لم يدر احىّ هو ام ميت فلا يمكن الحكم عليه بأحد الامرين (السيد).

Ako ostavitelj ostavi jednog nasljednika kojeg je za njegova života nestalo, ali se za njeg misli, da je na životu, on će onda biti u takvom stepenu srodstva, da će ostale nasljednike, koji se kao takvi nalaze, ili potpuno isključiti iz nasljedstva, ili im djelimično smanjiti nasljedne dijelove.

U prvom slučaju, t. j. kada nestali nasljednik isključuje ostale nasljednike iz nasljedstva, cijela zaostavština ima se čuvati sve dotle, dok se ne ustanovi smrt ili život nestalog. Primjer za ovo bio bi slučaj, kada bi ostavitelj ostavio svog brata (bilo punokrvnog, bilo polukrvnog, i svog nestalog sina. Pošto sin potpuno isključuje ostaviteljevu braću iz nasljedstva, to se ima cijela zaostavština čuvati sve dotle, dok se ne ustanovi da li je nestali sin živ ili mrtav. Ako se ustanovi da je sin živ i kada se on pojavi, uručiće mu se cijela zaostavština. Međutim, ako se proglasi mrtvim, zaostavština će se uručiti drugim nasljednicima.

U drugom slučaju, tj. kada nestali nasljednik djelimično smanjuje nasljedne dijelove ostalim nasljednicima, čuvaće se onaj dio zaostavštine, koji preostane, pošto se odbiju nasljedni dijelovi onih nasljednika, za čije se dijelove sigurno zna, da im toliki pripadaju. Primjer za ovo bio bi slučaj, kada bi ostavitelj ostavio dvije kćerke i nestalog sina. Pošto se ovdje sigurno zna, da kćerkama pripada jedna polovica ($\frac{1}{2}$), to će se druga polovica zaostavštine čuvati za nestalog sina sve dotle, dok se ne sazna za njegovu smrt ili život.

Proglašenje mrtvim

Da se neko lice proglasi mrtvim, treba pred šeriatskim sudom provesti izvjesni propisani postupak. Taj se postupak ima provesti kako za ono lice, za koje se treba dokazati faktična smrt (موت حقيق - ثبوت موت), tako i za ono lice, za koje će se uzeti, da nije više na životu, jer je prošlo izvjesno vrijeme (koliko zakon propisuje), kako se za nj ne zna, odnosno jer je navršilo izvjesne godine života, koje zakon, opet, za to propisuje (موت حكمى - حكم بالموت).

U prvom slučaju, gdje se treba dokazati faktična smrt, dokazaće se i datum smrti. Zato će se njegova imovina, i ona koju je imao i ona koju je još od drugoga naslijedio do datuma smrti, uručiti njegovim nasljednicima koji su bili živi u onom datumu, kad je ovaj, čija se faktična smrt dokazuje, umro.

Poslije datuma smrti, ako je čuvan za njega neki nasljedni dio od nekog drugog ostavitelja, taj će se dio zaostavštine povratiti i uručiti onim nasljednicima, koji su i druge dijelove zaostavštine toga ostavitelja naslijedili.

U drugom slučaju, gdje se ne može dokazati faktična smrt, već na osnovu zakonskog propisa, a na zahtjev interesenata, sud provede potrebni postupak i odluči (hukum učini), da je dotično zagubljeno lice umrlo, tj. proglasi ga mrtvim. Ovdje dan smrti ovakvog lica računaće se onaj datum, u kojem je sud izrekao osudu da je isti mrtav glede samo njegove vlastite imovine, koju je posjedovao prije nego ga je nestalo.

Ovu njegovu imovinu, kao zaostavštinu, naslijediće oni njegovi nasljednici, koji budu živi na dan proglašenja njegove smrti. A to je radi toga, što ne mogu *biti nasljednici oni koji su pomrli iza dana njegove* otsutnosti, a prije datuma proglašenja njegove smrti. Jer uslov je taj, da nasljednik bude živ u času smrti ostavitelja.

فاذا مضت المدة و حكم بموته فماله لورثة الموجودين عند الحكم بموته و لا شيئ لمن مات منهم قبل الحكم بذالك لان شرط التوريث بقاء الوارث حياً بعد موت المورث (السيد).

U pogledu one njegove imovine ili zaostavštine koju je naslijedio od drugog u svojoj otsutnosti tj. poslije dana njegova nestanka i koja se je čuvala za njega, računaće se dan njegove smrti onaj datum u kojem ga je nestalo. Zato, ova njegova imovina uručiće se onim nasljednicima, koji su naslijedili i one druge dijelove zaostavštine toga njegova ostavitelja. Jer, pošto zagubljenik, prema ovome, nije bio živ, kad je ostavitelj njegov umro, to ga, kao mrtav, *nije mogao ni naslijediti* (§ 632 Ahk. šer.).

Iz izloženog se vidi, da će se sa čuvanim imetkom iz zaostavštine nestalog (mefkuda) postupati isto tako, kao i kod začetog djeteta. Jer

kod začetog djeteta, ako se ono rodi živo, uručiće mu se onaj za nj čuvani imetak; međutim, ako se rodi mrtvo, uručiće se, tj. vratiće se taj za nj čuvani imetak onim nasljednicima, koji su ranije naslijedili ostale dijelove, srazmjerno tim njihovim dijelovima. Isto tako je i kod zagubljenika. Ako se on živ pojavi, uručiće mu se za nj čuvani imetak; međutim ako se mrtvim proglasi, povratiće se taj za nj čuvani imetak onim nasljednicima, koji su ranije naslijedili ostale dijelove, srazmjerno tim njihovim dijelovima.

و ما كان موقوفا لاجله من مال مورثه يردّ الى الوارث مورثه الذى وقف ذالك الموقوف من ما له كما فى الحمل ان انفصل حيا استحق نصيبه و ان انفصل ميتاً يأخذ الورثة ما كان موقوفاً من نصيبهم فكذا ههنا ان ظهر المفقود حياً اخذ حقه و ان حكم بموته لم يستحق شيأً مما وقف له (السيد).

I napomena. — Na osnovu naprijed istaknutog ne može se sa urudžbenom ispravom zagubljeniku (mefkudu) uručiti čuvani dio mulk-imetka sve dotle, dok se živ ne pojavi. Isto tako, na osnovu § 56 Zak. od 7 Ramazana 1274, ne može se uručiti ni erazi-mirija.

اللى التنجى ماده : متوفى و متوفانك بعض اولاد حاضر و موجود و بعض اولادى غيبت منقطعه ايله غائب و مفقود اولديغى حالده اراضيسى حاضر و موجود اولنلره و يريلور. انجق غائب اولان بابا سنك و يا آنا سنك وفاتى تاريخندن اعتباراً اوچ سنه مدت ظرفنده ظهور ايدر ايسه يانخود حياتده اولديغى متحقق اولور ايسه اول اراضيدن حصه سنى آلور[43].

II napomena. — Na jednu žalbu u ostavinskom postupku, Vrhovni šeriatski sud u Sarajevu donio je rješenje pod brojem 184/27 u kome se u razlozima između ostalog nalazi:

»*Što se tiče provedenih ostavinskih postupaka iza umrl. M. Z. i* A. Z. s formalne strane žalba je opravdana, jer šeriatski sud u S. nije smio urudžbenom ispravom iza umrlog M. Z. ništa bezuvjetno u vlasništvo uručiti bratu mu A. Z. kao zagubljeniku (mefkudu) — glede mulka. Vidi Durer i Sejid na Siradžiju u mefkudu, a glede mirije ostavine vidi § 56 Zak. od 7 Ramazana 1274 i naredbu Vrhovnog šeriatskog suda od 18/V 1894 br. 625/93.«

---

[43]) Vidi i §§ 57 i 75 istog zakona.

IV

NASLJEĐIVANJE IZA LICA KOJA ISTUPE IZ ISLAMA

»توريث المرتد«

Poznato je da se niko ne može prisiliti da primi islam. Ne može zato, jer Kur'an kaže:

لاَ اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ قد تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الغَيِّ (البقرة آيت ٢٥٧).

»Nema prisiljavanja u dinu (u vjeri). Pravi put se dovoljno raspoznaje od zablude«.

Međutim, ako je neko već u islamu, onda mu se ne dozvoljava da islam kao vjeru napusti. Po šeriatu stavljeno je u dužnost ulil-emru, da čuva din muslimana. Radi čuvanja dina u šeriatu je propisana naročita kazna za ono lice koje bi iz islama istupilo.

Kada neko lice istupi iz islama, onda mu se, prema arapskom, kaže da je irtidad učinio. Ako je to lice muškarac, kaže mu se murtad, a ako je žena murtedda.

Samo istupanje iz islama može da se izvrši izjavom (izrekom) riječima, kao i činom ili djelom.

Sasvim je svejedno i na stvari ne mijenja ništa, da li to neko čini iz osvjedočenja, ili iz kaprica i prkosa, ili pak iz šale[44]).

U nasljeđivanju iza lica koje je istupilo iz islama postoji izvjesna razlika, kao što će se to uočiti iz ovih redaka, kod nasljeđivanja iza murtada i iza murtedde.

Da odmah istaknemo, da se imetak murtada ne može podijeliti među njegove nasljednike prije kadijine presude, isto kao što je to slučaj i kod zagubljenog (mefkuda)[45]).

Osim toga smatra se kao mrtvo i ono lice koje se je, istupivši iz islama, nastanilo u nekoj neislamskoj državi (فى دارالحرب) za kojeg kadija

---

44) اعلم ان الرّدة قطع الاسلام بما يوجب الكفر قولا كان او فعلا سواء كان اعتقادًا او عنادًا او استهزاءً (سيد).

45) لان من المرتد من لا يقسم ما له بين ورثته قبل قضاء القاضى كالمفقود (سيد).

presudi da je taj murtad postao pripadnik neislamske države. Smatra se, dakle, da su za njeg prestala sva muslimanska prava i prava u pogledu islamskih hukumova, kao što to sve prestane i iza mrtva čovjeka.

U pogledu nasljeđivanja zaostavštine iza umrlog murtada ili iza murtada za kojeg se ima presuda kadije da je postao pripadnik neke neislamske države postoji izvjesno razilaženje između velikih imama.

Tako po rješenju (kavlu) Imami-Azama ona njegova imovina koju je imao ili stekao još kao musliman ima se podijeliti među njegove nasljednike koji budu muslimani[46]), a onu njegovu imovinu koju je stekao za vrijeme riddeta t. j. poslije istupanja iz islama ima se pohraniti u blagajnu bejtul-mala i utrošiti u dobrotvorne svrhe ili ustanove muslimana.

Ovo svoje rješenje Imami-Azam zasniva na mišljenju, da postoji pravna razlika u pogledu njegova imetka stečenog prije i poslije istupanja iz islama. On obrazlaže tako da, kada bi se hukum učinio da je mrtav, onda bi se uzelo za čas smrti vrijeme istupa, a pošto se u pogledu muslimanskih prava smatra mrtvim od časa istupa iz islama. Na osnovu toga onaj imetak što ga je kao musliman imao ili stekao i što je do riddeta u njegovu vlasništvu bio mogu naslijediti njegovi nasljednici muslimani. To bi dakle, nasljeđivanje bilo od muslimana muslimanu. Međutim, kada bi se onaj imetak što ga je stekao za vrijeme riddeta, koji nije bio u njegovu vlasništvu za vrijeme dok je bio musliman, dosudio nasljednicima muslimanima, bilo bi to onda nasljeđivanje muslimanâ od nemuslimana, a to po šeriatu nije dozvoljeno.

Po rješenju (kavlu) Imami-Jusufa i Imami-Muhammeda ima se cijela imovina murtada podijeliti među njegove nasljednike muslimane bez obzira da li je što stekao prije ili poslije istupa iz islama.

Ova dvojica imama kažu, da se murtad ima silom povratiti u islam, pa će se odrediti da ga njegovi nasljednici naslijede u cijelom imetku koje je njegovo vlasništvo, bez obzira da li ga je stekao prije ili poslije istupanja. Zato će se iz cijeloga toga imetka podmiriti i njegovi dugovi.

Po rješinju (kavlu) Imami-Šafije ima se cijela imovina murtada pohraniti u blagajnu bejtul-mala.

Imami-Šafi smatra da je imetak murtada kao plijen od neprijatelja, pa ga, stoga, treba pohraniti u blagajnu bejtul-mala.

Međutim svi se imami slažu u tom da se onaj imetak murtada, koji on zaradi i steče kao pripadnik neke neislamske države (فهو فيء بالاجماع), ima smatrati kao plijen, pošto musliman od nemuslimana ne može naslijediti.

---

46) فهو لورثة المسلين اما اذا مات او قتل فظاهر و اما اذ الحق بدار الحرب فلان لحاقه بدار الحرب بمنزلة موته عندنا لانه يصير حينئذ حربيا حقيقة و حكما و الحربي فى دار الحرب كالميت فى حق المسلمين قال الله تعالى افمن كان ميتا فاحييناه و فى حق احكام الاسلام لانقطاع ولاية الالزام كما هى منقطعة عن الموتى (سيد) .

Što se tiče imetka murtedde, t. j. žene koja istupi iz islama, njega će naslijediti njezini nasljednici muslimani i to cijeli njezin imetak što ga je stekla i prije i poslije istupanja iz islama, ali svakako prije nego postane pripadnica neke neislamske države. U ovome nema razilaženja među ashabima. Murtedda će se, naime, držati u zatvoru sve dotle dok se u islam ne povrati, jer se ona neće radi toga kazniti smrću, pošto je to Alejhisselam zabranio. Dakle, kada istupom iz islama ne gubi zaštitu života, tako ne gubi ni zaštitu svog imetka. Zato sve što je njezino vlasništvo pripada njezinim nasljednicima, osim muža. Muž od svoje žene murtedde ne nasljeđuje ništa, jer je ona u času istupa iz islama postala razvedena (bajina) od njega.

Ako murtedda postane pripadnica neke neislamske države, onda ona gubi zaštitu i života i imetka, jer se kao takva može zarobiti, a zarobljenje života smatra se hukmen kao i uništenje života, pa s tim ide i zaštita imetka.

Na kraju da navedemo da murtad ne može ni od koga naslijediti, pa ni od murtada koji je kao i on. Murtad sa svojim irtidadom čini izdajstvo i hijanetluk svojoj zajednici, te ne zaslužuje da se šeriatom koristi. Tako ga šeriat kazne radi isključuje iz nasljedstva kao što to čini i sa ubicom (katilom) koji hotimično s predomišljajem ubijstvo izvrši.

Isto tako ni murtedda neće naslijediti ni od koga.

V

NASLJEĐIVANJE UTOPLJENIH ILI POGINULIH

«توريث الغرقي والحرقى والهدمى والقتلى»

Može da se dogodi i takav tragičan slučaj, pa da više lica, između kojih postoji krvno srodstvo, strada i zajedno pomre poradi nekog elementarnog događaja ili inače nekog nesretnog slučaja, kao što su na primjer: da se svi u lađi potope; da ih sve skupa u rudniku zemlja zaspe; da svi u nekoj kući izgore; da se na njih sruši zid ili kuća pa pomru, ili da svi u jednoj bitci zajedno poginu.

U ovim slučajevima i sličnim ovima, kada se ne može dokazati koji je od njih prije, a ko kasnije izdahnuo, uzeće se, onda, kao da su svi zajedno u istom času izdahnuli. Prema tome oni međusobno, jedan od drugoga, neće ništa naslijediti. Jer, uslov je za nasljeđivanje, da nasljednik bude živ, kad ostavitelj umre. Međutim u ovakvim nesrećama najčešći je slučaj, da se ne može dokazati, da li je bio neki od njih živ, kad je drugi izdahnuo. Tada će njihovu zaostavštinu naslijediti njihovi živi nasljednici (§ 635 Ahk. šer.).

اذا مات جماعة بينهم قرابة ولا يدرى ايهم مات اولاً كما اذا غرقوا فى السفينة معاً او وقعوا فى النار دفعة او سقط جدار او سقف او قتلوا فى المعركة ولم يعلم التقدم والتأخر فى موتهم جعلوا كانهم ماتوا معاً فمال كل واحد لورثته الاحياء ولا يرث بعض هؤلاء الاموات من بعض وهذا هو المختار (السيد).

VI

NASLJEĐIVANJE ŽENE POSLIJE RAZVODA BRAKA

»توريث المطلقة«

Žena i poslije razvoda braka može biti u izvjesnim slučajevima nasljednik svoga razvedenog muža. Ti izvjesni slučajevi zavise također od izvjesnih okolnosti, koje ćemo redom navesti.

Za razvedenu ili puštenu ženu postoji, prije svega, jedna od ove dvije mogućnosti: ili se je ona u braku sastala s tim mužem, t. j. do obljube je došlo (مدخول بها), ili to nije slučaj.

Ako to nije slučaj, tj. ako do obljube nije došlo, onda ta žena, kad joj poslije razvoda braka muž umre, ni u kojem slučaju neće biti njegova nasljednica.

Ako je onaj prvi slučaj, tj. ako je do obljube došlo, sada se gleda, da li je muž umro za vrijeme trajanja ideta, ili je umro poslije ideta.

Umre li muž poslije ideta, neće mu biti nasljednica.

Ako muž bude umro za vrijeme trajanja ideta, treba da se zna, da li je taj idet od talaki-bajina, ili je od talaki-ridž'ije.

Bude li idet od talaki-ridž'ije, biće mu nasljednica.

Za idet od talaki-bajina potrebno je opet znati, da li ju je muž pustio u smrtnoj bolesti (مرض موت), ili u zdravlju.

Ako je bude pustio u zdravlju, neće mu biti nasljednica.

Međutim, ako je bude pustio u smrtnoj bolesti, onda je potrebno znati, da li ju je pustio s njezinom privolom, ili bez njezine privole.

Bude li je pustio bez njezine privole, biće mu nasljednica. Ali, ako je bude pustio s njezinom privolom, neće mu biti nasljednica.

Ovo su šeriatsko-pravni propisi za nasljeđivanje razvedene žene u pogledu pokretne i nepokretne mulk-imovine.

Međutim, isti ovi propisi vrijede za nasljeđivanje razvedene žene i u pogledu mirijskih nekretnina[47]).

[47]) Vidi Dodatak Muharemskom zakonu od 29 rebiul-ahira 1289 (I svez. Destura str. 224), kao i dodatak pod № 13 u IV svez. Destura str. 373.

Dodatak

NASLJEĐIVANJE MIRIJSKIH NEKRETNINA

»اصول انتقال«

U početku osnivanja Osmanlijske države jedan se je dio osvojenih zemalja — kao što su zemlje Rumelije i Anatolije — nazvao imenom erazi-emirijje (državna zemlja). Država je ovu zemlju dijelila onima kojima je bila potrebna, ili onima koji su to zaslužili. Kod ovakvog jednostavnog davanja zemlje nekome da je uživa (tesarrufi), rekaba (mullkijjet, dominium) ostajala je državna, kao i kod erazi-memleketa.

Kako uživaoci ili mutesarrifi državne zemlje (erazi-mirije) nijesu pravi i potpuni vlasnici istih, jer je — kako je to maločas rečeno — rekaba (dominium) ostala državna, to se nije mogla erazi-mirija nasljeđivati po šeriatskom nasljednom pravu. Zato je država izdala specijalne propise o prenosu zemlje (اصول انتقال).

Ti su prenosni propisi erazi-mirije preživjeli od osnutka Osmanlijske države pa do godine 1284 (1867) nekoliko izmjena.

Konačno je te godine 1284 (1867), na dan 17 muharema, izdan zakon o prenosu erazi-mirije, tj. o intikâlu i ashabi-intikâlu, kao i o ashabitapu koji je i danas kod nas na snazi.

Ovaj zakon razvrštava nasljednike mirije u osam redova:

1) u prvi red ubrajaju se i muška i ženska djeca ostavitelja; oni nasljeđuju svi jednake dijelove;

2) u drugi red uvršteni su unuci, tj. djeca od sinova i kćerki ostavitelja; djeca od unučadi ne nasljeđuju.

3) u treći red dolaze otac i majka ostavitelja;

4) u četrti red ubrajaju se rođena braća i braća po ocu;

5) u peti red uvrštene su rođene sestre i sestre po ocu;

6) u šesti red ubrojeni su braća po majci;

7) u sedmi red ubrojene su sestre po majci;

8) u osmi red dolaze naživjeli jedan od bračnih drugova: muž ili supruga.

Svaki prethodni red isključuje slijedeće iz nasljedstva.

» الاقدم فالاقدم قاعده سنه مستندر «

Ako ostavitelj ostavi svoje djece i djece od pomrle svoje djece (unučadi), onda unučad nasljeđuju onaj dio, što bi ga naslijedio njihov roditelj, otac ili majka, da je nadživio ostavitelja.

Ako ostavitelj ne ostavi ni svoje djece, ni unučadi, onda nadživjeli bračni drug učestvuje u nasljeđivanju zajedno sa onim redom [sa jednim navedenim od 3 (do 7)] koji bude na redu da nasljeđuje. Taj nadživjeli bračni drug nasljeđuje tada jednu četvrtinu ($^1/_4$) mirijskih nekretnina (§ 2 Muh. zak.).

Druge osobe koje su s ostaviteljem u rodbinskoj vezi, a nisu nabrojene u onih osam redova, nemaju prava na nasljedstvo mirijskih nekretnina.

Kada ostavitelj ne bi ostavio nikoga od zakonskih nasljednika, tj. kada ne bi ostavio nikoga od onih lica što su nabrojeni u onih osam naprijed navedenih redova, onda se mirijske nekretnine vraćaju pod tapijsko pravo (حق طاپو). To znači, da te mirijske nekretnine mogu iskupiti lica, koja su naslijedila mulk-predmete, odnosno naslijedila bi ih, kada bi tih mulk-predmeta bilo, — uz izvjesnu pristojbu koja je zakonom propisana. Na isti način imaju pravo da iskupe te mirijske nekretnine i ona druga lica, koje zakon na to ovlašćuje.

Ako tih zakonskih ili zakonom ovlaštenih lica ne bude, odnosno ako ih bude, ali se oni toga prava odreknu, ili to pravo izgube, onda te mirijske nekretnine postaju m a h l u l (vakantne, ispražnjene).

Dogodi li se slučaj, da ostavitelj ostavi djece, ali neki su od njih otsutni i zagubljeni, tako da se ništa ne zna ni za njihov život ni za njihovu smrt, tada će se mirijske nekretnine uručiti samo onoj djeci ostavitelja, koja su prisutna. Međutim, ako se u roku od tri godine iza smrti ostavitelja zagubljenici povrate, odnosno ako se sazna, da su na životu, onda će se njihov dio mirijskih nekretnina njima povratiti i uručiti (§ 56 Erazi-kanun).

Ovo važi i za druge mirijske nasljednike (§ 57 Erazi-kanun.).

Ako budu svi nasljednici — pa ma koji bili — otsutni i zagubljeni, *tako da im se ne zna ni za život ni za smrt, u tom slučaju će mirijske nekretnine* ostavitelja pasti pod tapijsko pravo.

» اول اراضی مستحق طاپو اولور «

Ali, ako se u roku od tri godine iza smrti ostavitelja pojave, onda će im se bivše njegove mirijske nekretnine besplatno uručiti (§ 75 Erazi-kanun).

Kao razlog ovome isključenju uzima se taj, što je pretpostavka (šart) *za nasljeđivanje pravo izvjesnog lica na nasljedstvo, koje je vezano* za druge dvije pretpostavke (šarta): da nasljednik naživi ostavitelja i da je sposoban za nasljeđivanje.

Kada je nasljednik otsutan gajbeti-munkatiom tj. da mu se ne zna ni za život ni za smrt, onda se ne zna, da li je nadživio ostavitelja ili nije. Isto se tako ne zna, ako ga je i nadživio, da li je sposoban za nasljeđivanje ili nije. Jer, možebiti, nastupila je neka smetnja za nasljeđivanje (مانع ارث).

Radi toga je i postavljen jedan zakonski rok ili termin. Ako se u tom roku pojavi zagubljenik i daće mu se njegov nasljedni dio, ako ga zatraži. Međutim, ako se pojavi poslije toga određenoga vremena, onda nema više prava na taj svoj nasljedni dio, pa se njegovu zahtjevu neće udovoljiti. Jer, ono što je prošlo, ne povraća se (§ 51 Medž.).

ساقط اولان شيء عودت ايتمز.